

**(BIBLIOTECA
MILÀ
I FONTANALS
22)**

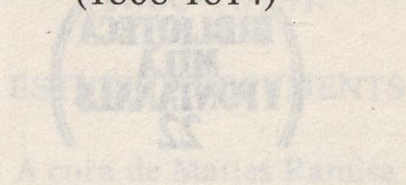
GUERRA NAPOLEÒNICA A CATALUNYA (1808-1814)

Estudis i documents

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Guerra napoleònica a Catalunya
(1808-1814)

COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS
DE LA CATALANA
PUBLICACIÓ DE L'ABADIA DE MONTSERRAT
1996

Guerra napoleónica a Catalunya

(1808-1814)

**(BIBLIOTECA
MILÀ
I FONTANALS
22)**

GUERRA NAPOLEÒNICA A CATALUNYA (1808-1814):

ESTUDIS I DOCUMENTS

A cura de Maties Ramisa

COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS
DE PARLA CATALANA
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT
1996

Aquest volum aplega les aportacions presentades a un dels quatre àmbits del I Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana: Moviments Socials i Dinàmica Associativa (Lleida, 10 i 11 de novembre de 1994).

Suports rebuts:

Associació d'Arxivers de Catalunya
Centre d'Història Contemporània de Catalunya
Fundació Enciclopèdia Catalana
Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs
Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura
Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra)
Servei Bibliogràfic d'Història Local de Catalunya
(Universitat Autònoma de Barcelona)
Societat Catalana d'Estudis Històrics

Primera edició, febrer 1996

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A.

Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona

ISBN: 84-7826-693-3

Dipòsit legal: B. 212-1996

Impress a Libergraf, S.L. - Constitució, 19 - 08014 Barcelona

COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS
DE PARLA CATALANA
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT
1996

Carta de Pierre Vilar

Joaquim Albareda m'ha fet arribar per mitjà de Rosa Congost el programa i els participants del vostre col·loqui. Ha tingut l'amabilitat d'afegir que algunes paraules meves no us deixarien indiferents. Sempre complau a un ancià saber que hom no l'oblida.

Entre els noms dels organitzadors, dels dirigents del col·loqui, n'he reconeguts alguns que em són molt estimats. Però també he reconegut en allò que anomenaré l'esperit del col·loqui, la inspiració del col·loqui, no només les meves preocupacions habituals, sinó també les meves adquisicions dels anys vint i trenta del nostre segle. Em guardaré prou d'associar-vos a un passat ja molt llunyà. El que em commou és que percebo en el vostre programa un desig de precisar conceptes que em sembla que avui no és moda.

En aquesta fi de la meva vida, que coincideix amb la fi d'aquest segle, la meva gran preocupació és la següent: els homes, serem capaços de donar a les ciències humanes i socials un estatus tan clarament científic com el que ha conduït les ciències exactes al punt on han arribat? Un esperit humà que ha estat capaç d'enviar-nos a la lluna i d'aconseguir Júpiter, d'intervenir, potser perillosament, en les realitats genètiques, serà un dia capaç d'organitzar els homes i d'impedir-los de destruir-se entre ells? Com podem copsar allò que regeix les realitats humanes? La individual psicologia ha fet progressos, on ha arribat la psicologia de grups? I a partir d'aquí, quins són els nostres instruments? Les ciències humanes i socials, han estat ben definides?

No sé si en el vostre col·loqui col·laboraran psicòlegs, sociòlegs, politòlegs. No és pas dolent que un coneixement en formació es divideixi en ciències distintes, però el perill és que cadascuna d'aquestes ciències es limiti a pensar a l'entorn dels seus problemes específics i s'imagini que és autosuficient.

Els malentesos són freqüents entre sociologia i història, o, per

dir-ho correctament, entre sociòlegs i historiadors. A Catalunya mateix, una vegada vaig ésser interpel·lat, força vigorosament, per un sociòleg present en una sala, indignat perquè jo havia gosat abordar un problema, reservat —i ja tractat, digué— als sociòlegs. A França un jove matrimoni amic de sociòlegs em va explicar que els havia estat difícil de convèncer alguns dels seus col·legues que els historiadors havien tractat àmpliament el tema de la nació i que fins i tot n'érem uns quants que estàvem convençuts que, ai las! només havíem fet això.

Considero que en aquest sentit el vostre col·loqui està prou ben orientat. Em sembla provat que els historiadors han de pretendre ser sociòlegs. Una història que només posés problemes d'erudició no seria pas una ciència, encara que pretengués ser-ho. La matèria de la història és la sociologia. Inversament, hem de demanar als nostres amics sociòlegs que pensin la seva matèria a través de les seves transformacions. La història és una sociologia. El vostre col·loqui ho afirma. Demanem a tota altra ciència humana de ser pensada històricament.

Pel que fa al tema més precís del vostre col·loqui —segons el que n'he pogut conèixer, després d'haver-ne parlat i discutit una mica amb la Rosa Congost—, em sembla que es podria resumir amb la confrontació de dos mots, de dos conceptes, que han donat lloc a un títol cèlebre: *Comunitat i Societat, Gemeinschaft und Gesellschaft*. M'he preguntat per uns moments si no seria pas justament possible de celebrar el centenari d'aquesta parella verbal cèlebre. La Rosa m'ha indicat que el llibre de Tönnies superava clarament els cent anys: exactament en té cent set. A França no fou traduït fins al 1912; en castellà i català, molt més recentment —m'ha dit la Rosa— i podríem discutir sobre la traducció del títol.

Les relacions entre la comunitat i la societat. Aquí es troba sens dubte l'essencial. Es tracta, en el fons, fins i tot potser també cronològicament, d'una descoberta semblant a la distinció, en psicologia, entre l'inconscient i el conscient. La pertinença a una comunitat, a diverses comunitats de diferents nivells, la portem dins nostre, des de la nostra infància si no des del nostre naixement. La pertinença a una societat ens és ensenyada per l'escola i per la vida.

Tracteu el problema de les festes. Poden ser d'origen plurisecular, diguem-ne pagà; poden estar lligades a l'inconscient religiós, festes de patrons, festes parroquials; poden ser utilitzades, adoptades,

per les institucions, per la societat. La relació entre comunitat i societat, a tots els nivells, és clarament el tema del vostre col·loqui. El més apassionant, sense dubte, és el cas d'entrecreuaments, de trobades entre comunitats i societats en tota guerra d'independència, i heu posat en el vostre programa l'estudi de la Guerra del Francès. La comunitat es revela pel contacte amb l'estranger, amb l'invasor. El problema és saber com s'utilitzarà en profit de la comunitat la institució existent o com, al contrari, hom podrà transcendir aquesta institució. Jo mateix en uns altres temps havia reflexionat sobre això; em sembla, però —els meus records es perden una mica—, que em van impressionar molt els esdeveniments de Manresa. I m'ha divertit recordar que precisament la darrera jove historiadora catalana amb qui he estat en contacte, Gemma Rubí, treballava i reflexionava sobre la Manresa del segle XIX i XX. Jo li vaig demanar de distingir bé entre comunitat i societat. Em pregunto si participa en el vostre col·loqui.

En la meua meravellosa col·laboració amb la Rosa Congost, aquests darrers mesos, he evocat la noció de «pays» a França. Era molt precisa la vella França, però la revolució la volgué trencar en crear la institució, la societat, del «département». Capmany va veure això amb lucidesa. Compareu aquest fet, a Catalunya, amb la noció de comarca. Va significar en una època comunitat? Quins problemes ha comportat la seva transformació en organització institucional?

Comunitat i societat. Pertinença profunda, pertinença institucional... Com m'hauria agradat estar entre vosaltres! Però Rosa Congost i Josep Fontana us explicaran, si cal, per què no ha estat possible. Van tenir l'amabilitat de venir-me a veure, no fa gaires dies, en una clínica, on m'han proveït d'una petita pila elèctrica per a regular els batecs del meu cor. He de dir, si faig comptes, que avui estic molt content que encara pugui bategar per vosaltres.

PIERRE VILAR
Novembre 1994

L'estudi de la història de la Guerra del Francès a Catalunya: un gran objectiu a cobrir en la proximitat del segon centenari

Hi ha uns quants grans temes en la nostra història contemporània que, per la seva mateixa magnitud, semblen inhibir els investigadors. Com que són importants, no hi manquen aportacions parcials, que van generant una bibliografia immensa, la qual, en comptes de facilitar les coses, les complica encara, en fer més difícil la tasca de conèixer i controlar tot el volum d'informació necessari per a posar-se a la feina. Això ha passat, sobre tot, amb tres grans temes de la història contemporània: la Guerra del Francès, les guerres carlines i la guerra civil del 1936-1939. Dels tres forats que aquests grans temes representen en el coneixement de la nostra història, el de les guerres carlines —o el del carlisme en general, per a ésser més exactes— és el que sembla més a punt d'arribar a una situació satisfactòria: tot un seguit de treballs completats o a punt de completar-se permetran de cobrir-ne la trajectòria des del 1833 fins al segle xx. El de la guerra civil —que a Catalunya va ésser alguna cosa més que civil— ens ha ofert bons estudis de temes sectorials i sembla que la possibilitat d'una visió de conjunt només depèn de trobar algú amb l'atreviment i l'empenta per a escriure-la.

Altra cosa passa amb la Guerra del Francès. Dels tres temes és tal vegada el més important —o, almenys, ho és tant, en la meva opinió, com el de la guerra civil del 1936-1939— i és, en canvi, el menys estudiat: aquell en què ens trobem més lluny de poder arribar a construir-ne una bona visió de conjunt. En aquest cas em penso que hi juguen tant la complexitat del fet, que no s'esgota amb la història de la guerra, ni de bon tros, com l'extraordinària abundància dels materials que cal manejar.

I que consti que aquest no és un problema específicament cata-

là. A escala de l'estat espanyol, i amb una bibliografia immensa que cobreix la guerra, la guerrilla, les corts de Cadis i tot el que vulgueu, ens trobem amb el fet indiscutible que, ara per ara, la millor visió de conjunt del període continua essent la *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España* publicada pel comte de Toreno l'any 1835.¹

Entre nosaltres les coses no van gaire millor. La primera síntesi de la història d'aquest període a Catalunya la va publicar Adolf Blanch el 1861² i l'intent posterior més ambiciós el va realitzar Antoni de Bofarull vint-i-cinc anys més tard, com una continuació de la seva gran història de Catalunya.³ Des d'aleshores, fa més de cent anys, no hi ha hagut cap intent seriós de refer una síntesi que resulta necessària per les limitacions mateixes de l'òptica de Blanch i de Bofarull.

No és que no s'hagi treballat sobre aquest tema. Hi ha unes direccions en les quals s'ha avançat prou. Ignoro per quina raó, però el terreny privilegiat de la recerca ha estat el que potser és el menys important: el de la Catalunya napoleònica, dominat per les obres fonamentals de Joan Mercader,⁴ però on cal afegir els vells treballs de Frederic de Camp⁵ o de Carles Rahola, i d'altres més recents com els de Recasens sobre Tarragona, el de Lluís Maria de Puig sobre el seu homònim Tomàs Puig⁶ o el tot just acabat de publicar d'Enric Riera sobre els afrancesats a Catalunya.⁷

Fora d'aquest domini concret, que em sembla que és prou ben cobert, ara per ara, en tenim alguns bons treballs sobre aspectes molt definits, com els de Canales sobre la deserció, i un bon nombre

1. Madrid, Tomás Jordán, 1835-1837, 5 vols.

2. *Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo Principado*, la utilitzo per la reedició de Barcelona, Frontis, 1968.

3. A. de BOFARULL I DE BROCA, *Historia crítica de la Guerra de la Independencia en Cataluña, continuación de la Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Barcelona, Nacente, 1886-1887, 2 vols.

4. En especial per *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)* (Madrid, C.S.I.C., 1949), i *Catalunya i l'Imperi napoleònic* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978), sense oblidar els dos volums sobre el regnat de Josep Bonaparte, publicats pel C.S.I.C. el 1971 i el 1983.

5. *Contribución al estudio de la administración de Barcelona por los franceses* (1920), *Itinerari general de la invasió napoleònica a Catalunya* (1930), etc. Se'n pot trobar una relació força completa, que ens estalviarà una llarga cita, a F. CAMP, *La invasión napoleónica* (Barcelona, Aymà, 1943), pp. 85-86.

6. L. M. DE PUIG I OLIVER, *Tomàs Puig: catalanisme i afrancesament* (Barcelona, I.E.C., 1985).

7. Enric RIERA, *Els afrancesats a Catalunya* (Barcelona, Curial, 1994).

que han estat dedicats a esdeveniments puntuals. Els setges de Girona i de Tarragona o la batalla del Bruc han suscitat, per ells sols, una bibliografia abundantíssima. Hi ha, a més, estudis parcials sobre comarques⁸ i una infinitat de monografies locals que no m'atreviria a esmentar, entre d'altres raons perquè és segur que estic lluny de conèixer-les totes, ni de bon tros.

Només sabria assenyalar —per bé que la memòria o els coneixements poden trair-me en aquest cas— dues excepcions de pes a aquest panorama de fragmentació. D'una banda, l'estudi d'Antoni Moliner sobre la Junta de Catalunya,⁹ que ens deslliura d'aquella mena de vergonya col·lectiva que significava el fet que per al coneixement d'aquest organisme essencial depenguéssim de la vella i una mica innocent monografia de *Desdevises du Desert*.¹⁰ L'altra, el llibre de Maties Ramisa sobre el corregiment de Vic.¹¹ Tots dos són modèlics en molts sentits. Al de Moliner hi podreu trobar, els que vulgueu treballar en aquests temes, una bona introducció a les riquíssimes fonts documentals de la Junta i una excel·lent bibliografia, però hi manca, com és lògic pel seu àmbit cronològic i temàtic, tot allò referent als dos darrers anys de la guerra, quan la Junta cedeix el poder a la Diputació, la documentació de la qual es troba en un altre arxiu, el de la Diputació de Barcelona. El llibre de Ramisa mostra, en el cas del corregiment de Vic, com s'entrellacen els diversos elements d'aquest complex procés de guerra, revolució i, deixeu-me afegir un darrer terme que intentaré de justificar, represa reformista.

Cap dels dos no pot cobrir, perquè resta fora de l'abast de l'estudi que es proposaven de fer, un aspecte tan important com és el de l'actuació dels catalans a les corts de Cadis, pel qual continuem depenent de dos opuscles de Frederic Rahola i Enric Jardí totalment insuficients. Quan vaig poder llegir les cartes que Dou escrivia des de Cadis al canonge Llàzer, conservades a l'arxiu familiar del castell del Papiol, em vaig poder adonar d'un rerafons de conspiració

8. Per exemple, Ferran SÀNCHEZ I AGUSTÍ, *Les Guerres del Francès a la Catalunya Central, 1793-1814* (Sallent, 1988).

9. Antoni MOLINER I PRADA, *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)* (Barcelona, Edicions 62, 1989).

10. *La Junte Supérieure de Catalogne* (París, Bulletin Hispanique, 1910). Llibre, a més, esdevingut intrombable.

11. Maties RAMISA, *La Guerra del Francès al corregiment de Vic, 1808-1814* (Vic, Eumo, 1993).

que ni tan sols no sospitava. Què sabem, realment, del que van fer a les corts aquests homes —començant per aquest gran inconegut que és Capmany?

Al llibre de Maties Ramisa s'hi plantegen moltes qüestions que necessitarien un tractament més ampli. Caldria que algú agafés els temes que ell ha plantejat pel corregiment de Vic i fes l'anàlisi a l'escala del conjunt del país. Penso en aspectes com el que Ramisa veu molt encertadament en parlar-nos del caràcter de revolta popular que té la insurrecció del 1808: de la necessitat d'entendre-la com un efecte, també, d'una crisi que feia temps que engendrava malestar i que ara donava lloc a un moviment nascut des de baix, que els grups dominants es van haver d'encarregar ràpidament d'encapçalar per tal de dirigir-lo cap a uns objectius que no resultessin perillosos per a l'estabilitat social.

Però em sembla que encara ens caldria anar més lluny. No tota aquesta efervescència va poder encaminar-se, com volien els propietaris i l'Església, cap a finalitats estrictament patriòtiques o de lluita pel manteniment del vell ordre establert. L'abundància de tots aquests homes que trobem fora de les regles del joc —parrots, brivalles, esquinçats, caragirats, embrolles—, que no poden reduir-se simplement a col·laboradors dels francesos, i menys encara a afrancesats, en el sentit clàssic de la paraula, ens fa difícil qualificar-los simplement de delinqüents. Ho són, sense cap mena de dubte, en la mesura que ho és, per definició, tot aquell que se situa fora de les normes admeses per la societat. Però potser valdria la pena d'estudiar-los d'una mica més a la vora, de treure'ls d'aquest purgatori a què els ha condemnat la història oficial —que no és que en parli malament, sinó que procura no parlar-ne—, no dic pas per reivindicar-los, que no és el que ens ha d'importar, sinó per entendre millor, estudiant els seus mòbils, els conflictes latents en la societat catalana que poden explicar la seva actitud. I per a veure, de passada, si són gaire diferents dels que tenen al davant, guerrillers, miquelets o patriotes. I en tot cas, per què i de quina manera en són de diferents.

Hi ha també un gran tema que ens cal enfocar a escala global de Catalunya. L'enfonsament de l'Antic Règim i de les seves estructures d'administració i de govern ha obligat a crear-ne unes de noves. I veiem produir-se en aquest cas una cosa que en alguna manera s'ha insinuat ja durant la Guerra Gran: l'impuls per millorar i reformar unes institucions imposades des de l'estat, i que ara resulten

caduques, des de Catalunya estant. El tema primer i essencial és, evidentment, el dels impostos. Si de bon antuvi els resistents catalans s'han limitat a doblar el cadastre, ben aviat han creat una capitació sobre els caps de família i han estès l'ús del paper segellat. La capitació parteix dels models que s'han aplicat per a recaptar recursos durant la Guerra Gran, però més endavant es modifica, canviant les categories socioprofessionals per una nova tarifa de 22 tipus que corresponen a nivells de capital i de renda. Cosa que té sentit, en el cas de Catalunya, per l'existència prèvia d'uns càlculs fets per al cobrament del cadastre, però que resulta un disbarat quan s'intenta aplicar el mateix sistema, copiant-lo, en altres bandes d'Espanya.

Quan, fracassats els primers intents de tributació extraordinària de la Junta central, aquesta publiqui, per l'abril del 1811, un nou esquema de contribució extraordinària de guerra, destinat igualment al fracàs, perquè està totalment mancat de realisme, la Junta de Catalunya replicarà fent observar els defectes del projecte i proposant solucions més adequades.¹² Caldria estudiar amb deteniment aquests «congressos» celebrats per la Junta, i dels quals tenim una primera aproximació en el llibre de Moliner, per veure com es van configurant les línies d'un sistema propi, més adequat a la realitat de Catalunya, que pot explicar que, malgrat els inconvenients de la guerra, entre els quals cal comptar el fet que la ciutat de Barcelona fos des del primer moment en mans franceses, la recaptació regular de recursos per a l'exèrcit, que ha estat d'uns cinc-cents milions de rals en aquests anys —xifra que inclou solament les quantitats obtingudes normalment, sense comptar les rebudes de manera extraordinària per proveïments o préstecs forçosos—, sembla haver estat força més alta que la que obtenia la hisenda reial abans de la guerra.

Que per aquest camí es marxava en direcció a una reestructuració de la societat des de dintre —en alguna manera autònoma, si es vol—, és cosa que van saber veure ràpidament algunes autoritats. La Junta de València ho va denunciar perquè li semblava que d'aquesta manera, amb el poder exercit des de les institucions locals, es feia sentir més fàcilment la veu dels de baix, cosa que duria a una radicalització política: «*La España no sería ya un reyno, sino un conjunto de gobiernos separados, expuestos a las convulsiones y desórdenes que trae consigo la influencia popular.*» La qual cosa potser era

12. *Proyecto de la Única contribución extraordinaria de guerra para el principado de Cataluña* (Vic, Imprenta de la Junta Superior, 1812).

veritat en aquells territoris on la societat civil no estava prou vertebrada per a afrontar les reformes necessàries sense conflicte, però no em sembla que ho fos igualment a Catalunya, el desenrotllament de la qual patia justament per l'arcaisme de l'estructura de l'Antic Règim i que ja estava preparada per a adaptar-se a les necessitats dels temps nous. La Junta central ho va veure també, però el problema que la preocupava era un altre: el de les temptacions de l'autonomia. Aquest haver confiat la iniciativa a les autoritats locals podia fer renéixer afanys particularistes. Quintana ho dirà al manifest mateix en què es convoquen les corts a Cadis: «*La hidra del federalismo (...) osa otra vez levantar sus cabezas ponzoñosas.*» La solució era clara. Calia convocar les corts, establir un poder central que portés els diputats de les províncies a un lloc allunyat del seu entorn social, on discutissin i actuessin conjuntament, al marge de les pressions dels que els havien elegit, i substituir les juntes, que no deixaven d'ésser un poder sorgit de baix, per les diputacions, que eren, com el seu nom mateix indica, un poder delegat des de dalt per les corts. La resistència que la Junta de Catalunya va oposar a dissoldre's i les maneres autoritàries amb què Lacy la va fer cessar per instal·lar una diputació, seguint les instruccions que havia rebut de Cadis, és un signe més d'aquesta pugna, que potser ens hauria de fer introduir alguns matisos en les interpretacions habituals de l'obra de les corts.

Em sembla que també valdria la pena d'observar fins a quin punt aquestes experiències locals van facilitar que s'anés formant part del personal que tindria un paper rellevant en la vida política catalana en els anys vinents.

Però hi ha encara un altre gran tema, més important que aquests, en la història d'aquest període. Enmig d'aquest daltabaix —de la dissolució del vell sistema i dels intents de cercar-hi alternatives— els camperols i les capes populars urbanes van aprendre a veure les coses amb uns ulls distints. Res no seria igual després de la guerra. El restabliment del vell ordre s'aconseguiria amb moltes falles. Són ben conegudes les queixes dels perceptors de rendes que es veuen ara amb molta dificultat per a continuar-les cobrant. Recordo, d'altra banda, la impressió que em va fer, quan treballava en la meua tesi doctoral, trobar una representació feta el 1816 pels camperols de tres pobles del corregiment de Vilafranca que protestaven contra tota una sèrie de càrregues d'origen feudal —em sap greu per aquells

que fan escarafalls cada vegada que apareix aquest qualificatiu, però els camperols del 1816 parlaven del «*derecho feudal, tan propio de los tiempos en que la ignorancia y la barbarie ocupaban el lugar de la razón*», què hi voleu fer?— i explicaven que la cosa no es podia mantenir, perquè el decret de les corts del sis d'agost del 1811 els va començar a fer reflexionar, i les calamitats de la guerra, unides a la força que els senyors els volien fer per tornar a cobrar aquells drets, els havien acabat d'obrir els ulls.¹³ El punt més impressionant d'aquest document és la seva data: el fet que aquesta petició hagi estat presentada al consell de Castella de l'absolutisme restaurat, un cop liquidat violentament el liberalisme. L'experiència de la guerra havia ensenyat moltes coses als homes que l'havien viscuda; els que criticaven el vell règim i en demanaven la substitució no eren solament els diputats que havien anat a Cadis, sinó també els camperols del corregiment de Vilafranca.

Aquest quadre que dibuixo, encara massa hipotètic, es basa en indicis trobats per atzar, en el curs de treballs que tenien altres objectius. I suggereix, per això mateix, la conveniència d'estudiar com va canviar, la Guerra del Francès, les relacions entre els homes a l'interior de la societat catalana, en la mesura que els de baix es van fer més conscients i els de dalt van començar a veure com es debilitaven els fonaments en què s'havia assentat tradicionalment la seva situació de privilegi.

La Guerra del Francès ha estat, sens dubte, una etapa crucial de la història de la Catalunya contemporània: uns anys en què el vell edifici social ha començat a trontollar i esquerdar-se. Les grans commocions de la primera meitat del segle XIX, potser fins a 1868, tenen les arrels en els canvis d'aquests anys, encara que aquest fet estigui emmascarat en la retòrica de la història tradicional, per la versió simplificadora que només sap veure en la guerra, seguint la tradició de Blanch o de Bofarull, invasors francesos i resistents patriotes.

És una llàstima que sapiguem tan poc d'aquest període, perquè aquesta ignorància condiona la nostra comprensió dels esdeveniments posteriors, força més estudiats. És una llàstima pensar que potser arribarem al segon centenari de la guerra, d'aquí a catorze anys, sense poder presentar res de més satisfactori que la vella història de Bofarull, escrita fa més de cent anys. I ho és, encara més,

13. A.C.A., *Real Audiencia*, Libro 1272, fols. 1047 v.-1051.

pel fet que als nostres arxius hi ha una documentació d'una riquesa impressionant, que espera els investigadors que vulguin posar-se a la feina. Hi és als arxius locals, com ha demostrat Ramisa, per a fer monografies d'abast comarcal força més ambicioses que les celebracions municipals de setges i batalles. I hi ha, a més, el riquíssim cabal dels arxius de Barcelona: del de la Corona d'Aragó, amb tots els papers de la Junta, del de la Diputació, amb els de la Diputació de Catalunya (recordeu que la divisió en quatre províncies no s'havia produït encara) o del de la Biblioteca Universitària, on sembla que es conserva, no solament la part manuscrita de la *Barcelona cautiva* del pare Ferrer, sinó els materials que aquest rebia dels seus corresponents de tot Catalunya.

Em sembla que enfrontar aquest repte, de cara al segon centenari de la guerra, és una tasca a la qual ens hauríem de posar col·lectivament. I no solament aconseguir que en aquest cas el centenari vagi més enllà de les apressades i superficials commemoracions que són habituals a casa nostra, que aquest seria un objectiu menor, sinó pel fet que aquests anys de guerra i de revolució representen un anell decisiu en la cadena de la recuperació nacional de Catalunya, com també en la de la seva transformació social. I penso que ens convé de conèixer-lo i d'entendre'l per tal de conèixer-nos i entendre'ns millor a nosaltres mateixos.

JOSEP FONTANA

Resistència armada, costos de la guerra i comportaments socials: algunes consideracions

Em sembla que el primer que cal fer és constatar l'escassetat de comunicacions presentades en aquesta àrea: tan sols cinc. A quina raó es pot deure? Als arxius hi ha molts materials, com sap tothom que ha treballat sobre el tema, tant a escala local com d'àmbit general. També hi ha moltes publicacions, tant de fonts impreses de l'època com d'estudis històrics, sobretot al voltant de dues commemoracions: el centenari i els 150 anys. Certament, es tracta de publicacions molt disperses, amb freqüència de tarannà localista i, de vegades, amb una forta càrrega ideològica —nacionalisme d'un signe o altre—; tanmateix, no són aspectes exclusius d'aquest tema. Tal vegada l'abundància i fragmentació mateix dels materials han acabat portant a un cert abandonament de l'estudi de la Guerra del Francès. En qualsevol cas, la comprovació de l'escassa capacitat de convocatòria que ara té aquest tema fa més urgent la necessitat d'intentar proporcionar un marc global als projectes d'investigació des de plantejaments renovadors, per animar els joves historiadors perquè se n'ocupin sense esperar que la proximitat del II Centenari el torni a l'actualitat.

A la circular en què es demanaven comunicacions es feia esment, a títol orientatiu, de quatre aspectes: les commocions inicials, la formació i actuació de les Juntes, la resistència armada i els costos de la guerra. Tals aspectes, juntament amb l'estudi de la Catalunya francesa i afrancesada, componen per ells mateixos bona part de la història del període 1808-1814, que preteníem, molt per sobre, ordenar i inventariar temàticament.

El mateix material d'arxiu que ens ha arribat del període revela que aquests quatre o cinc aspectes en són punts clau. Devem a la co-

municació de Marc Torras¹ la reclassificació del material que sobre el corregiment de Manresa durant la guerra es troba a l'Arxiu Històric de la capital del Bages, documentació que ja havia estat ordenada i inventariada per Joaquim Sarret, autor en 1922 del llibre *Manresa en la Guerra de la Independència*; una petita selecció d'aquesta documentació seria publicada el 1960 per Valentín Santamaría,² selecció que aprofità Vilar en el seu conegut estudi «Pàtria i nació».³ Ara, després d'aquesta reordenació de tota la documentació sobre la guerra, podem veure la importància, en termes de massa documental, de temes relacionats amb l'organització de la resistència, la seva contribució humana i el finançament de la guerra. I, més concretament, disposem d'una relació de les 133 parròquies que tenen informació sobre quintes. No voldria envair un àmbit que rep atenció específica en un altre lloc d'aquest congrés, però tenir aquesta documentació classificada suposa, a més de comprovar-ne l'entitat, una invitació a treballar-la amb vista a l'estudi del corregiment durant la guerra. Penso que en els casos en els quals la documentació generada per les Juntes Corregimentals, unitat político-administrativa de la Catalunya resistent, s'ha conservat a l'Arxiu de la localitat que actuava com a cap de corregiment, i això sembla que no és infreqüent —succeeix amb Vic, estudiat per en Ramisa,⁴ Mataró, per Beulas i Dresaire,⁵ Tarragona, per Recasens,⁶ o Barcelona, per Mayench—,⁷ treballar aquesta documentació, amb els necessaris complements —Arxiu de la Corona d'Aragó, Madrid o París—, ha de permetre un aprofundiment en el coneixement d'aquests anys. Caldria, per tant, des d'aquesta perspectiva, la realització de treballs per als altres corregiments fins a cobrir el territori del Principat.

La resta de les comunicacions tracten alguns aspectes de dues de les àrees temàtiques suggerides per a la seva discussió en aquest con-

1. «Documentació del corregiment de Manresa del període 1808-1814 conservada a l'AHCM».

2. V. SANTAMARÍA, *Manresa en la Guerra de la Independència. 300 documentos de 1808*.

3. P. VILAR, «Pàtria i nació en el vocabulari de la Guerra contra Napoleó», *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII* (Barcelona, Curial, 1973), pp. 133-171.

4. M. RAMISA, *La Guerra del Francès al corregiment de Vic: 1808-1814* (Vic, Eumo, 1993).

5. Eloi BEULAS; Albert DRESAIRE, *La Guerra del Francès a Mataró (1808-1814)* (Mataró, Patronat de Cultura / Editorial Altafulla, 1989).

6. J. M. RECASENS, *El Corregimiento de Tarragona y su Junta en la Guerra de la Independencia (1808-1811)* (Tarragona, Dip. Provincial, 1958).

7. A. M. MAYENCH, «La Junta Corregimental de Barcelona instalada en Martorell», *Estudios de la Guerra de la Independencia* (Zaragoza, Diputación, vol. 1, 1964), pp. 349-360.

grés —resistència armada i costos de la guerra—, a més de la Catalunya sota administració francesa. Per aquesta raó solament faré alguns comentaris entorn d'aquestes àrees, procurant, en cada cas, situar l'aportació de les esmentades comunicacions en el context de l'àrea respectiva.

a) RESISTÈNCIA ARMADA

Podria dir-se que aquesta resistència presenta una doble vessant: exèrcit regular i formes d'enquadrament irregular. L'existència d'aquesta segona vessant és una de les especificitats de la guerra contra el francès, a Catalunya i a la resta d'Espanya, tot i que no es pot exagerar el caràcter excepcional del fet, ja que també es produeix a la Vendée, a diverses àrees d'Itàlia i, més tard, al Tirol i a Rússia; o, abans, en temps de la Guerra Gran, al nord de Catalunya.⁸ Podem entendre aquest fenomen examinant l'existència de factors contraris a la lluita armada dintre de l'exèrcit regular i de factors que afavoreixen l'enquadrament irregular.

Hi ha elements que juguen contra l'exèrcit regular: una escassa acceptació social, producte de la seva composició i de les condicions materials en què s'ha mogut des de segles enrera —d'altra banda, comú als diversos exèrcits europeus, amb l'excepció de l'exèrcit francès sorgit de la revolució—,⁹ i que en el cas de Catalunya es reforça amb la resistència a la implantació de la quinta, motiu d'un conegut avalot el 1773, si bé la resistència a les quintes és lluny de ser peculiar del Principat;¹⁰ una superioritat militar de l'exèrcit francès en els enfrontaments armats amb les tropes espanyoles, amb derrotes generals en el conjunt d'Espanya els anys 1809 i 1810 i també a Catalunya, entre desembre de 1809 i juny de 1811 amb les pèrdues de Girona, Lleida, Tortosa, Tarragona. Després de l'ocupació

8. Vegeu, per al cas català, Ll. ROURA, *Guerra Gran a la raïlla de França* (Barcelona, Curial, 1993), cap. 4.

9. Per a una panoràmica general dels exèrcits europeus, vegeu G. BEST, *Guerra y sociedad en la Europa revolucionaria, 1770-1870* (Madrid, Ministerio de Defensa, 1990); fins i tot en el cas del nou exèrcit francès persisteix la resistència, com ha mostrat A. FORREST, *Déserteurs et insoumis sous la Révolution et l'Empire* (París, Perrin, 1988); o, més recentment, I. WOŁOCH, *The new regime: transformations of the French civic order, 1789-1820s* (Nova York, W. W. Norton, 1994), cap. 13.

10. C. BORREGUERO, *El reclutamiento militar por quintas en la España del siglo XVIII* (Val·ladolid, Universidad, 1989).

d'aquesta darrera, de fet capital del Principat com a seu de la Junta Superior en el darrers mesos, es produeix una dissolució gairebé total de l'exèrcit, situació que deixarà durant algun temps la resistència als francesos quasi totalment en mans de les forces irregulars.

Durant la guerra, són freqüents les acusacions de traïció dirigides contra aquest exèrcit, acusacions fruit de la frustració d'una població i unes autoritats civils que havien sobreestimat les seves possibilitats amb els entusiasmes de primera hora. I, si bé és cert que l'oficialitat era, en el seu conjunt, molt poc apta, també ho és que hi havia altres factors que llastaven l'operativitat de les tropes i que no eren imputables als seus caps: problemes d'ensinistrament, subministres, desertió. En tot cas, aquests militars es consideraven injustament tractats en atribuir-se'ls les desgràcies de la guerra. L'argumentació de Cabanes, militar català que havia participat en la guerra com a membre de l'estat major, s'ha d'entendre com una defensa de l'estament militar enfront d'aquestes imputacions:

«El furor de dar batallas, la formación de los cuerpos de migueletes y el afán con que se pretendía que se sacrificasen todas las operaciones militares a la imaginaria reconquista de Barcelona, fueron los tres puntos principales que me decidí a combatir a principios de 1809, porque estaban [sic] plenamente convencido de que solos estos tres errores eran capaces de acarrear nuestra ruina (...) Si en lugar de formar estos tercios [migueletes] compuestos en la mayor parte de gente nueva y ajena de la profesión y servicio militar, se hubiesen embebido los reclutas catalanes en los regimientos veteranos que estaban o concurririeron al Ppado. al principio de la guerra... el resultado hubiera sido ... 27.000 hombres de buenas tropas, las cuales unidas a las que posteriormente concurririeron al Ppado... hubieran formado un total de cerca de 50.000 mil hombres, nº muy capaz de contener a St. Cyr en el Ampurdán, y de tener encerrada de continuo la guarnición de Barcelona.»¹¹

Tot i que és exagerat creure en les possibilitats de victòria sobre un exèrcit francès més ben equipat i entrenat, un text com aquest ens ha de posar en guàrdia davant desqualificacions fàcils. Tals desqualificacions, que han compartit historiadors com Ferrer o, després, els Blanch i Bofarull, s'alimentaven dels reiterats fracassos d'aquests exèrcits i dels seus caps, com de la impossibilitat de socórrer

11. Biblioteca de Catalunya, ms. 894: «Memoria... presentada a la Academia de Buenas Letras de Barcelona por el Brigadier D. F. J. Cabanes».

l'assetjada Girona, si bé tenien com a substrat més profund la negativa dels catalans al servei militar, pel que suposava de desarrelament i subjecció a una disciplina i a uns caps estranys, elements no compensats per l'acceptació del sacrifici per una causa —l'expulsió d'Espanya del francès— no massa tangible. Per això també van haver-hi tantes desercions.¹² I per això l'alternativa a un sistema de defensa més lligat a l'entorn més immediat, i menys destorbador de les seves feines habituals, va resultar més popular.

L'existència de factors contraris a l'exèrcit regular, juntament amb aquests estímuls favorables a un sistema alternatiu, i l'extrema necessitat de mobilitzar el més gran nombre de recursos humans durant la guerra van afavorir el desenvolupament de forces irregulars, la més característica de les quals va ser la guerrilla. Però el cert és que ja hi havia, a l'Espanya borbònica, forces de reserva —Milicias Provinciales o, a Catalunya, els miquelets—, lligades al territori d'origen, mobilitzables en cas de guerra, i compostes per personal no professionalitzat, que també intervindran en la guerra, encara que, a còpia que aquesta avançava, van acabar integrant-se a l'exèrcit regular, quelcom que a Catalunya succeeix amb els miquelets el 1810. Durant la contesa es van crear altres cossos, com les Compañías de Tiradores o la Milícia Urbana. En el cas de la ciutat de Tarragona, aquesta milícia és objecte de la comunicació de Robert Vallverdú,¹³ que treballa sobre el tema des de fa uns quants anys¹⁴ i que ara ens presenta «una anàlisi resumida dels dos batallons de milícia urbana de Tarragona, la composició socioprofessional, l'organització, l'estructura interna i la seva participació en la lluita de resistència a l'invasor». Aquesta milícia urbana, creada l'any 1810 i de la qual ja ens havia assabentat Recasens,¹⁵ actua fins a la caiguda de la ciutat el mes de juny de 1811, amb missions de manteniment de l'ordre públic i de defensa; integrada per més de 2.000 persones —bona part de la població masculina entre els 16 i

12. Les he estudiat a «Patriotismo y deserción durante la guerra de la Independencia en Cataluña», *Revista Portuguesa de História*, tomo XXIII (1987), pp. 271-300.

13. «La milícia urbana de Tarragona. Un moviment de resistència dirigit per les classes privilegiades durant la Guerra del Francès».

14. R. VALLVERDÚ, «Aportació a l'estudi de la milícia urbana de Tarragona durant el setge i assalt del francès (1808-1811)», *Universitas Tarraconensis*, I (IX, 1987, pp. 271-289) i II (X, 1992, pp. 263-282).

15. Tant al ja citat *El Corregimiento* com a *La revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona* (Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965).

els 40 anys resident a la ciutat—, és dirigida per «militars retirats, aristòcrates, ciutadans dedicats a diverses professions liberals altes, hisendats i comerciants». L'aparició d'aquesta milícia urbana durant la guerra indica la preocupació pel control social de la població i la necessitat d'una mobilització extrema dels recursos humans disponibles; coneixem ara els noms i la professió dels seus dirigents, informació que ens haurà d'ajudar a establir la trajectòria d'aquests homes, abans i després de la guerra, i comprovar, per exemple, quants d'aquests noms els retrobem entre l'oficialitat de la milícia del trienni liberal. En tots aquests casos, la situació d'excepcionalitat creada per la invasió francesa, amb el recurs a la mobilització general i una certa autonomia de les instàncies de poder regional i local, afavoreix el desenvolupament de cossos, complementaris o alternatius, a l'exèrcit regular. I hi hem d'incloure les guerrilles.

Cal, quan parlem de guerrilla, precisar primerament quina cosa és. Aymes ens adverteix del seu caràcter multiforme.¹⁶ I és que els seus components són diversos: partides més o menys organitzades, regulars, que, segons avança la guerra, s'assemblen més i més a l'exèrcit; grups menors, més esporàdics, que de vegades són absorbits per altres partides majors, però que altres vegades es mantenen, en situació de marginalitat, a tocar el bandolerisme; organitzacions tradicionals d'armament popular, com els sometents (o les «alarmas» a Galícia i a Astúries). En el cas dels sometents, la seva intervenció durant la guerra va ser més important en els primers moments, quan vertebren una resistència inicial, que als períodes posteriors, i en el seu conjunt menor que la que la historiografia tradicional li va donar. Es tracta d'una força que solament es mobilitza esporàdicament, i poques vegades coordinadament, tot i que engloba, en teoria, una ampla fracció de la població. Aquesta manca de coordinació, juntament amb mancances d'armament i entrenament, n'expliquen l'escassa efectivitat, encara que, de manera puntual, aconseguiren èxits i també van servir per a enfortir la moral de la població. Però sembla que són més característics casos com el de la localitat tarragonina de Porrera, on el sometent que s'aixeca a mitjan 1809 per impedir el pas dels francesos pel coll de Teixeta,

16. J. R. AYMES, «La guérilla dans la lutte espagnole pour l'indépendance (1808-1814): amorce d'une théorie et avatars d'une pratique», *Bulletin Hispanique*, LXXVIII (1976), pp. 325-349.

«fue producido por un movimiento espontáneo... unos 40 hombres mal armados y peor municionados... trataban de impedir el paso de un fuerte convoy de franceses (...) el segundo día de estar allí... llegó el enemigo y a los pocos disparos de una y de otra parte, los de Porrera, pusieron pies en polvorosa, trayendo la alarma al pueblo en lugar del botín que confiaban.»¹⁷

La guerrilla, en les diverses variants, és una forma de lluita que ofereix avantatges als seus practicants: es pot alternar amb ocupacions habituals, no resta subjecta a la disciplina militar, permet una recompensa econòmica, en forma de botí (disposem, p. ex., de testimoniatges per Biscaia,¹⁸ on diversos joves s'enrolen perquè els diuen que els vestiran i els donaran bé de menjar i beure); és una resposta a la presència d'un ocupant opressiu: el francès heretge i usurpador —com s'encarrega d'assenyalar la propaganda resistent— és, a més a més, qui destrueix, viola, roba i mata; i sorgeix quan hi ha unes condicions geogràfiques i socioeconòmiques favorables, que en faciliten l'actuació i li donen una certa acceptació entre la població. Aquest és un factor crucial, que permet explicar per què, en zones relativament properes, arrela o no la guerrilla. Tindria interès precisar la geografia de la guerrilla a Catalunya per veure si també aquí es donen diferències apreciables, com en el cas de Navarra, estudiat per Tone,¹⁹ on sí que hi ha fortes diferències entre la «Montaña», on va arrelar la guerrilla, i la «Ribera». La primera es caracteritza pel relleu abrupte, la població dispersa, el predomini de la petita propietat camperola, una certa cohesió de la seva societat (relacions estretes entre camperols, «hidalgos» locals i un clergat empobrit), contraban (amb el que això suposa: hàbit de viure al marge de la llei, possessió d'armes), mentre que la «Ribera» té un relleu pla, una població concentrada, gran propietat i una societat polaritzada.

Les repercussions globals de la guerrilla sobre el desenvolupament de la contesa van ser importants. Enfront d'ella, èxits menors

17. La citació pertany a la «Crónica de Porrera» de Josep Simó, inclosa a la recopilació de textos a càrrec de P. Anguera i J. Milà, *Lliure poble de Porrera* (Ajuntament de Porrera, 1985), p. 22.

18. J. C. ENRÍQUEZ; J. ENRÍQUEZ; E. SESMERO, «Criminalidad y guerrilla vizcaínas en la guerra de la Independencia (1808-1814)», *Reacció i revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837* «Actes del Col·loqui Internacional celebrat a Barcelona, 1989» (Barcelona, Universitat Autònoma, 1990), pp. 245-256.

19. J. L. TONE, *The fatal knot: the guerrilla war in Navarre and the fall of Napoleon*, tesi doctoral, Universitat de Columbia, 1990.

de la lluita antiguerrillera francesa: columnes mòbils de Suchet a l'Aragó,²⁰ guerrilles profranceses a Andalusia i Catalunya, compostes en part per desertors, com els caragirats. Però, s'ha de anar amb compte de no exagerar els efectes de la guerrilla.²¹ Per ella mateixa, no té capacitat de victòria: serà, de fet, l'exèrcit de Wellington el que derrotarà i expulsarà els francesos de la península; va contribuir a debilitar l'exèrcit regular propi; va empitjorar la situació de la població civil amb els seus impostos i requisos i amb la consegüent reacció dels francesos, enfront de la qual moltes vegades no va poder assegurar protecció. Encara que també és cert que té un important efecte mobilitzador, d'exemple patriòtic enfront de pusil·lanimes i traïdors. I que alguns dels caps de partides van aconseguir fama d'herois. Tanmateix, si van poder actuar contra el francès va ser perquè van disposar del suport d'una població en la seva major part no combatent però sí bel·ligerant contra l'ocupant. La buidor, la no-col·laboració, la fugida van ser també armes utilitzades en el callat combat de cada dia.

Entre el bandoler, el guerriller i el desertor, no hi ha diferència remarcable; força sovint, són punts d'una mateixa línia evolutiva, que condueix de la deserció a la guerrilla i al bandolerisme o, de vegades, del bandolerisme a la guerrilla. Cal assenyalar que, amb freqüència, hi ha poques diferències entre unes pràctiques i altres. Pensem, p. ex., en el cas de Josep Pujol, el «Boquica»: tragner i contrabandista, que lluita primer com a guerriller contra els francesos i, des de 1810, s'uneix a aquests. La situació de marginalitat del desertor, guerriller i bandoler, evitada en part durant la guerra, a causa del caràcter excepcional mateix de l'enfrontament, es fa palesa al seu terme. Així, el bandolerisme va ser una de les seqüeles de la guerra. I potser també les excepcionals condicions creades per una guerra de tan llarga durada van tenir a veure amb posteriors i reiterats esclats de violència al Principat durant bona part del segle XIX. Molts dels membres veterans de les partides reialistes durant el trienni i dels combatents carlins van rebre, de segur, el seu baptisme de foc

20. J. L. REYNAUD, *Contre-guérilla en Espagne (1808-1814). Suchet pacifie l'Aragon*, París, Economica, 1992.

21. Ch. ESDAILE, «Heroes or villains? The Spanish Guerrillas in the Peninsular War», *History Today*, XXXVIII (april 1988), pp. 29-35; C. ALMUIÑA, «Formas de resistencia frente a los franceses. El concepto de guerra total», *Repercusiones de la Revolución Francesa en España*, «Actas del Congreso Internacional celebrado en Madrid, 1989» (Madrid, Universidad Complutense, 1990), pp. 453-471.

durant la guerra de 1808-1814. I, més important encara, aquells anys de guerra, i de desarrelament i armament en massa, van reforçar uns hàbits de recurs a l'enfrontament armat com a mitjà de resolució dels conflictes al si de la societat.

El que hem vist fins ara ens mostra una visió no gens heroica del caràcter de la guerra. Com algunes memòries i documents de l'època també indiquen, més que glorioses batalles i gestes dignes de la immortalitat, són fets prosaics els que constitueixen el paisatge quotidià. I els seus protagonistes són, sovint, soldats indisciplinats, desertors, «brivalla», bandolers al servei d'un camp o altre. És la cara més innoble però potser més habitual de la guerra, amb la població civil com a víctima principal. Bràfim pateix durant aquest temps vuit saquejos i els seus pobladors fugen, ni més ni menys, disset vegades, la darrera de les quals davant la temença de l'entrada de les tropes espanyoles alliberadores.²² Hi ha molts «Bràfim» durant aquells anys. Serveixi, a tall d'exemple d'una altra àrea geogràfica, el relat que Pons i Guri fa, en un llibre publicat recentment, dels anys 1811 i 1812 a Arenys de Mar.²³ Sense exageració, pot dir-se que la població viu en el constant patiment de saber-se víctima d'una guerra en la qual no sempre és capaç de predir quins seran els seus pròxims agressors.

b) ELS COSTOS DE LA GUERRA

És impossible avaluar amb exactitud les xifres globals de pèrdues humanes i econòmiques causades per la guerra, encara que és d'esperar que la multiplicació d'anàlisis de caràcter comarcal o local haurà de permetre millorar-ne el coneixement. Però certes afirmacions generals ja poden fer-se: les pèrdues van ser molt elevades; en el cas de les pèrdues humanes, la majoria no es va deure a enfrontaments bèl·lics; el cost de la guerra va recaure especialment sobre la població camperola (que era, d'altra banda, majoritària); les repercussions de la guerra, via endeutament i destrucció de recursos, es van deixar sentir durant força anys. Tres de les comunicacions que es presenten en aquest congrés aporten elements per a

22. Vegeu el «Resumen de lo sucedido en la villa de Bràfim», d'en Bosch i Cardellach, reproduït a *Recerques*, 21 (1988), pp. 10-49.

23. J. M. PONS I GURI, *Diari d'uns anys de guerra (1808-1814)* (Argentona, L'Aixernador, 1993).

acclarir aquestes qüestions, i per això seran oportunament comentades: es tracta de les de Pere Roca,²⁴ Maties Ramisa²⁵ i Agustí Vilà.²⁶

Pel que fa a pèrdues humanes, a manca d'estimacions globals de morts, i sense poder comparar censos de població, massa allunyats entre ells, la millor aproximació continua essent la que va fer ja fa temps Jordi Nadal:²⁷ l'estudi de 45 parròquies, disperses pel Principat i equivalents al 9,3% dels seus habitants, amb el resultat d'un fort dèficit pel conjunt del període 1808-1814, amb punta extrema en 1809 —pèrdua de més del 5% població, que encara es perllonga cap a 1810— i secundària en 1812 —pèrdua de gairebé l'1%. La mostra és suficientment representativa del que succeeix a Catalunya. Si comparem aquestes dades amb les que ens donen diversos treballs, antics o recents, per a àrees aïllades del Principat —Linyola, Vic, Manlleu, Reus, Sant Celoni, Canovelles, Palautordera, Vilamajor, Vallgorguina, Porqueres, Mataró, Sabadell, Terrassa—,²⁸ existeix correspondència: 1809 és, amb diferència, l'any de més alta mortalitat. Pel conjunt d'Espanya, el 1809 i el 1812 també es destaquen com a anys de més mortalitat, encara que potser en ordre invers, amb el 1812, any de crisi de subsistències, com a màxim. El que sí que pot afirmar-se és que la mortalitat no és deguda tant a baixes produïdes pels combats —encara que certs episodis de la guerra sí

24. «Els efectes de la Guerra del Francès sobre la dotació de força de tir de les masies del Vallès occidental».

25. «El departament de Boques d'Ebre».

26. «Aproximació a un estudi més profund sobre l'actuació de la marina mercant de cabotatge de Lloret durant el període de la Guerra del Francès».

27. J. NADAL, *La població espanyola* (Barcelona, Ariel, 1966), pp. 118-127.

28. Informació sobre Linyola a *Història de Linyola* (E. Mestre, coord.) (Lleida, Virgili & Pagès, 1987), p. 165. Per Vic, RAMISA, *La Guerra del Francès al Corregiment de Vic: 1808-1814* (Vic, Eumo, 1993), p. 166, que també recull les dades aportades per Manlleu per J. Albarreda a «Els efectes de la guerra del Francès a Manlleu (1808-1814)», *Manlleu Publicació*, 205 (Manlleu, agost 1982), pp. 26-30. Sobre Reus, A. MORENO i L. NAVARRO, «La població de Reus (corregimiento de Tarragona) durante la Guerra de la Independencia», a *La Guerra de la Independencia (1808-1814) y su momento histórico* (Santander, Diputació, 1982), tomo I, pp. 161-173. M. Grivè recull les xifres de Sant Celoni, Canovelles, Palautordera, Vilamajor i Vallgorguina a *Guerra dels francesos (1808-1813)*, treball publicat el 1934-36 i reeditat el 1988 (Sant Celoni, Centre d'Estudis i Documentació del Baix Montseny). Per Porqueres vegeu T. FRIGOLA, «Funesto balance de la lucha contra las tropas napoleónicas», *Revista de Gerona*, 8 (1959), p. 61. El treball ja citat de Beulas i Dresaire, pp. 216-217, ens mostra l'evolució dels baptismes i defuncions a Mataró, localitat que no sembla patir els estralls demogràfics típics de la guerra. Finalment, la informació sobre Sabadell i Terrassa es troba a J. M. BENAUL, *Guerra i canvi econòmic. L'impacte de la Guerra del francès en la indústria tèxtil llanera de Sabadell i Terrassa, 1808-1814* (Sabadell, Bosch i Cardellach, 1993).

que van ser sagnants: setges, matances després de les conquestes, si bé en aquests casos les víctimes van ser més civils que pròpiament soldats o combatents—, sinó ocasionada per fams i epidèmies, com la que, a Tarragona mateix, va causar el 1809 més de 4.000 víctimes, una xifra no llunyana a la de les morts produïdes arran de la presa de la ciutat el 1811.²⁹ Fins i tot entre els combatents, la gran majoria de les víctimes ho deuriem ser per malalties infeccioses, ja que les dades que Darquenne³⁰ obtingué envers les tropes belgues al servei de Napoleó —més d'un 80%— reflecteixen una realitat d'àmbit general. I és que la guerra, que s'insereix en un període de grans dificultats demogràfiques, obert en el conjunt d'Espanya amb la crisi de 1804, té efectes trasbalsadors sobre el mercat i sobre la producció i facilita la propagació d'epidèmies.

Dos aspectes més cal tenir en compte: l'impacte previsiblement desigual d'aquestes mortaldats que es produeixen durant els anys de la contesa; i els grans desplaçaments de població d'unes àrees a altres, que les vicissituds de la guerra ocasionen. Tot això treu representativitat a les dades de l'evolució de la població de tal i tal localitat aïllada. A més a més hem de suposar que les més espectaculars són les que en gran manera es poden haver transmès, com la de l'ajuntament de St. Sadurní d'Osormort, al corregiment de Vic, que en la seva exposició a la Junta Superior, l'abril de 1810, diu que per invasions, emigració i pesta, «se ha reducido la poblacion como una tercera parte».³¹ Però més pes hem de donar, perquè l'àrea abastada és extensa, encara que es tracta d'una estimació imprecisa, a la dada que, extreta d'un informe sobre el departament de les Boques de l'Ebre, ens ofereix Ramisa en la seva comunicació:

«L'any 1812, les 360 "communes" del Departament comptaven amb uns 236.777 habitants, una quarta part menys que al 1808, quan gairebé s'arribava als tres-cents mil.»

Pel que fa a les pèrdues materials, hi ha diversos aspectes a considerar: càrregues fiscals de tot tipus, destruccions i efectes de la guerra sobre l'activitat econòmica.

29. J. SALVAT, *Tarragona en la Guerra y en la postguerra de la Independencia* (Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965), p. 133.

30. R. DARQUENNE, «La conscription dans le département de Jemappes (1798-1813)», *Annales du Cercle Archéologique de Mons*, 67 (1970), pp. 1-425.

31. Arxiu de la Corona d'Aragó, Junta Superior, vol. 31.

Quant al primer —els múltiples nivells de fiscalitat que es van abatre sobre el territori espanyol, i català—, són ben coneguts els plantejaments d'en Josep Fontana.³² La pressió tributària durant la guerra fou especialment onerosa, no perquè es produís un augment de la fiscalitat estatal, sinó a causa dels impostos aplicats per les autoritats provincials i dels impostos immediats (comandants militars, guerrillers), en forma de préstecs forçosos contra l'estat, que sembla que mai no van ser tornats. I a aquesta càrrega impositiva s'afegeix la fiscalitat —regular i irregular— exigida per l'administració i caps militars francesos. En total, una quantitat força vegades superior a la dels anys normals, que va gravar especialment la població rural, subjecta també a subministraments, requisos i servei de bagatges. Els càlculs globals del nivell impositiu són problemàtics. En realitat, qualsevol xifra oficial és tan sols una estimació, perquè bona part de la fiscalitat escapa al control comptable, donat el seu caràcter de fiscalitat immediata. I, d'altra banda, els impostos previstos no es fan efectius en la seva totalitat. Per exemple, en el corregiment de Tarragona, estudiat per Recasens, la «recaudación nunca llegó a sobrepasar el 65% de los impuestos exigidos».³³ En aquest cas, com en altres llocs de la Catalunya resistent, juntament amb el cadastre, doblat en començar la guerra, apareixen nous impostos —el més important, la capitació— i, per sobre de tot, préstecs forçosos. De manera general, sembla que la quantitat que per un concepte o altre va acabar pagant la població pel sosteniment de la causa resistent a Catalunya va ser prou més elevada que la provinent únicament d'impostos més o menys regulars. Per el corregiment de Vic, Ramisa es troba amb problemes semblants: una recaptació oficial en els anys de guerra de «solament» el doble de l'època de pau:

«Poc —potser la meitat— respecte de les demandes de la Junta Superior. Però cal tenir en compte que en la xifra global esmentada només hi ha compresa una part de les exaccions directes de les tropes espanyoles i no s'hi comptabilitzen les quantioses destruccions i imposicions de l'enemic.»³⁴

32. Vegeu, p. ex., FONTANA, «Qui va pagar la Guerra del Francès?», *La invasió napoleònica* (Bellaterra, Publicacions de la UAB, 1981), pp. 7-20; i també el cap. cinquè del seu llibre *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*, vol. V de la *Història de Catalunya* dirigida per P. Vilar (Barcelona, Edicions 62, 1988).

33. J. M. RECASENS, *El Corregimiento de Tarragona*, p. 67.

34. RAMISA, *La Guerra del Francès*, p. 83.

Dissortadament, del costat francès tenim fins i tot un pitjor coneixement. L'obra de Mercader,³⁵ tan útil per altres conceptes, no conté dades globals sobre impositcions. I les indicacions fragmentàries de Mercader mateix, o d'altres del mateix abast que es poden espigolar dels arxius francesos, ens donen unes quantitats sorprenentment baixes si es comparen amb les fortes contribucions que sabem que imposaven els francesos amb certa freqüència als territoris ocupats. Per exemple, després de la conquesta de Tarragona, van exigir al corregiment 16 milions de rals i 10 milions de rals al corregiment de Vilafranca.³⁶ Entre començament de 1811 i octubre de 1812, les contribucions extraordinàries, sense comptar les exaccions en espècie amb què es va gravar el districte de Cervera, van assolir uns 16 milions de rals, unes 27 vegades més del que va pagar en concepte de cadastre abans de la guerra l'àrea del corregiment de Cervera equivalent al districte.³⁷ També és cert que aquestes quantitats es van cobrar solament en una petita part: el gener de 1812, tan sols el 19% de la contribució imposada a Tarragona i únicament un 6% de la corresponent a Vilafranca.³⁸ I és que, com dirà un informe del districte de Cervera amb paraules vàlides per a altres àrees, «l'état continuel d'insoumission de ce corrégiment a empêché le recouvrement de la plus part des taxes de guerre qui lui ont été assignées».³⁹ Però, encara que la població aconseguís escapar-se de bona part d'aquests impostos, no per això la càrrega tributària va resultar petita, com ens mostra el càlcul del prefecte de les Boques de l'Ebre, recollit per Ramisa en la seva comunicació:

«...l'exèrcit d'ocupació va extreure de les comarques del Departament de Boques d'Ebre la quantitat exorbitant de 28.415.775 francs [uns 100 milions de rals] entre els anys 1810 i 1812 comptant els impostos ordinaris i extraordinaris, i les requisicions en espècie.»

Al cap i a la fi, una avaluació dels costos materials de la guerra haurà de combinar dades generals amb estudis locals, com ja va indicar Antonio Moliner.⁴⁰ Mitjançant aquests darrers podem veure

35. J. MERCADER, *Catalunya i l'imperi napoleònic* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat), 1978.

36. París, Archives Nationales, 384 AP 159.

37. París, Archives Nationales, F1e 73.

38. París, Archives Nationales, 384 AP 159.

39. París, Archives Nationales, F1e 73.

40. A. MOLINER, «Los problemas de la Hacienda en Cataluña durante la Guerra de la

que la fiscalitat immediata colpeix les poblacions, i que són tant les tropes resistents com les ocupants les que la practiquen, com succeeix a Arenys de Mar els anys 1811 i 1812,⁴¹ o als pobles d'Ulldedona i la Galera, situats al sud de Catalunya i escenari de fortes concentracions d'un exèrcit i altre el 1813, on els subministraments efectuats aquell any a les tropes espanyoles per valor de 750 rals i 1.160 rals per veí, respectivament, suposaven cinc i vuit vegades més del que, com a mitjana, hauria de pagar cada veí a Catalunya per contribució directa en tot l'any 1814.⁴²

Per precisar els costos de la guerra també caldria comptabilitzar les destruccions i els efectes desarticuladors de l'activitat econòmica. L'informe d'Alban de Villeneuve que Ramisa ha treballat ens diu que, a la part de Lleida que havia de ser inclosa en el departament de les Boques de l'Ebre,

«La guerra havia aturat els intercanvis i l'activitat industrial ... i reduït en un terç la producció agrícola. Si abans de la guerra es recollien 426.614 quarteres de blat i metall al districte de Lleida, l'any 1812 només se n'havien recol·lectat 281.742; la producció de vi havia passat de 146.130 hectolitres a 116.904. En el moment de l'arribada dels nous administradors civils a Lleida, la crisi de subsistències tocava fons».

Aquests efectes devien ser més importants a l'agricultura i a la ramaderia que a la indústria, que es va beneficiar de l'escassa entitat del capital fix. Tanmateix, es van produir pèrdues en collites i ramat per destruccions, requises o abandonament temporal dels camps, encara que no en disposem de xifres globals. Aquesta falta de dades generals augmenta l'interès de treballs de caràcter local o comarcal que en els darrers anys han anat apareixent, i que semblen confirmar que van ser el camp i la seva població els que van patir més intensament els efectes de la guerra. Així, l'estudi de Matas, Vila i Virós⁴³ sobre l'endeutament i el canvi de propietat entre 1808 i 1820 al Bages permet comprovar com els majors damnificats són els camperols i en segon lloc els artesans: més dels 2/3 del total de les terres venudes pertanyen a aquells, que també van re-

Independencia», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Contemporánea*, 2 (1983), pp. 35-67.

41. PONS I GURI, *op. cit.*

42. Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 2.

43. P. MATAS; R. VILA; Ll. VIRÓS, «Endeutament i canvi de propietat a la comarca de Bages a la primeria del vuit-cents», *Reacció i revolució*, pp. 123-136.

bre les 2/5 dels préstecs; Benaul⁴⁴ ha mostrat que, a Sabadell i Terrassa, camperols i artesans van ser els principals venedors de béns immobles, adquirits en la seva major part pels fabricants tèxtils de la zona. La comunicació de Pere Roca ens indica, mitjançant l'estudi dels inventaris de 71 masies dels voltants de Terrassa, provinents dels protocols notariaus dipositats a l'Arxiu Històric de Terrassa, els efectes devastadors que sobre els animals de tir del Vallès Oriental va tenir la guerra, directament, per raó de les requises, i indirectament, per l'empobriment que la guerra va produir, i que va acabar obligant a la venda de terres i animals.

Encara que de manera menor, la Guerra del Francès també va afectar la indústria i el comerç. Juntament amb les destruccions degudes a la guerra, menys importants donat el cost menor de les instal·lacions fixes, hauríem de considerar la desorganització dels mercats. Però tampoc no s'ha d'exagerar: d'una banda, la crisi del comerç colonial —i de les activitats industrials i agrícoles lligades a ell— s'arrossega des dels anys finals del segle XVIII, raó per la qual la guerra és tan sols una fita més en aquesta crisi; d'altra banda, l'impacte sobre l'activitat industrial no va ser tan greu, bé perquè el mercat indià mai no havia estat important —és el cas de la indústria drapera del Vallès estudiada per Benaul, els empresaris de la qual, tot i afectats per la desarticulació del mercat intern, van poder aprofitar els anys de la guerra per a augmentar el seu patrimoni immobiliari— o, fins i tot si ho havia estat, l'esfondrament de l'activitat exportadora es va poder acompanyar, després de la guerra, d'una conquesta del mercat espanyol.⁴⁵ I la guerra mateix va ser únicament un obstacle temporal en el procés de modernització del sector tèxtil. En tot cas, els efectes de la situació bèl·lica no van ser unànimement perniciosos; encara que determinades àrees i grups van patir més els rigors de la guerra, també es van construir fortunes, aprofitant les possibilitats que oferia l'aprovisionament dels exèrcits o el comerç entre una zona i altra, en una època en la qual els beneficis per obtenir compensaven el risc de les operacions, i algunes localitats van poder mantenir una discreta prosperitat. La co-

44. *Op. cit.*

45. J. M. FRADERA, *Indústria i mercat. Les bases comercials de la indústria catalana moderna (1814-1845)* (Barcelona, Crítica, 1987). Bon resum a Fradera, «¿Una o varias crisis coloniales? A propósito del caso catalán», *El comercio libre entre España y América latina, 1765-1824* «Actas del Simposio celebrado en Puerto de Santa María, 1985» (Madrid, Fundación Banco Exterior, 1987), pp. 95-106.

municació d'Agustí Vilà sobre la marina mercant de cabotatge a Lloret durant la guerra és un exemple d'aquesta diversitat; tot i la presència o l'amenaça francesa, el port de Lloret desenvolupà un actiu comerç amb altres ports del litoral mediterrani i amb Cadis, estimulat pels beneficis que podien obtenir-se durant aquells anys. Com l'autor ens diu, «seria bo de conèixer què va passar en altres pobles de la costa. Va ser Lloret un lloc privilegiat o també altres ports van gaudir de les mateixes possibilitats que Lloret?». Tot fa pensar que Vilanova i la Geltrú va ser un cas semblant al de Lloret,⁴⁶ i fins a un cert punt Mataró,⁴⁷ que comerciaria amb la Barcelona ocupada, però probablement no Sitges.⁴⁸

c) LA CATALUNYA FRANCESA I AFRANCESADA

L'ocupació francesa, les reformes polítiques i administratives que van acompanyar-la i el perfil dels qui es van significar en la col·laboració amb el nou règim han estat objecte preferent de l'atenció d'historiadors com Camp, Mercader i, més recentment, De Puig i Riera.⁴⁹ La comunicació de Maties Ramisa, ja citada, sobre el departament de les Boques de l'Ebre, un dels quatre departaments de la divisió de Catalunya introduïda el 1812 pels francesos, ens mostra la millor cara de la tasca administrativa dels funcionaris napoleònics, la representada pel prefecte Alban de Villeneuve, interessat pel coneixement de la demarcació que li havia correspost administrar —i d'aquí ve l'elaboració d'informes, en part ja coneguts i utilitzats per Mercader—, però també ens fa palesa la impossibilitat de la implantació del programa de reformes napoleònic en un territori en guerra, en el qual els projectes de govern restaven, de fet,

46. O. PI DE CABANYES, *Vilanova i la Geltrú en la Guerra del Francès (1808-1814)* (Barcelona, Dalmau, 1971).

47. BEULAS I DRESAIRE, *op. cit.*

48. J. CARBONELL, *Esquema històric dels sis anys napoleònics a Sitges* (Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1980).

49. F. CAMP, *Contribución al estudio de la administración de Barcelona por los franceses: 1808-1814* (Sarrià, Escuela Salesiana, 1920); ID., *Itinerari general de la invasió napoleònica* (Barcelona, Publicacions de «La Revista», 1930); J. MERCADER, *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)* (Madrid, CSIC, 1949); ID., *Catalunya i l'imperi napoleònic* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978); L. M. DE PUIG, *Tomàs Puig: catalanisme i afrancesament* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1985); E. RIERA, *Els afrancesats a Catalunya* (Barcelona, Curial, 1994).

sotmesos a les necessitats immediates dels militars napoleònics.

En aquesta Catalunya francesa, on no hi ha gaires exemples de clar afrancesament o col·laboracionisme amb els nous ocupants —encara que caldria introduir matisacions respecte de l'època, del grup considerat i de la dimensió mateix del terme «afrancesat» o «col·laboracionista»—, el que potser hauríem de ressaltar és l'existència de posicions intermèdies, que augmenta a mesura que la guerra es perllonga i s'aferma la presència francesa, posicions de persones que s'acomoden a la nova situació, i que intenten treure'n profit o, simplement, subsistir. És conegut l'ampli mostrari de conductes —autoritats locals que, davant l'arribada dels francesos, es mantenen en les seves poblacions; oportunisme dels mitjans de negocis, que aprofiten la guerra per a enriquir-se; actitud fluctuant de rics industrials a la Barcelona ocupada, com Erasme de Gònima— que en el seu conjunt fan insostenible qualsevol visió esquemàtica de la guerra, que presenti aquesta com una lluita de patriotes contra francesos i afrancesats, amb l'única fissura entre els primers de partidaris i contraris de l'Antic Règim. Conductes que es corresponen amb altres comportaments, també antiheroics, que es donen a la Catalunya resistent, des de l'abundant deserció fins a les exempcions fraudulentos o les resistències dels privilegiats a contribuir econòmicament a l'esforç de la guerra o la renúncia a l'exercici de càrrecs de responsabilitat política, com diversos treballs aquests darrers anys han posat de manifest.⁵⁰

Avançar en aquestes qüestions i en altres que, com les característiques de les commocions inicials de la guerra i l'organització de la Catalunya resistent, no s'han tractat aquí, però que ja disposen d'importants estudis, com els de Moliner⁵¹ i Ramisa,⁵² ens han de servir per a reconstruir una visió de la guerra que faci acabar el que encara queda d'interpretacions romàntiques i heroiques. Per a aconseguir-ho serà necessària una tasca d'investigació en els múltiples fons —locals, comarcals, nacionals, estatals i francesos— que exis-

50. Vegeu, a tall d'exemple, E. CANALES, «La resistència antifrancesa a Catalunya», *L'Avenç*, 113 (març 1988), pp. 26-31, i I. BUXADER, J. C. FERRER, J. GARRIGA i J. PLANAS, «Guerra del Francès al Vallès Oriental (1810-1814)», *La revolució francesa i el procés revolucionari a Catalunya i al País Valencià* «Col·loqui Internacional, Girona 1989» (U.A.B., 1990), pp. 23-41.

51. A. MOLINER, *La Catalunya resistent a la dominació francesa* (Barcelona, Edicions 62, 1989).

52. M. RAMISA, *La Guerra del Francès*.

teixen, i la utilització del munt de paperam imprès aparegut des de l'inici mateix de la guerra. Un lloc de trobada com aquest pot servir d'estímul per a agrupar i coordinar esforços, per tal que, com indicava al començament, el II Centenari no ens agafi a tots desprevinuts.

ESTEBAN CANALES

El departament de les Boques de l'Ebre

ALBAN DE VILLENEUVE

A la primavera de l'any 1812, tres mesos després de l'arribada del general Decaen per a fer-se càrrec del Govern General de Catalunya, Napoleó prenia la mesura llarg temps ajornada d'annexar el Principat a l'imperi francès. Ho féu «de facto», dictant una nova divisió territorial amb quatre departaments a l'estil francès i proveint-los del pertinent personal administratiu, que seria encapçalat per dos intendants consellers d'estat (Gérando i Chauvelin) i per quatre prefectes.

En el moment de delimitar els departaments, el govern imperial va seguir el camí pragmàtic d'agrupar els anteriors corregiments borbònics per formar unitats territorials més àmplies i racionals que permetessin concentrar l'autoritat administrativa i militar, que simplifiquessin el rodatge burocràtic i fessin oblidar la precedent dominació espanyola. Les velles capitals corregimentals van restar en general com a caps de sotsprefectura o districte.¹ Només en uns pocs casos els nous límits departamentals s'apartaven dels termes dels corregiments.

A partir d'ara i per primera vegada des de la invasió napoleònica, seria el poder civil el que dirigiria l'administració de Catalunya, en lloc del poder militar. Al llarg dels mesos de març i abril de 1812 van anar arribant al Principat els flamants funcionaris francesos que havien d'endegar el «Règim Civil». Venien amb esperit optimista i reformador, disposats a atreure's la gent del país i a curar els mals de la guerra amb una administració imparcial, eficaç i paternal, opo-

1. Un estudi exhaustiu de la divisió territorial napoleònica pot trobar-se a Joan MERCADER, «Las divisiones territoriales napoleónicas en el Principado de Cataluña», dins *Estudios Geográficos* n. 34, pp. 251 i ss. La nova divisió territorial es va establir pel Decret de 26 de gener de 1812, mentre el 2 de febrer París disposava el nou organigrama administratiu del Principat.

sada per essència a la duresa dels militars. No cal dir que aquests van adoptar ben aviat una actitud d'oposició als nousvinguts, la qual cosa portaria a una situació d'enfrontament permanent de resultat previsible.

Com arreu de l'imperi, els intendants i prefectes que van venir a Catalunya eren homes amb experiència administrativa formats a partir de la Revolució Francesa.² Els segons, més joves, arribaven a aquest territori recentment annexat per desenvolupar-hi una etapa més de la seva prometedora carrera política. Estaven imbuïts d'idees racionalistes i pretenien portar a terme una modernització del país en tots els àmbits a fi de sostreure'l de les caduques formes feudals, amb una nova edició del despotisme il·lustrat. Provenien de famílies riques de la noblesa i de la burgesia, que en algun cas havien format veritables «dinasties administratives», i en algun altre havien patit també els efectes de la Revolució.

Jean-Paul-Alban de Villeneuve Bargemont (1784-1850), nomenat per al departament de les Boques de l'Ebre, era sens dubte el millor dels quatre prefectes. Fill d'un marquès de la Provença a qui la Revolució segrestà els béns, l'any 1806 es va convertir en el secretari particular del seu germà, prefecte de Lot-et-Garonne, i el 1810 s'incorporà al Consell d'Estat com a auditor. Ben aviat va esdevenir sots-prefecte de Zierikzee, i a partir del febrer de 1812 prefecte de les Boques de l'Ebre. No va poder arribar a Lleida fins al dia 29 de juny, però tot seguit es posà a la feina a un ritme trepidant; va estudiar la situació econòmica, política i administrativa del seu departament, la història, la geografia, l'esperit dels habitants, n'avaluà el potencial i les necessitats, i examinà les reformes i les millores que caldria aplicar-hi. Dos mesos després ja enviava els dos primers informes a París,³ un dels quals era dedicat íntegrament a denunciar la brutal dictadura militar imposada a Lleida pel general napoleònic Henriod.

2. Stuart WOOLF, *Napoléon et la conquête de l'Europe* (Flammarion, Paris, 1990), pp. 123 i ss.

3. Archives Nationales (A.N., Paris), F/1e 73, «Rapport Général sur la situation du Département des Bouches de l'Ebre adressé à Monsieur le Comte Pelet de la Lozère, Conseiller d'Etat chargé du 2è. arrondissement de la Police Générale de l'Empire», de 1-IX-1812; carta-informe d'Alban de Villeneuve al ministre de l'Interior comte de Montalivet, sobre el governador de Lleida general Henriod, 3-IX-1812. Joan Mercader ha estudiat la figura del prefecte lleidatà a «Una memoria estadística del Prefecto napoleónico de Lérida, Alban de Villeneuve», dins *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida* (Lleida, 1947).

La família Villeneuve-Bargemont no s'havia oposat frontalment a la Revolució. Fins i tot contemporitzà amb Robespierre. De la mateixa manera, Alban serví lleialment Napoleó malgrat les seves preferències monàrquiques, que el portaren a acollir amb satisfacció la Restauració i a completar en aquesta etapa una brillant carrera administrativa i política. Alban de Villeneuve fa la impressió que és un funcionari il·lustrat i honest, molt preocupat sempre per la instrucció pública.⁴

El de les Boques de l'Ebre era el més extens dels departaments catalans: aplegava els corregiments de Lleida, Tortosa i Tarragona, el terç meridional del de Cervera i la franja aragonesa de Fraga i Mequinensa. Les quatre primeres ciutats serien ara capitals de sotsprefectura.

ELS PROJECTES

Des que trepitjaren les terres del departament de les Boques de l'Ebre, el prefecte Alban de Villeneuve i els sots-prefectes Delaage (Tarragona), Beaumont (Tortosa) i Chevalier (Cervera) es posaren a treballar per conèixer la realitat del país. Però Chevalier hagué de restar gairebé sempre a Lleida amb Villeneuve pel fet que Cervera era territori dominat pels patriotes; i les comunicacions del prefecte amb Delaage i Beaumont van ser més que precàries.

L'any 1812, les 360 «communes» del departament comptaven amb uns 236.777 habitants, una quarta part menys que al 1808, quan gairebé s'arribava als tres-cents mil. La despoblació provocada per la guerra i agreujada per la carestia preocupava els funcionaris napoleònics, donat que era una greu amenaça per a la consolidació a llarg termini del domini francès. Constataven l'increment de la demografia catalana durant el set-cents, però hi trobaven rastres de la despoblació soferta en altres èpoques a causa de les guerres, els pirates, les fams, l'expulsió de jueus i musulmans, i sobretot per les repercussions del gran nombre d'eclesiàstics, la mà morta i les grans

4. Aquesta impressió es desprèn del voluminós conjunt que formen els seus informes i correspondència. Vegeu també J. MERCADER, «Algunos aspectos de la administración napoleónica en tierras de Lérida», dins *Ilerda*, n. VIII (1947), pp. 51 i ss.

propietats incultes.⁵ Els districtes de Tarragona i Lleida eren els més poblats.

Físicament, els camperols del departament de les Boques de l'Ebre eren de talla alta i constitució forta; tenien agilitat i vigor, una fisonomia expressiva i de vegades dura, ulls i cabells negres, i una tonalitat molt bruna per l'exposició al sol; es tallaven els cabells deixant només una espècie de «corona» sobre el front i el coll. La gent de viles i ciutats eren més pàl·lids i de constitució més feble, les dones lluien bonics vestits i posseïen un rostre ple de vivacitat i alegria, però llur frescor desapareixia aviat. Uns i altres eren sobris i actius, apreciaven la justícia, però com la resta de catalans tenien un caràcter molt propi i força intractable,⁶ «mais l'Intérêt le Domine et l'ignorance envelope son Intelligence. L'histoire des siècles passés prouve à quel point le fanatisme Religieux ou National peuvent l'égarer et avec quelle violence».

Tots els funcionaris francesos concorden en això: els habitants del departament —i en general els catalans— són esclaus de llurs costums i antics privilegis, dominats per un sentiment nacional intens que els fa odiar els pobles veïns, ignorants de les noves tendències de la Il·lustració, sotmesos als clergues i àvids perseguidors del benefici econòmic fins a extrems roïns. Detesten els castellans i la Cort de Madrid, però l'odi que senten pels francesos encara és més visceral, tot i que els rics imiten els seus vestits i costums.

La base econòmica del departament de les Boques de l'Ebre era l'agricultura, que els napoleònics van trobar en relatiu bon estat: vinyes a les costes de Tarragona i Tortosa; cereals, oliveres, fruits secs i bestiar a les planes d'Urgell i Cervera; productes d'horta als regadius de Lleida... Només faltaven animals de labor —que calia portar de Biscaia i Navarra— i de vegades blat.⁷ Però a la costa s'havien establert també manufactures de teles, cuirs, barrets, paper i licors; en menys quantitat, a l'interior funcionaven igualment algunes filatures que tan sols al districte de Cervera donaven feina a dos

5. Arxiu Corona d'Aragó, Dominació Francesa (A.C.A.-D.F.), Caixa I, «Rapport sur la Population du Département des Bouches de l'Ebre», febrer 1813; «Mémoire Statistique, Historique et Administratif, Presentant le Tableau de l'Administration du Département des Bouches de l'Ebre...» 1-III-1813. A.N., F/1e 73, «Rapport Général...» 1-IX-1812. La població de l'any 1808 ascendia a 296.900 persones, segons Villeneuve.

6. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Mémoire Statistique, Historique...» 1-III-1813; «Rapport sur l'Arrondissement de Cervera», 1-XI-1812. A.N., F/1e 73, «Rapport Général...» 1-IX-1812.

7. Joan MERCADER, «Algunos aspectos de la administración napoleónica...»

mil obrers. Sobre aquests fonaments actuava el comerç, on predominava clarament l'exportació sobre la importació. En efecte, s'exportaven, a les colònies espanyoles, a les províncies veïnes o al nord d'Europa i Anglaterra, productes agrícoles i industrials. Entre els primers: grans, llegums, vins, olis, fusta i fruits secs; dels segons: aiguardent i licors, paper, draps, teles, quincalleria i sabates.

El comerç floria gràcies a l'esperit comercial dels catalans, que segons els napoleònics els distingia de la resta de meridionals, als quals el clima els havia donat un caràcter mandrós. Però la guerra havia aturat els intercanvis i l'activitat industrial —traslladada en part a d'altres comarques, fora del domini francès—, i reduït en un terç la producció agrícola.⁸ Si abans de la guerra es recollien 426.614 quarteres de blat i mestall al districte de Lleida, l'any 1812 només se n'havien recol·lectades 281.742; la producció de vi havia passat de 146.130 hectolitres a 116.904. En el moment de l'arribada dels nous administradors civils a Lleida, la crisi de subsistències tocava fons: la gent moria de fam pels camps, els pagesos es nodrien amb herbes grosseres amanides amb oli i sal, i amb un «pa» fet de segó i de pasta d'olives.

Damunt d'aquest panorama el prefecte i els sotsprefectes van desenvolupar un programa reformista i modernitzador. Els objectius eren l'eficàcia, el progrés econòmic i el benestar social, com també l'eliminació dels residus arcaics del feudalisme i la millora de la instrucció pública, que afavoriria l'«obertura» d'un caràcter tan tancat com el català. La prioritat més immediata era, però, endolcir l'ocupació. Aquí topaven amb els militars. Poc després d'arribar a Lleida, Villeneuve va enviar a París un informe reservat on denunciava furiosament les crueltats i el despotisme del governador militar Henriod, les requisicions del qual arruïnaven l'agricultura de les planes de Lleida, i els seus maltractes i tortures en foragitaven la població. Armand Chevalier, des de Cervera, també criticava la «conduite impolitique» dels militars bonapartistes, que exasperava els habitants.⁹

8. A.N., F/1e 73, «Rapport Général...» 1-IX-1812. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Mémoire Statistique, Historique...» 1-III-1813; «Rapport sur l'Agriculture du Département des Bouches de l'Èbre», 10-II-1813; «Rapport à M. le Conseiller d'État Chauvelin sur le Commerce du Département des Bouches de l'Èbre», 1-III-1813; «Rapport administratif sur l'Arrondissement de Lerida, département des Bouches de l'Èbre».

9. A.N., F/1e 73, informe confidencial de Villeneuve al ministre de l'Interior comte de

Un cop consolidada la situació militar i decidida l'annexió formal de Catalunya a l'imperi francès, Villeneuve proposava la promulgació d'una amnistia general per a tots els habitants que retornessin i demostrassin obediència, la publicació dels codis francesos, l'escrupolós respecte pels religiosos i sacerdots i l'organització d'una nombrosa gendarmeria i d'un eficaç sistema d'instrucció pública. La potència del règim napoleònic portaria l'estabilitat i permetria iniciar la repoblació i la represa econòmica. Se suprimirien els ordes religiosos i la mà morta seria incautada i repartida en lots que, junt amb una part de les propietats del «*Domaine*» públic, serien posats a la venda. D'altra banda les contribucions serien simplificades i racionalitzades i s'inauguraria un nou sistema fiscal «qui Reparтира la charge des Impôts sur toutes les fortunes, sur toutes les professions».¹⁰

La repoblació s'aconseguiria protegint el comerç i l'agricultura, impedit el reclutament dels joves per les bandes insurgents i restituint les terres als propietaris a qui s'haguessin segrestat «pour motifs légers». També es podrien crear «tallers de treball» a les viles fortificades a fi d'ocupar-hi els pobres i els vagabunds. L'agricultura prosperaria amb mesures estructurals i tècniques. Entre les primeres, la supressió del delme, un sistema regular de contribucions i la venda de les terres del clergat i del «*Domaine*». Pel que fa a les segones, Villeneuve proposava la introducció de nous cultius —patata, rèvola, anyil...— i la millora del conreu de la vinya i de les oliveres seguint mètodes francesos. Els olis catalans, «fabriqués avec soin», podrien rivalitzar amb els millors de la Provença.¹¹ Caldria a més replantar molts arbres i fer venir els suficients animals de labor.

Amb el restabliment de la pau, un govern napoleònic «éclairé et paternel» atendrà l'interès general també en l'àmbit del comerç. S'obriran noves rutes i canals, es milloraran els ports i es perfeccionaran els mètodes de fabricació. I el restabliment de la llibertat dels

Montalivet referent al general Henriod, 3-IX-1812. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Rapport sur l'Arondissement de Cervera», 1-XI-1812.

10. A.N., F/1e 73, «Rapport Général...» 1-IX-1813. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Rapport sur la Population du Département des Bouches de l'Ebre», febrer 1813; «Mémoire Statistique, Historique...» 1-III-1813.

11. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Rapport sur l'Agriculture...» 10-II-1813; «Rapport sur la Population...» febrer de 1813; «Mémoire Statistique, Historique...» de 1-III-1813. Joan MERCADER, «Algunos aspectos...».

mars permetrà als negociants del departament tornar a comerciar amb les colònies espanyoles i amb el nord d'Europa. La recuperació econòmica serà favorable al sistema duaner i a l'impost dels «Droits Réunis», que Villeneuve va dissenyar amb luxe de detalls. Així, les duanes ocuparan 501 persones i obtindran un benefici de 463.700 francs; els Drets Reunits —impost indirecte sobre diversos productes, entre ells la sal i el tabac— s'implantaràn a divuit viles i ciutats del departament i reeditaran gairebé quatre milions de francs.¹²

L'aspecte més lluent de les propostes de l'administració napoleònica era el que feia referència a l'assistència social i a la instrucció pública. Aquí connectava de ple amb l'humanisme il·lustrat. El prefecte de les Boques de l'Ebre dedicà moltes pàgines a l'estudi d'aquests temes i en féu avançades propostes, que la guerra va deixar en paper mullat. L'any 1812, el sistema de beneficència estava desarticulat. L'Exèrcit engolia els seus recursos i havia ocupat fins i tot l'Hospital de Lleida; aquí i a Tarragona i Tortosa uns precaris hospicis allotjaven 235 persones, la major part infants abandonats que només se sostenien gràcies a la cura de les Germanes de la Caritat i a les almoines d'alguns particulars. El prefecte s'hagué de limitar a constituir una comissió de cinc membres. Villeneuve somniava una completa reorganització de l'ensenyament superior del departament:¹³ la Universitat de Cervera seria traslladada a Barcelona, i en l'immens edifici buit s'hi instal·laria un liceu de categoria, ensems que es fundarien grans col·legis a Lleida, Tortosa, Tarragona i fins al monestir de Poblet, que seria desocupat pels monjos.

L'Església i la judicatura van rebre una atenció especial. La modernització de l'Estat passava necessàriament per la seva reforma en la línia dels postulats revolucionaris. Però els funcionaris napoleònics hi adjuntaven tocs de moderació, reclamant atenció pels religiosos exclaustrats i un gradualisme considerable respecte al canvi de legislació. De tota manera, aquí el capgirell hauria d'ésser radical.

12. A.C.A.(D.F.), Caixa I, «Rapport... sur le Commerce...» de 1-III-1813; «Projet d'Organisation des Douanes dans le Département des Bouches de l'Ebre»; «Projet d'organisation de l'administration de la régie des Droits Réunis dans le Département des Bouches de l'Ebre».

13. A.C.A.(D.F.), Caixa I, «Rapport administratif...»; «Rapport sur les hôpitaux et Etablissements de Charité du Dept. des Bouches de l'Ebre», 15-XII-1812; «Instruction Publique», 28-XI-1812; «Mémoire Statistique, Historique...» 1-III-1813. Joan MERCADER, «Algunos aspectos...» Villeneuve tampoc no va oblidar la reorganització del sistema penitenciari, al qual dedicà un informe amb data 8-XII-1812.

Tots els napoleònics amb poques excepcions manifesten una opinió hostil envers els eclesiàstics, que consideren ignorants, insubordinats i corromputs. Només n'exceptuen l'alt clergat secular. Cal una reforma a fons de l'estament religiós, que ha de passar per la supressió del delme i de les comunitats de regulars, que rebran una pensió. Els dos bisbats existents al departament de les Boques de l'Ebre seran reduïts a un, que residirà a Lleida i acumularà també la dignitat arquebisbal que fins aleshores tenia Tarragona. Hi haurà un sol seminari i un sol capítol de canonges a la seu de la diòcesi. La simplificació prevista és considerable;¹⁴ així, dels 4.031 eclesiàstics que hi havia l'any 1808 al departament es passaria a només 456. Seria, a més, un clergat addicte si rebia atencions del govern francès:

«Le clergué lui sera devoué et determinera facilement le peuple à Recevoir les Institutions nouvelles qui lui seront apportées.»

També l'estament judicial era considerat corromput i ineficaç pels funcionaris napoleònics. S'havia de racionalitzar i alleugerir el funcionament dels tribunals per fer-los útils a la societat. Hi hauria un Tribunal de Primera Instància a cada capital de districte —Lleida, Cervera, Tarragona i Tortosa—, un Tribunal de Comerç situat a Reus i jutges de pau a 28 pobles més. S'havia d'uniformitzar la legislació i suprimir els privilegis i jurisdiccions especials de determinades ciutats i estaments socials. En una paraula, calia aplicar els Codis francesos, prenent totes les precaucions necessàries:¹⁵

«Le Code Napoléon renferme plusieurs dispositions contraires aux anciennes coutumes établies, relatives aux droits de cens, droits feudaux, etc. l'on sentira peut-être la nécessité de modifier ces dispositions. Il seroit à desirer surtout qu'il n'eut point d'effet rétroactif sur ce qui existe déjà.»

14. A.N., F/1e 73, «Rapport Général...» 1-IX-1812. A.C.A.(D.F.), Caixa I, «Projet d'Organisation Eclésiastique du Département des Bouches de l'Ebre»; «Situation du Culte et de ses Ministres», desembre de 1812. Joan MERCADER, «Algunos aspectos... Villeneuve només recomanava conservar dues comunitats de regulars, les Germanes de la Caritat, per a atendre la beneficència, i una Casa de Religiosos i Religioses per a l'educació de la joventut.

15. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Rapport formé d'après les mémoires rédigés par les jurisconsultes de Lerida sur l'ancienne législation et l'organisation judiciaire de Catalogne»; «Projet d'Organisation Judiciaire»; «Mémoire Statistique, Historique...» 1-III-1813. A.N., F/1e 73, «Rapport Général...» 1-IX-1812.

També el Codi de Comerç seria d'aplicació problemàtica. En canvi, els Codis Penal i Criminal podrien implantar-se sense dificultats.

LA REALITAT

La guerra i el refús actiu o passiu de la població van fer inviable aquest programa reformista. La lògica militar imposava un altre tipus de realitats: exaccions, brutalitats, fam, corrupció. La fiscalitat napoleònica fou implacable. Segons les xifres del prefecte mateix, l'exèrcit d'ocupació va extreure de les comarques del departament de les Boques de l'Ebre la quantitat exorbitant de 28.415.775 francs entre els anys 1810 i 1812, comptant els impostos ordinaris i extraordinaris, i les requisicions en espècie. Cal tenir en compte que el cadastre anual del departament importava abans de la guerra només la mòdica suma de 1.443.614 francs. Tan sols l'impost ordinari francès ja solia triplicar l'antic cadastre. Per exemple, el sots-prefecte Chevalier preveia pel districte de Cervera la contribució «fonsière» de 687.130 francs,¹⁶ quan l'anterior cadastre era de 229.110.

Naturalment, els funcionaris civils eren del tot contraris al sistema abusiu i arbitrari seguit pels militars, l'únic objectiu dels quals era acumular recursos per fer viure les tropes i —de vegades— enriquir-se personalment:

«le système suivi désole les peuples, Ruine l'agriculture et prolonge l'Insoumission, et que s'il procure momentanément de grandes Ressources à L'armée, c'est en détruisant toutes les Ressources de l'avenir.»

Cal tenir en compte que la pluja d'impostos i requisicions sobre els habitants d'aquestes terres va sobrevenir en un moment d'aguda carestia, quan els preus dels productes de primera necessitat es duplicaven i triplicaven: un hectolitre de blat forment, que abans de la guerra costava 26,48 francs, l'any 1812 en valia 66,48; un quintar d'arròs va passar de 40,83 francs a 96,96.

16. A.C.A. (D.F.) Caixa I, «Rapport sur l'Arrondissement de Cervera», 1-XI-1812; «Mémoire Statistique, Historique...», 1-III-1813; «Rapport administratif sur l'Arrondissement de Lerida...»; «Organisation du Système des Contributions», 24-V-1813; «Rapport sur la Contribution Ordinaire et Extraordinaire du Département des Bouches de l'Ebre, en 1812», 25-X-1812; «Projet d'Organisation de la Direction des Contributions directes du Département des Bouches de l'Ebre».

El refús contra l'ocupació era omnipresent. L'Exèrcit i la guerrilla patriotes feien incursions sovintejadades, part de la població fugia de les zones controlades pels bonapartistes, i la que hi restava observava una irritant resistència passiva. Els napoleònics tenien moltes dificultats per a omplir els càrrecs de l'administració local amb gent del país, i a molts pobles hi havia dues «municipalitats» —l'una afrancesada i l'altra patriota— que mostraven alternativament segons les circumstàncies. Quan Delaage va proposar els noms per als càrrecs municipals del districte de Tarragona a l'abril de 1813, remarcava que no hi havia cap garantia d'exactitud. Chevalier anotava, desolat:

«L'habitude du Brigandage et de la Révolte a succédé, parmi les habitants des campagnes, au penchant qu'ils avoient autrefois pour le Commerce et l'agriculture.»

Fins el clergat secular, un dels estaments més propensos al col·laboracionisme, va quedar delmat per l'expatriació:¹⁷ la cúpula de l'Església catalana en pes es refugià a Mallorca. Només 16 canonges restaren a Lleida amb el vicari general Josep Vidal, mentre al seminari hi quedaven tan sols cinc professors i 23 estudiants; a la catedral de Tarragona hi restaven 22 eclasiàstics; en canvi, el capítol de Tortosa era molt més nombrós —52 clergues— i reflectia la consolidació del domini francès en aquest districte.

En efecte, només la comarca de Tortosa era enterament submissa. De la resta del departament, els imperials tan sols controlaven els 2/3 de les «communes» del districte de Lleida i 1/5 de les de Tarragona. El districte de Cervera era totalment insurrecte. A Lleida es va fer tristament cèlebre la dictadura del general Henriod, que acumulava a la ciutat quantitats ingents de productes i queviures requisats a les rodalies, multiplicava arbitràriament els impostos i no deixava cap marge d'actuació a l'administració civil ni a la justícia. Tots els recursos eren destinats sense miraments a la manutenció de l'Exèrcit, i els ostatges, presos en penyora de les contribucions, eren torturats per sistema:¹⁸ se'ls mostrava al públic tancats dins

17. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Situation du Culte et de ses Ministres», desembre 1812; «Liste des propositions faites par le sous-préfet de Tarragone pour la formation en communes, des peuples de l'arrondissement et pour la nomination aux places de Maires, adjoints et Conseillers municipaux», 21-IV-1813; «Rapport sur...Cervera», 1-XI-1812.

18. A.N., F/1e 73, carta-informe de 3-IX-1812 i «Rapport Général...» de l'1-IX-1812. A.C.A.(D.F.), Caixa I, «Mémoire Statistique, Historique...» 1-III-1813.

de gàbies de ferro, se'ls lligava a terra exposats moltes hores als rigors del sol i de l'hivern, se'ls obligava a ballar o fer exercicis militars fins que queien extenuats, o simplement se'ls donava una gran quantitat de cops de bastó. Les dones de mala vida de qui se sospitava que havien transmès mals veneris als soldats eren passejades nues damunt d'un ase per la ciutat, amb els cabells i celles tallats. Les execucions o mutilacions també abundaven.

Les confiscacions dels béns de propietaris absents o considerats desafectes es van multiplicar «d'une manière extrêmement irrégulière et arbitraire», sense cap formalitat ni registres escrits. Només al districte de Lleida van ser segrestats els béns de 227 persones a partir del maig de 1810, data de l'ocupació francesa; però les terres que així passaven a engrossir el «Domaine» solien restar improductives per manca de braços. La corrupció s'estenia per l'administració militar napoleònica —sobretot en la branca dels subministraments— però també per l'administració civil, com a Tarragona. Un sector especialment viciat fou el cos de duaners, per al qual no es trobava tampoc gent del país. Al de Tarragona «presque tous les employés étaient fripons ou ineptes, et souvent l'un et l'autre»; al de Tortosa «de grandes abus ont existé et existent encore dans le Régime des Douanes, que la Contrebande s'est faite et se fait impunément»; també a Lleida era habitual el contraban amb productes anglesos.¹⁹ A més, aquí el trànsit comercial es desviava per Balaguer, on els francesos no hi tenien posta de duana.

En aquestes condicions de guerra i de rebuig social, les reformes promeses per la vistosa administració imperial, arribada l'estiu del 1812 a les terres de Ponent, van quedar arraconades. La millora de la instrucció pública i de la beneficència no va passar dels plantejaments teòrics, els pocs treballs públics que es realitzaven s'havien de fer amb personal forçat per manca de fons, els impostos continuaven recaptant-se «manu militari» sense que l'administració civil pogués regularitzar-los ni alleugerir-los. D'altra banda, només a tres capitals del departament —Lleida, Tortosa i Tarragona— i als

19. José M. RECASENS COMES, *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona* (Tarragona, 1965), pp. 341 i ss. A.C.A. (D.F.), Caixa I, «Rapport sur l'administration des Domaines et de l'Enregistrement dans le Département des Bouches de l'Ebre»; «Liste des Individus dont les Biens ont été Sequestrés par l'administration depuis le Mois de May 1810 jusqu'au Premier Janvier 1813»; cartà de 21-X-1812 referida a l'establiment provisional de les duanes.

pobles de la comarca del Baix Ebre s'hi van poder instal·lar municipalitats afrancesades; Villeneuve tampoc no va poder nomenar mai ni el Consell de Prefectura, ni els Consells Generals de Districte, ni els col·legis electorals.

Tampoc no es va poder abordar la reforma de l'Església ni la publicació dels codis francesos. La justícia civil encara era dispensada pels batlles i les apel·lacions es feien a l'Audiència de Saragossa; els afers criminals eren solventats per comissions militars, però a Lleida Henriod i la policia ho abassegaven tot. El prefecte va considerar un èxit que a partir del gener de 1813 pogués funcionar a la capital del departament una Comissió Militar permanent i un Tribunal de Primera Instància. Quan el 7 de març de 1813 la prefectura de les Boques de l'Ebre fou suprimida i el mariscal Suchet en va reprendre el control, el balanç era desolador. La possibilitat que un govern «éclairé et paternel» regenerés el Principat de Catalunya s'havia esvaït del tot.

MATIES RAMISA I VERDAGUER

Els efectes de la Guerra del Francès sobre la dotació de força de tir de les masies del Vallès Occidental

Actualment, disposem d'investigacions suficients per a tenir un bon coneixement de l'impacte de la Guerra del Francès sobre l'economia i societat urbanes de les dues principals viles manufactureres del Vallès Occidental.¹ Però no hi ha cap estudi sobre les repercussions del conflicte en les economies rurals de la zona. L'objectiu d'aquesta comunicació és iniciar una primera aproximació en aquest sentit i estudiar com van reaccionar les explotacions agràries del tipus masia a la conjuntura generada per la guerra. Aquest treball se centrarà en l'estudi de l'impacte del conflicte sobre un element vital en el funcionament de les economies rurals del moment: la dotació de força de tir animal.

Són prou conegudes les dificultats que hi ha per a obtenir documents mínimament fiables dels contingents ramaders d'abans de mitjan segle XIX. Amb anterioritat a aquest moment solament podem disposar de les informacions dels cadastres, que són molt fragmentàries en l'espai i el temps i no permeten concretar l'estudi del període 1808-1814. Per aquesta raó, la base estadística d'aquest treball s'ha obtingut del buidat de les informacions referents a ramaderia que apareixen en els inventaris *post mortem* fets pels notaris de Terrassa entre el 1761 i el 1840. S'han estudiat els inventaris de 71 masies, les dades obtingudes dels quals se sistematitzen als quadres I i II.²

1. J. M. BENAUL, *Guerra i canvi econòmic: l'impacte de la Guerra del Francès en la indústria tèxtil llanera de Sabadell i Terrassa, 1808-1814*. Fundació Bosch i Cardellach (Sabadell, 1993).

2. L'anàlisi dels inventaris de les masies ha estat possible gràcies a l'estudi dels protocols notariaus corresponents al període 1761-1840 localitzats a l'Arxiu de Protocols Notariaus depositat a l'Arxiu Històric de Terrassa. P. PUIG I USTRELL i J. SANLLEÍ I UBACH, *Catàleg de l'arxiu notarial de Terrassa* (Barcelona, 1984), pp. 116-126.

QUADRE I

Animals de tir a les masies de la zona de Terrassa (1761-1840)

Totals/anys	1761-1780	1781-1800	1801-1820	1833	1821-1840
1 bou	37	9	19	48	14
2 «matxos»/mules	40	22	9	25	11
3 ases	32	11	8	33	6
4 1+2+3	109	42	36	106	31
5 explotacions	28	14	15	44	14
<i>Ratio</i>					
1/5	1'3	0'6	1'2	1	1
2/5	1'4	1'5	0'6	0'5	0'7
3/5	1'1	0'7	0'5	0'7	0'4
4/5	3'8	3'0	2'4	2'4	2'2

Font: Elaboració pròpia a partir dels inventaris dels notaris terrassencs entre el 1761 i el 1840. Les dades de l'any 1833, Arxiu Històric de Terrassa. Sant Pere. Hisenda. Cadastres.

QUADRE II

Totals i percentatges d'explotacions amb diferents dotacions de bou, «matxos» i ases entre 1761-1833

Anys	1761-1780		1781-1800		1801-1820		1833	
	1	2	1	2	1	2	1	2
bous								
0	14	50%	11	78%	10	66%	20	45%
1-2	10	35%	1	7%	5	33%	24	54%
3 i +3	4	14%	2	14%	0	0%	0	0%
«matxos»/mules								
0	10	35%	5	35%	8	53%	30	68%
1-2	14	50%	5	35%	6	40%	14	1%
3 i +3	4	14%	4	28%	1	6%	0	0%
ases								
0	7	25%	4	28%	9	60%	11	25%
1-2	18	64%	10	71%	6	40%	33	75%
3 i +3	3	10%	0	0%	0	0%	0	0%

1. Totals explotacions. 2. Percentatges.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del quadre I.

L'aspecte més destacable del període final del segle XVIII és la tendència de les explotacions estudiades a substituir la força de tir dels bous per la de mules i «matxos». L'evolució de les *ratio* per explotació d'aquests animals demostra que d'un cert equilibri entre ells es passa a la supremacia dels èquids. El quadre II demostra que el descens dels bous es produeix en les explotacions que en tenien entre un i dos, mentre que les de major contingent no semblen ser-ne afectades. Pel que fa als «matxos», es pot veure que hi ha un augment del percentatge d'explotacions amb més de dos animals, en detriment de les que en tenien un o dos. Els ases experimenten una clara tendència al descens durant els darrers anys del segle XVIII i desapareixen les explotacions que en tenien més de dos. Per a l'agricultura del Vallès Occidental, la segona meitat del segle XVIII és una època de creixement i en aquest context cal entendre el procés de substitució d'animals que s'ha observat.³ Per altre cantó, durant el mateix període hi ha una clara tendència a la concentració de força de tir en determinades explotacions. El descens observat en la *ratio* animals de tir/explotació (de 3'8 a 3 entre 1761 i 1800) podia quedar compensada pel canvi en l'estructura del contingent d'animals que afavoria els de major capacitat de treball.

Les dades del període 1801-1820 demostren el trencament de l'evolució de la disponibilitat de bous i «matxos»/mules observada a finals del segle XVIII. Els bous doblen la seva presència en la *ratio* per explotació, s'imposen en les masies que en tenen entre un i dos i desapareixen en les que en tenen més de dos. Els èquids passen de tenir una *ratio* per explotació d'1'5 a 0'6. El descens del paper de mules i «matxos» en l'agricultura de la zona és observable en tot tipus d'explotacions. En el mateix període doblen les explotacions que no tenen cap ase i les que en tenen només disposaran d'un o dos exemplars.

En resum, hi ha una baixada del nombre de «matxos», mules i, en menor quantitat, d'ases. Després de mig segle d'anar introduint èquids al treball agrícola s'iniciarà —a partir de començament del segle XIX— una nova conjuntura en la qual les explotacions optaran de manera decidida i durant molt temps pels bous. També es trenca

3. P. ROCA I FABREGAT, «Agricultura i creixement urbà a la zona de Terrassa. 1750-1850». *Terme*, núm. 6 (Terrassa, novembre 1991), pp. 36-40.

una clara tendència a la concentració de la riquesa entesa en termes d'animals de treball. Durant els primers trenta anys del segle XIX els contingents de força de tir de les explotacions agràries del Vallès Occidental seran de reduïdes dimensions i formats essencialment per bous. També cal notar que durant el període es manifesta una constant davallada en la disponibilitat de tots els tipus de motor de sang animal.

Un cop descrita l'evolució de la dotació d'animals de tir de les masies, cal veure les causes concretes d'aquestes transformacions, especialment les del període 1800-1820. Aquí es planteja que un dels factors explicatius d'aquesta evolució s'ha de relacionar amb el desenvolupament del conflicte bèl·lic de la Guerra del Francès. Sembla molt clar que la guerra va impedir el normal desenvolupament de les activitats productives característiques d'una societat rural.⁴ El testimoniatge que ens dóna un propietari de terres de Sant Cugat del Vallès i el Papiol sobre les dificultats que tenia per a mantenir les seves explotacions i cobrar les rendes que generaven permet il·lustrar de manera general aquesta problemàtica: «*los indicados productos referidos en los municipios antecedentes los percibo con mucha exposición, trabajo y dificultad, respeto a su proximidad a los puntos que ocupa el enemigo, por las continuas correrias que por ellos hace, ocupándolo a veces por algunos días, motivo por el cual mucha parte de sus tierras han quedado incultas por no hallarse quien las cultive, aunque sea con pactos ventajosos.*»⁵

De tota manera, els exèrcits —ja fossin invasors o defensors— tenien fortes incidències en aspectes molt més puntuals de la societat rural. Una de les conseqüències de la presència dels exèrcits durant la Guerra del Francès va ser la requisita d'animals de tir. La intenció militar tenia un especial interès a obtenir aliments per a les tropes i força de tir per a mobilitzar el seu material i això feia que els «matxos», mules i ases fossin animals molt buscats mentre que els bous i les vaques potser tenien un interès secundari.⁶ Aquesta pressió sobre la disponibilitat de força de tir havia de condicionar

4. J. FONTANA, «Qui va pagar la guerra del francès?», a AA.DD., *La invasió napoleònica. Economia, cultura i societat* (Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1981), pp. 7-20.

5. AHT. Processos Judicials, caixa any 1813, procés 12-VII-1813.

6. B. H. SLICHER VAN BATH, *Historia agraria de Europa Occidental. 500-1850* (Barcelona, 1978), pp. 425-26.

les activitats productives de les masies, en especial d'aquelles destinades a la preparació de la terra i al transport de les collites. Les paraules del procurador d'uns amos de masies de Sant Pere de Terrassa pocs anys després de la guerra són plenament coincidents amb aquestes afirmacions: «*mis principales que han tenido bueyes, mulos, mulas, caballos o yeguas para la labranza y el cultivo de sus respectivas tierras durante los seis años de la invasión enemiga han tenido que sacarlos y alejarlos de sus casas en varias ocasiones i en diversas épocas para preservarlos de la rapacidad enemiga quedando por ello privados e imposibilitados de poder con los mismos labrar y cultivar las dichas sus respectivas tierras de sus propios respectivos mansos*». ⁷ Els dos documents citats són coherents amb les dades dels quadres I i II. La guerra va significar una aturada del funcionament normal de les explotacions pageses perquè va impedir un ús normal de la força de tir i en especial d'aquells animals —mules i «matxos»— que havien caracteritzat la conjuntura de canvis i expansió de l'agricultura durant la segona meitat del segle XVIII.

De tota manera, la requisita militar no va ser l'única raó que explica l'escassetat d'èquids a les masies que estudiem. Les dificultats del moment van portar a un creixent increment de les despeses de les explotacions i moltes vegades —durant el conflicte i després— els seus amos o administradors es van veure obligats a realitzar vendes de terres i dels animals. «Matxos» i mules constituïen un dels capitals més valuosos de les economies pageses i la seva venda podia significar una entrada de diner suplementària en un moment de dificultats. ⁸

El document del 1817 citat permet resseguir el conjunt d'estratègies adoptades per algunes explotacions per tal de suplir la manca d'animals de tir durant el període bèl·lic. Una primera opció queda evidenciada en els anteriors documents: adaptar la superfície conreada a la menor disponibilitat de força de tir. La reducció de la superfície conreada permetia estendre les pastures que alimentaven els bous que, com s'ha vist, són els principals representants del bestiar de treball de les masies en el període 1800-1830.

Altres opcions suposaven un clar increment dels costos d'explo-

7. AHT. Processos Judicials, caixa any 1817, procés 10-I-1817.

8. N. SALES, «Mules, ramblers i fires (s. XVIII i XIX)». *L'Avenç*, núm. 62 (Barcelona, 1983), p. 567.

tació. Per exemple, durant el període de la guerra, la masia de Can Parellada «no tuvo en su dicha casa i heredad ningún par de bueyes ni otros animales para la labranza de las tierras del referido manso», però Pau Sabater del mas Sabater de Santa Margarida «con su par de bueyes le labraba sus tierras en los citados años pagando el correspondiente jornal». Una solució similar va ser adoptada pels amos del mas Pous, que «no ha tenido mas para la labranza del propio manso que un solo mulo y mucha parte de este tiempo ninguno, valiendose para dicho cultivo de alquilar otro». La pràctica de llogar animals per llaurar ha estat un fet normal en qualsevol societat pagesa on hi havia —com s'ha vist en el quadre II— una creixent diferenciació en la dotació de bestiar de tir. La particularitat del període bèl·lic i postbèl·lic radica en l'escassetat d'animals que hauria encarit el seu lloguer i els costos del seu ús.

Els amos de can Font de Gaià i can Trias «juntan el par de bueyes para el cultivo de las tierras de las respectivas heredades haciendo estas unión y compañía de manera que cuando se muere uno, a coste y costas de las dos casas se merca el otro y assí en las compras de ellos como en las vendas». Aquesta solució repartia costos en una època en què les inversions en aquest tipus de capital eren molt arrisques. Les dades del període 1800-1820 del quadre II demostren un més que notable increment de les explotacions amb un bou o dos i permeten pensar que aquesta solució havia estat posada en pràctica per altres explotacions. Opcions com aquestes implicaven una reducció de la superfície treballada o bé de la productivitat del treball efectuat. La reducció de la productivitat del treball pagès en aquest període queda clara en l'opció seguida pels masovers del mas Pous, que a banda de llogar animals per llaurar, també «a veces lo hacen con sus propias manos» o pel mas Fatjó, que no tenia animals per a llaurar les terres «por tener las mismas cedidas a cultivo a varios individuos». La pràctica de formes de conreu de la terra molt intensives en treball humà queda demostrada pels canvis en la força de tir animal que s'han comentat però també en els canvis en les eines citades en els inventaris de les explotacions que estudiem.

QUADRE III

Percentatge d'explotacions amb diferents dotacions d'arades i fangues entre 1761 i 1840

Anys	1761-1780		1781-1800		1801-1820		1821-1840	
	1	2	1	2	1	2	1	2
arades								
0	6	21%	2	14%	11	73%	4	28%
1-2	16	57%	7	50%	3	20%	9	64%
3-6	4	14%	4	28%	1	6%	1	7%
+6	2	7%	1	7%	0	0%	0	0%
fangues								
0	22	78%	7	50%	4	26%	3	21%
1-2	5	17%	1	7%	3	20%	7	50%
3-6	0	0%	5	35%	8	53%	4	28%
+6	1	3%	1	7%	0	0%	0	0%

1. Totals d'explotacions. 2. Percentages.

Font. Elaboració pròpia a partir de les dades del quadre I.

L'evolució de la dotació d'arades a les masies és pràcticament idèntica que la de força de tir animal. Durant la segona meitat del segle XVIII s'observa un procés d'enriquiment de les explotacions en termes de disponibilitat d'arades i també de creixement de les masies que en tenien més. El període 1800-1820 és d'empobriment absolut i la recuperació posterior es fa a favor de les explotacions que en tenen entre una o dues. Les dades de les fangues indiquen que s'introduïen ja des del període 1780-1800, però és a partir d'inicis del segle XIX quan són presents en més del 70% de les explotacions inventariades. La caiguda de la disponibilitat de força de tir i de les eines de treball de la terra que hi estaven associades havia d'anar acompanyada d'una creixent importància de les eines de treball manual. Un dels documents que s'han citat remarca que l'ús més intensiu del treball humà havia estat una de les solucions a la manca d'animals de tir.

La pràctica totalitat dels estudis fets sobre l'agricultura i la societat rural catalana dels primers trenta anys del segle XIX ha remarcat l'existència d'una clara conjuntura de crisi. El conjunt d'efectes que a curt i llarg termini va tenir la Guerra del Francès sobre la dotació de força de tir de les explotacions pot ser un dels elements ex-

plicatius de la manca de dinamisme observable en el sector durant aquest període.⁹ Les dades que s'han presentat permeten veure que durant molts anys després de la guerra van continuar existint a la zona que estudiem unes explotacions empobrides, descapitalitzades, amb poques terres conreades i que feien servir tècniques de treball de poca productivitat. Aquesta situació, i altres factors d'abast més general que no cal citar aquí, havien de condicionar la via de desenvolupament del món rural del Vallès Occidental durant els anys trenta i quaranta del segle XIX.¹⁰

PERE ROCA I FABREGAT
Centre d'Estudis Històrics de Terrassa

9. Els autors d'un conegut estudi sobre l'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya durant la crisi de l'Antic Règim van plantejar la possibilitat que part de la caiguda produïda en les rendes després de 1814 sigui atribuïble a un descens de la producció. M. CAMINAL, E. CANALES, A. SOLÀ, J. TORRAS, «Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835). Els arrendaments de la casa de Medinaceli». *Recerques*, núm. 8 (Barcelona, 1978), p. 60.

10. Durant la primera meitat del segle XIX, els amos i administradors de les masies de la zona estudiada van començar un procés de desarticulació de les seves explotacions cedint terres a altres unitats de treball mitjançant arrendaments i canviant l'estructura productiva i les formes de gestió pròpies del segle XVIII. P. ROCA I FABREGAT, «Agricultura i creixement», *op. cit.*, pp. 45-47. J. CASAS I ROCA, «L'estructura agrària al Sant Cugat del segle XIX (1807-1867)». *Gausac*, núm. 1 (desembre, 1992), p. 54.

La milícia urbana de Tarragona. Un moviment de resistència dirigit per les classes privilegiades durant la Guerra del Francès

L'objectiu principal d'aquesta comunicació és presentar una anàlisi resumida dels dos batallons de Milícia Urbana de Tarragona, la composició socioprofessional, l'organització, l'estructura interna i la seva participació en la lluita de resistència a l'invasor. Intentarem estudiar una de les institucions més genuïnes i dotades de més tipisme i personalitat, basada en una força popular i una estructura paramilitar per a servir de suport a les autoritats locals i més tard als nous governs constitucionals que s'aniran formant al llarg del s. XIX. La milícia va posar les seves arrels en l'esperit col·lectiu d'un poble identificat amb els principis revolucionaris francesos però que ara dóna suport a la monarquia espanyola en contra d'una altra considerada enemiga.

L'estudi intentarà analitzar la institució nascuda del clamor popular i de l'aixecament en massa d'uns ciutadans veïns contra l'invasor. Es tracta, doncs, d'un dels moviments socials més espectaculars de principi del s. XIX. De la milícia, en formaren part tots els veïns agermanats per una mateixa obligació: la defensa de la pàtria. Aquí residirà la seva novetat. Encara que sobreviu l'Antic Règim, tenen ressò, dins l'organització, els principis revolucionaris: Pàtria, ciutadans, llei. Conceptes que es repetiran a la Milícia Cívica de Josep I i a la primera Milícia Nacional decretada, poc després, a tot l'Estat per les Corts de Cadis. Es tractava d'organitzar i armar tots els ciutadans perquè defensessin els seus propis interessos, amb el benentès que serien ciutadans aquells que tinguessin alguna cosa a defensar.

Les fonts utilitzades, a més de la bibliografia tarragonina coetània i moderna referent a la Guerra del Francès, han estat: els vo-

lums I i II de *Milicias Urbanas de Tarragona* conservats a l'Arxiu Provincial de Tarragona (APT); els lligalls 4 i 6 de la *Junta Superior de Catalunya* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA); les *Actes Municipals* de l'Ajuntament de Tarragona de l'Arxiu Municipal (AMT) de 1808 a 1811 i de manera exhaustiva el riquíssim arxiu particular de Leandre Ibarz i Albiñana (ApIA) de Tarragona que conserva el *Libro de órdenes* i el volum *Organización de la Milicia Urbana de Tarragona*, on s'expliquen tots els detalls de la seva ordenació, administració i composició.

CREACIÓ I ORGANITZACIÓ

Els primers moviments populars de la defensa en contra del francès serviren per a organitzar cossos tan arrelats i institucionalitzats a Catalunya com els Sometents i els Miquelets.¹ Però una vegada aquests batallons foren obligats a sortir de la ciutat per lluitar en altres indrets, els ciutadans tarragonins sentiren la necessitat de posar ordre interior i defensar la ciutat de qualsevol intent d'invasió. Per això es començaren a armar ciutadans honrats per cobrir els llocs de guàrdia habitual i recórrer els carrers durant la nit per prevenir qualsevol aldarull que la manca de forces pogués afavorir. Aquests cossos organitzats provisionalment per les autoritats locals o prohoms tarragonins no tenen nom ni organització, però compliren a la perfecció la tasca de guardar l'ordre interior i substituir, amb eficàcia, l'exèrcit regular desplaçat fora de la ciutat.

La primera companyia organitzada de ciutadans voluntaris disposada a cobrir els llocs de guàrdia i els punts estratègics de la ciutat, abandonats per l'exèrcit i els Miquelets desplaçats als pobles del Llobregat a fi d'impedir als francesos el pas de Molins de Rei, fou creada per Josep Massanès,² el qual oferí a la Junta de Defensa una

1. AMT. *Actes Municipals 1810*, foli 92, ofici del 5-6-1810, senyal núm. 231 i 232. També al *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, any II, juliol-agost, núm. 10, 1902, pp. 139-142. Segons aquestes fonts Tarragona tenia armats, el mes de maig de 1810, dos terços de Miquelets de deu companyies cada un, amb un total de 2.070 homes; en canvi del Sometent, que romaní organitzat des del segle passat, no en precisen el nombre.

2. Josep Massanès era professor de matemàtiques i d'arquitectura a l'escola de Dibuix, Nàutica i Matemàtiques, fundada l'any 1808 per l'arqueòleg González de Posada; l'escultor Vicenç Roig, amic personal de Jovellanos, i el cap d'esquadra de la Reial Armada, Joan Smith. Tots ells pertanyents a un grup d'il·lustrats que va subsistir a Tarragona a comença-

companyia de voluntaris composta per arquitectes, paletes i fusters, amb l'objectiu de vigilar les marxés i contramarxés de l'enemic i proporcionar punts de defensa i atac a la ciutat. Reberen el nom de «Zapadores Mineros» i foren armats pel governador amb carrabines, escopetes i sabres. L'uniforme el regalà el ric comerciant tarragoní Guillem Olivé.³

La presència de molts joves tarragonins, desocupats com a conseqüència de la paralització de la indústria i el transport, determinà a O'Donnell, capità general de Catalunya, d'accedir a la petició de les autoritats locals i aprovà la formació d'un batalló de milícia urbana compost per 1.000 voluntaris, repartits entre vuit companyies. La seva tasca principal fou guardar l'ordre a la ciutat i realitzar els serveis de guarnició que l'exèrcit havia abandonat a causa de la seva mobilitat.⁴

La milícia fou organitzada per una comissió composta per dos representats de l'Ajuntament, dos de la Junta de Defensa i sis dels gremis. A la primera reunió constataren la manca de fusells per a armar els 1.500 voluntaris, que desbordaren les previsions més optimistes.⁵ Molts acudiren a la institució moguts per un esperit patriòtic, però molts altres se sentiren atrets per un sou segur els dies que entraven de servei i que difícilment podien aconseguir en altres llocs, atès l'estat de guerra en què vivia la ciutat.

Les primeres dificultats de formació del batalló de milícia les originà una picabaralla entre l'Ajuntament i la Junta de Defensa a l'hora de pagar les despeses d'aquest cos civil. Al final s'arribà a un consens, que fou nomenar Àngel de la Lana, tinent coronel de l'Exèrcit, comandant accidental del batalló, el qual administra-

ment del s. XIX. Comptava la seva classe amb 150 alumnes, la majoria dels quals s'allistaren voluntaris a la milícia.

3. Guillem Oliver i Salvà nasqué a la Ciutat de Mallorca, emigrà a Barcelona i s'instal·là definitivament a Tarragona, on fou membre de la Junta del Corregiment. El 1810 fou nomenat cònsol reial de Tarragona. Durant l'època absolutista es concentrà en els negocis, el comerç i la indústria, fins al 1820, que fou nomenat síndic. El 1822, com a regidor de l'Ajuntament tarragoní, enderrocà les muralles i creà una càtedra de Constitució i Economia política, en col·laboració amb l'arquebisbat. Més tard, ocupà diferents càrrecs institucionals fins que el 1837 fou nomenat batlle de Barcelona i diputat a Corts. En síntesi, fou un burgès liberal, doblat de polític i intel·lectual, que prengué consciència de les dificultats del nostre país per a desenvolupar l'economia.

4. ApIA: Per comprovar l'organització d'aquest batalló hem seguit fonamentalment aquest arxiu particular, on es conserven tots els documents necessaris per a saber-ne la composició, l'actuació, l'allistament...

5. AMT. *Actes Municipals 1810*, foli 175, senyal 265, 15-8-1810.

ria tots els diners procedents de les institucions tarragonines.⁶

La manca d'armament fou una constant a la milícia tarragonina. Les úniques armes que restaven al parc tarragoní estaven en pèssimes condicions i O'Donnell es resistia a lliurar-les a l'Exèrcit, ja que preferí donar-les als patriotes que defensaven la ciutat de Tortosa i que patien el primer setge. El capità general estava convençut —com així ocorregué— que els francesos no atacarien Tarragona fins a l'ocupació de Tortosa, ciutat clau per a mantenir les comunicacions entre Catalunya i València.⁷ Amb tot, molts nobles i burgesos aportaren fusells i escopetes particulars i es pogueren armar 400 homes. L'obligació principal d'aquest primer cos fou cobrir els diferents llocs de guàrdia de la ciutat, protegir els edificis militars i civils més importants i els hospitals. A partir de setembre de 1810, el cos disposà d'un llibre d'ordres que, de manera correcta i ordenada, establia un rigorós torn de serveis i assenyalava el lloc i el dia que el voluntari entrava de guàrdia. Cada dia els voluntaris nomenats es presentaven al pla de la catedral on els oficials de guàrdia els passaven revista. Una hora abans aquests oficials i els sergents acudien a la plaça de la Mercè, on el comandant de servei els donava les últimes instruccions.⁸ Com que la majoria de milicians no coneixien el maneig de les armes, acudien cada dia de 4 a 6 del matí al quarter militar, on rebien classes teòriques i pràctiques de tir i lluita.⁹

A partir d'octubre de 1810 entraven diàriament de servei de plaça: 1 capità, 4 oficials, 1 sergent primer, 5 sergents, 18 caporals i 88 milicians pertanyents a la mateixa companyia; mentre una altra amb 4 sergents primers, 5 sergents i 98 milicians romania de reforç.¹⁰ A mitjan novembre, a més, s'establí un servei diari de ronda i contraronda que efectuaven 8 oficials i 22 voluntaris.¹¹

A aquest batalló de milícia s'afegiren tres companyies d'artilleria per a la guarnició i defensa de Tarragona. En formaven part, en

6. *Ibidem*. Es troben molts documents amb el nom i cognom d'oficials que renunciaren al seu haver en benefici del cos.

7. *Ibidem*, 14-7-1810.

8. ApIA: *Llibre d'ordres*.

9. AMT. *Actes Municipals 1810*, segell núm. 289, 1-9-1810.

10. ApIA.: *Llibre d'ordres*. Ordre del 10 a l'11 de desembre de 1810. La guarnició i reforç no l'efectuaven el mateix nombre de milicians. Variava segons el dia i les notícies que arribaven a Tarragona. No obstant això, les diferències no eren importants.

11. *Ibidem*. Ordre del 5 al 6 de desembre de 1810.

la seva immensa majoria, tarragonins residents al Serrallo, el barri mariner de la ciutat.¹²

El bon resultat d'aquest batalló, format per ciutadans, i els seus eficaços serveis a la població i defensa de Tarragona feren decidir Guillem de Rocabruna, vocal del Congrés provincial i dignitat hospitalera, a demanar a l'Ajuntament la formació d'un nou batalló. També el capità general, comprovat el resultat del primer, s'interessà per duplicar el nombre de milicians.

Per a organitzar un segon cos fou necessari vèncer una sèrie de dificultats. El 27 de setembre, Àngel de la Lana manifestà la impossibilitat de reunir el nombre de milicians necessaris si no se n'ampliava l'edat fins als 50 anys. D. Lluís de Wimpffem, mariscal de camp, accedí a aquesta petició i ordenà la formació de dues llistes: una amb tots els inscrits entre 16 i 40 anys i una altra entre 40 i 50. Es preveié que aquests últims serien destinats a serveis menys durs. El 15 d'octubre dos comissionats de la Junta de Defensa en companyia dels regidors Carles de Moreres i Francesc Pallejà començaren l'allistament.¹³

Per formar aquest segon batalló calgué derogar l'article de milícia que impedia als forasters formar part de la institució. Vençut aquest últim entrebanc, es pogué donar entrada a una gran quantitat d'homes que havien fugit dels seus pobles ocupats pels invasors i s'havien refugiat a Tarragona. El mes de febrer de 1811, restà enllestit aquest cos i començà a donar els primers serveis el mes de març.¹⁴

L'eficàcia i la utilitat d'aquesta força resta palesa amb la circular que l'Ajuntament de Tarragona envià a l'inspector general d'infanteria Ramon Pérez, l'1 de març de 1812, uns mesos després que Tarragona fos assaltada, saquejada i destruïda per les tropes franceses i la milícia fos dissolta. Per aquesta informació sabem que aquests ciutadans-milicians realitzaren amb eficàcia els serveis de guarnició i permeteren a la tropa dedicar-se a altres missions; que lluitaren amb decisió durant el setge i assalt a la ciutat entremig dels soldats i que compliren, a més, treballs d'escorta, guerrilla, trasllat de ferits, transport de municions... amb gran perill i enormes dificultats.¹⁵

12. AMT. *Actes Municipals 1810*, foli núm 241, senyal 342, 24-7-1810.

13. *Ibidem*. *Actes Municipals 1810*, foli núm. 269, senyal 437, 3-11-1810.

14. ApIA.: *Organización y alistamiento del 2do. batallón de milicia*.

15. AMT. *Actes Municipals 1816*, foli 6, doc. 20, 5-1-1810. Hi ha una reproducció exacta

Aquests cossos de milícia es dissolgueren el dia de l'assalt a Tarragona. Alguns moriren en la lluita, altres caigueren presoners i foren traslladats a França, on romangueren presos en diferents castells penitenciaris fins al dia de l'armistici, i alguns desaparegueren. Els que superaren l'assalt reberen compensacions per part de la monarquia de Ferran VII. L'anònim autor de *Tarragona sacrificada...*, que visqué els esdeveniments de molt a prop, manifestà que els milicians tarragonins s'exposaren a grans perills durant el setge i lluitaren aferrissadament el dia de l'assalt; a la vegada assenyala que el nombre de morts fou molt gran, arribà a 1.296.¹⁶

ASPECTES SOCIOLÒGICS DELS VOLUNTARIS TARRAGONINS

Aquests voluntaris constitueixen un dels moviments més espontanis i populars de la Catalunya meridional durant la Guerra del Francès. L'estudi dels oficis i la qualitat tributària de cada un d'ells ens permet comprovar que, com a norma general, eren cossos dirigits per militars retirats, aristòcrates, ciutadans dedicats a diverses professions liberals altes, hisendats i comerciants, mentre que la base l'ocuparen persones dedicades al món laboral. Si en un principi es barrà l'entrada dels desheretats, quan el setge dels francesos s'intensificà calgué admetre qualsevol persona que, voluntàriament, estigués disposada a defensar la ciutat, encara que pertanyés a les capes inferiors de la societat. En aquesta classificació es comprova com la milícia tarragonina és classista en la direcció i popular en la seva base.

La presència conjunta de comerciants, professionals liberals i hisendats que acaparen l'oficialitat dels batallons explica l'aliança de les capes superiors burgeses amb l'aristocràcia políticament activa. Aquesta unió serà el fonament de la política conservadora posterior. Controlada la milícia per uns caps militars i nobles i uns oficials liberal-burgesos, la composició i l'estrat social dels milicians ja no

de l'acta al *Bulletí Arqueològic de Tarragona*, any II, núm 10, pp. 139 a 143.

16. APT. *Milicianos urbanos de Tarragona 1810-1821*, v.I, doc. núm. 3. En aquest volum resten anotats tots els mèrits de caps, oficials i milicians dels dos cossos. Es conserven els expedients de mèrits per a obtenir unes recompenses que oferí el govern constitucional del Trienni. Vegeu, també, el dietari ANÒNIM, *Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de su cautivo monarca Fernando VII* (Tarragona, 1816). Consta de 22 pàgines.

serà tan important, malgrat que els jornalers i els treballadors ocupessin la major part de les places de tropa.

La revista efectuada pel batlle de la ciutat, comandant nat de la milícia, uns dies abans de l'assalt a la ciutat, ens presenta una relació completa dels caps i oficials dels dos batallons. Així podem comprovar com les planes majors estaven formades per militars i veïns dedicats a professions liberals altes.¹⁷ Aquesta n'és la distribució:

Militars en actiu	5
Militars retirats	1
Administrador de «Real Loteria»	1
Notari	1
Hisendat	1
Metge	1
	10

En aquesta relació manquen els càrrecs típics de mestre armer, capellà i portabanderes, imprescindibles en tota plana major.

L'abundància d'elements procedents de l'Exèrcit és justificada, en aquest cas, per la necessitat de comptar amb persones que ensinistressin els ciutadans en el maneig de les armes i en les tècniques de guerra, que la majoria de veïns desconeixia. Tarragona estava assetjada i ben aviat acabarien assaltant-la. De tots aquests caps, dos moriren durant l'assalt, cinc caigueren presoners i foren conduïts a França i un fou ferit i els francesos el deixaren a l'hospital.¹⁸ Els altres pogueren escapolar-se.

L'oficialitat dels batallons la componien 110 persones, repartides entre 16 companyies d'infanteria i dues de granaders. Aquesta és la seva classificació:

Professions liberals	25	(22,74%)
Propietaris i Nobles	25	(22,74%)
Activitats mercantils	33	(30,—%)

17. ApIA. En aquest arxiu es conserva la relació de caps i oficials dels dos cossos de milícia urbana de Tarragona, amb expressió de nom, cognoms, professió i lloc de naixement o residència de cadascun. Gràcies a la seva amabilitat hem pogut consultar la documentació i efectuar aquest estudi.

18. *Ibidem*. *Relación de jefes y oficiales de los dos batallones de milícia urbana de Tarragona*.

Petita producció artesano-industrial	3	(2,72%)
Empleats	22	(20,—%)
Assalariats	1	(0,90%)
Sense expressar	1	(0,90%)
	110	(100,—%)

El predomini dels aristòcrates, propietaris, professionals liberals i comerciants acabalats és realment abassegador. Eren classes poderoses i exercien el poder i el control polític de la ciutat. Una victòria de Napoleó i la creació d'un nou Estat posaria en perill la seva privilegiada situació. Constituïen l'elit de la societat tarragonina i temien l'arribada d'un nou ordre i una nova ideologia basada en els principis revolucionaris francesos fortament propagats i lloats pels invasors. Això i la por d'un saqueig de la ciutat foren les principals raons de la seva decidida participació en els quadres dirigits de la força popular, ja que en defensar la plaça defensaven també els seus privilegis i no volien arriscar-se a la més petita alteració del poder.

De tots els oficials, destacaren per la seva posició social Josep de Sayol, baró de Sayol, capità primer de la 2a. cia. de Granaders que organitzà la companyia, però desaparegué de la ciutat durant el setge i passà al cos d'Enginyers de Barcelona; Francesc M. de Güell, regidor permanent de l'Ajuntament de Tarragona durant el setge i del primer consistori constitucional, capità de la 1a. cia., però que en qualitat de jutge hagué de fugir de Tarragona, abans de l'assalt; i Salvador de Morenes, fill de D. Carles, baró de les Quatre Torres, capità de la 4a. cia. del 2n. batalló, que defensà heroicament la plaça durant l'assalt i que rebé una important ferida a conseqüències de la qual morí uns dies després.¹⁹

Les professions liberals altes i alguns empleats importants donaren suport a la milícia convençuts d'obtenir un poder que fins llavors els havia estat denegat. Si la milícia obtingués la victòria conservarien els seus llocs privilegiats dins la institució, des d'on farien prevaler la seva millor preparació cultural i intel·lectual.

De tots aquests oficials sabem que 35 caigueren presoners i fo-

19. Vegeu R. VALLVERDÚ, «Aportació a l'estudi de la Milícia Urbana de Tarragona durant el setge i assalt del Francès. II» a *Universitas Tarraconensis* (Edit. Facultat de Filos. i Lletres, Tarragona, 1992), v. X, pp. 263 a 283. En aquest article es troba una breu biografia de tots els caps i oficials dels dos batallons de milícia, com també la seva actuació el dia de l'assalt.

ren deportats a França, alguns dels quals hagueren de recórrer diferents presons fins a obtenir la llibertat; deu moriren el dia de l'assalt i nou desaparegueren en aquest dia, sense que se sabés res més d'ells. Els restants pogueren fugir i salvaren la vida.²⁰

L'atracció que la burgesia sentia per la milícia era motivada per la defensa que aquest cos feia de la Pàtria i del poble o ciutat on es formava, però també utilitzarà aquesta institució per a preparar el seu accés al poder i desplaçar l'aristocràcia. No obstant això, a la milícia d'aquest període hi foren cridats tots els ciutadans sota un objectiu comú a totes les classes socials: la defensa dels pobles i viles del Camp. En aquestes circumstàncies ja no eren amos ni criats, ni senyors ni vassalls, sinó ciutadans que pretenien destruir el règim que implicava tal destinació. Defensaven no pas el monarca absolut sinó la terra que els havia vist créixer, nou concepte del futur règim liberal, encara que ara donaven suport a la monarquia espanyola en contraposició a una altra que jutjaven enemiga. Per això l'anàlisi social d'aquests 110 oficials ofereix una certa unificació de categories.

ELS MILICIANES DE BASE

La base de la milícia urbana de Tarragona és interclassista. En formaren part, gairebé, la quasi totalitat d'homes entre 16 i 40 anys que es trobaven a la ciutat.

Dissortadament no hem pogut localitzar tots els milicians que, com hem esmentat, superaven els 2.000. Només ens n'ha arribat al complet les planes majors i l'oficialitat. En canvi, tan sols hem pogut conèixer l'ofici de 522 voluntaris, sense graduació, pràcticament una quarta part del total; per això no podem fer ús ple d'aquesta classificació. La distribució professional d'aquests milicians és la següent:

1. Professions liberals	20	(3,83%)
2. Propietaris	2	(0,38%)
3. Ocupacions agrícola-ramaderes	100	(19,15%)
4. Activitats mercantils	94	(18,—%)
5. Petita producció artesano-industrial	199	(38,16%)

20. *Ibidem*.

a) Fusta i vidre	33	6,32%		
b) Impremta	10	1,91%		
c) Metall	26	4,98%		
d) Tèxtil, cuirs i similars	126	24,19%		
e) Altres oficis industrials	4	0,76%		
6. Empleats			22	(4,21%)
7. Assalariats			81	(15,51%)
a) Construcció	21	4,02%		
b) Fadrins Jorn. i Criats	60	11,49%		
8. Sense expressar			4	(0,76%)
			522	(100,—%) ²¹

Aquesta estadística ressalta, de manera clara, el nombre de milicians ocupats en la producció artesano-industrial que a través de les seves branques arribà a ocupar el 38,16% del total. No hi ha dubte que foren aquests petits industrials, artesans, mestres, oficials i aprenents que treballaven als seus tallers els més afectats per l'estat de guerra permanent i la pobresa dels ciutadans. Per això no és d'estranyar que, al costat dels patriotes, s'hi trobessin pares de família, àvids d'obtenir un sou segur davant l'escassetat de feina que posava en perill la subsistència de les seves famílies.

Al costat dels treballadors industrials sobresurten els 100 pagesos que aporten un 19,15% del total. Tarragona tenia una propietat rústica molt repartida i eren molt pocs els propietaris que superaven les 50 Ha. També aquest gremi patí les escomeses de la guerra i el setge. Moltes d'aquestes terres foren escenari de lluites. D'altra banda els francesos destrossaren horts i serraren arbres amb el pretext d'establir campaments o recaptar racions per a la tropa.²² La inseguretad dels camps obligà els pagesos a quedar-se a casa sense poder sortir a treballar i per això buscaren en la milícia uns diners per la subsistència.

A més d'aquests dos estaments es troba una gran proliferació d'homes que, sense distinció de cap tipus d'ofici, intentaren defensar la ciutat de les escomeses del francès. Hisendats, propietaris i

21. ACA. *Junta Superior de Cataluña*, Leg. núm. 6, Caxon núm. 2, doc. núm. 4; consta de 24 folis i porta per títol: *Lista de los individuos alistados a las milicias urbanas de Tarragona desde el 4 de julio al 9 de setiembre*.

22. A. BOFARULL, *Anales históricos de Reus desde su fundación a nuestros días* (Edit. Imp. Sabater, Reus, 1845-1846), v. II, p. 143. Aquest autor manifesta que el general Sant Cyr va manar tallar més de 20.000 oliveres amb el pretext d'establir un campament i demanà 20.000 racions de pa i 22.000 duros el mateix dia que va entrar a Reus.

professionals liberals ocuparen lloc al costat de peons, jornalers, carreters i altres feiners del món laboral. Això ens demostra que malgrat que la milícia en un principi fou una institució classista, la tarragonina, esgotada per les tropes estrangeres, no féu distinció de classe i va acceptar qualsevol patriota disposat a defensar la ciutat, la qual cosa la convertí en un cos obert a tots els veïns.

LA PROCEDÈNCIA

Un dels articles de l'organització de milícia obligava que tots els voluntaris pertanyessin a la ciutat o vila on prestaven el servei. Tarragona, donades les especials circumstàncies que vivia i que la convertien en l'únic baluard de resistència a la Catalunya meridional, hagué d'admetre a les seves files una gran quantitat de forasters. Els organitzadors inscrivieren a tots els voluntaris disposats a defensar la ciutat i oblidaren el reglament que en prohibia l'allistament.

Així, doncs, sota el nom de Milícia Urbana de Tarragona s'hi trobaven milicians procedents de pobles i ciutats de tot el corregiment i de fora. No ha estat fàcil localitzar-ne el lloc habitual de residència, però hem aconseguit saber-ne el de 143, la qual cosa no deixa d'ésser una petita mostra que ens pot donar una certa aproximació:

Nombre de voluntaris residents a Tarragona	66	(46,16%)
Nombre de voluntaris residents a Barcelona	43	(30,06%)
Nombre de voluntaris residents a la resta de Catalunya i de fora	34	(23,78%)
	143	(100,—%)

Encara que aquesta classificació no és totalment significativa per raó dels pocs milicians localitzats, ens mostra com Tarragona aportà només la meitat dels milicians i explica que el juny de 1811 fos el principal baluard català de resistència a l'invasor on acudiren patriotes de tot el Principat.

LA DESAPARICIÓ DE LA MILÍCIA

Els dos batallons de Milícia Urbana de Tarragona foren destruïts

i dispersats el dia de l'assalt a la ciutat. Aquesta institució no rebrotarà fins al Trienni Liberal. Malgrat els intents del comte d'Espanya d'organitzar una milícia durant el període absolutista següent, els antics milicians, supervivents de l'ocupació francesa, rebutjaren el cos perquè no responia a la ideologia liberal, tal com fou creada el 1810 i el 1811.

L'autor anònim de *Tarragona sacrificada...* manifestà, com hem esmentat, que el nombre de milicians presoners, ferits o morts fou de 1.296. Recasens, un historiador actual, que ha estudiat aquest període, no creu que les víctimes, entre morts i ferits ultrapassessin les 250.²³ El recompte efectuat al llibre de la milícia dels morts o ferits, les famílies dels quals reclamaren distincions i ajudes econòmiques, arriba només a 142.²⁴

La sang d'aquests milicians, malgrat la derrota, no fou en va. El desmantellament d'aquesta institució deixà un buit als voluntaris que sobrevisqueren l'assalt del francès i molts d'aquests joves tornaran a omplir els batallons quan de nou s'organitzi la milícia liberal.

Aquest gran moviment social tarragoní compost per joves procedents de les capes socials més diverses, però unificats per la defensa de la ciutat davant el perill d'ocupació, fracassà. No obstant això, tingué conseqüències positives en proclamar per primera vegada la capacitat de lluita i organització del poble quan és amenaçat amb la pèrdua de la seva identitat. La guerra napoleònica assenyalà una forta crisi, alhora que obria les portes d'una nova època que anirà marcada per un cert confusionisme, conseqüència del canvi bruscat d'estructures. Però al costat d'aquesta torbació, el ciutadà anirà adquirint consciència de la seva personalitat i importància; per això, buscarà, amb vertader anhel, els mitjans necessaris per a reconquerir-les.

L'aparició de la Milícia Urbana a Tarragona i altres ciutats marca, en certa manera, el poder del poble organitzat i el principi de la

23. J. M. RECASENS, *La revolución y la guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona* (Edit. R.S.A. Tarragona, 1961), p. 251.

24. APT. *Milicias urbanas de Tarragona 1810-1821*, v. I, doc. núm. 4. Aquest edicte obligà a classificar en tres apartats els documents per obtenir recompenses: «Los que fueron prisioneros a los Depósitos de Francia», «Los que sufrieron sitio y asalto y fueron prisioneros fugados en el camino desde Tarragona», «Los salidos de la plaza en comisiones del Real servicio». Aquests expedients personals sumen 142.

seva pugna amb l'estament militar. El naixement del liberalisme polític reforçarà aquesta puixança popular i indicarà l'inici de fortes lluites civils tant a Catalunya com a Espanya. Durant la convulsió de la guerra s'organitzà, de manera espontània, la milícia, i el poble protagonitzà nombrosos esdeveniments. Durant la Guerra del Francès comprengué que fou cridat perquè se'l necessitava en uns moments que l'Exèrcit no podia abastar totes les seves obligacions. Això possibilità l'acció directa del ciutadà en la guerra i permetrà, més tard, l'ascens de la burgesia al poder. Les noves èpoques constitucionals remarcaran i demostraran aquesta afirmació. La dinàmica de nous enfrontaments civils influirà decisivament en el desenvolupament de la força popular. Els estralls produïts per les pròximes guerres carlines acabaran per institucionalitzar aquests cossos paramilitars i valer-se'n per defensar les poblacions, protegir els homes, la propietat i els camins, pràcticament al llarg de tot el segle XIX.

ROBERT VALLVERDÚ I MARTÍ

Aproximació a un estudi més profund sobre l'actuació de la marina mercant de cabotatge de Lloret durant el període de la Guerra del Francès

En una obra meva publicada ara fa poc més de dos anys, en un capítol que dedicàvem al cabotatge durant el segle XIX esmerçarem un cert espai a consignar relacions de patents de sanitat atorgades a patrons de Lloret per les autoritats locals durant els anys 1812, 1813 i 1814, en plena administració francesa, amb 94, 125 i 92 patents atorgades respectivament per cada un dels anys esmentats. Corresponent a l'any 1812 especificàvem data, patró, tipus i nom del vaixell, nombre de tripulants i destinació de la nau.

Afirmàvem, llavors, que tot feia pensar que l'activitat marítima lloretenca no degué pas estar sotmesa a un control excessivament rigorós per part de l'administració francesa, o que potser els invasors consentien aquell tipus de comerç, el qual fet, dèiem, sembla confirmar Joan Mercader quan transcriu un document de l'època napoleònica en el qual es descriu la costa catalana l'any 1812. De Lloret diu: «Gran comerç, particularment amb Sevilla i Cadis i altres ports d'Espanya, com també amb les colònies espanyoles».¹

Recentment hom ha pogut analitzar nova informació; si bé es tracta d'una mena de comptabilitat que porta el lloretenc Francesc Conill i Botet, per diferents conceptes, sobre diverses persones de Girona, Pineda, Arbúcies, Blanes i Lloret, en trobem una bona part de dedicada a participacions, principalment de gent de Girona i de Pineda, en la mota i fusta de vaixells de Lloret, la majoria de les quals són del període de l'ocupació o administració napoleònica.

Però abans d'endinsar-nos en el tema, sembla que cal donar una

1. Joan MERCADER, «La descripció de la costa catalana», dins *Miscel·lània Pau Vila i Dinars* (Institut d'Estudis Catalans, 1975), p. 316.

pinzellada sobre quina va ser la situació de Lloret durant aquells anys, d'acord amb la més aviat escassa informació disponible, reduïda a una col·lecció de correspondència i circulars rebudes per l'autoritat de la població. Podríem dividir el període en dues parts: la primera, des del començament de la resistència contra l'invasor fins a la caiguda d'Hostalric, i la segona, des d'aquest moment fins al final de l'ocupació francesa.

La primera es caracteritza per la constant petició d'ajuda per part de les autoritats espanyoles per a acudir amb homes o amb vitualles als diferents llocs de lluita. Així és com ja pel juny del 1808 es demana gent per a la defensa del cordó de Montgat. Pel juliol se sol·licita des de Girona l'acció corsària de totes les embarcacions disponibles a aquest efecte per a vigilar tots els racons de la costa. Pel novembre es disposa que tots els vaixells a l'abast s'enviïn a l'Escola per a l'evacuació de ferits de Roses, assetjada pels francesos.

A finals d'aquest primer any de lluita és des d'Hostalric que s'exigeix el lliurament de provisions, i són assignades a Lloret partides de sabó, arròs i bacallà.

El 21 de juny de 1809 Sant Feliu de Guíxols cau en poder dels francesos, els quals el dia 12 de juliol ocupen Tossa amb una tropa de 500 infants i uns 25 o 30 cavalls, ocupació que segons unes versions es podria haver estès fins a Lloret.² Els sometents són dispersats i es reagrupen a les alçàries de Sant Grau de Tossa. És des d'aquest punt de resistència des d'on les peticions d'ajuda de tota mena arriben a Lloret: blat, pa, arròs, oli, sal i verdures, etc. Però Lloret es devia resistir tant a complir en les aportacions alimentàries per a la tropa com en el lliurament de personal, i aquest fou el motiu de rebre severes advertències de la superioritat fins i tot per a arribar a amenaçar l'alcalde que si no complia les ordres rebudes seria pres i enviat al castell d'Hostalric.

Aquesta situació de permanent demanda continua unes vegades des d'Hostalric, per a demanar gent per a les fortificacions; d'altres des de Mataró, per a ajudar les tropes sota el comandament dels generals Blake i Coupigny, que intentaven rompre el setge de Girona; des de Blanes, per a demanar vitualles de diversa mena; d'Arenys, des d'on es demana el lliurament d'armes de foc i piques emmagatzemades a la població amb destinació a la defensa de les illes Me-

2. Josep M. PONS I GURI, *Diari d'uns any de guerra (1808-1814)* (L'Eixernador, 1993), p. 45.

des, petició que es repeteix, ja dintre de 1810, de requisita de tota mena d'armes per a la defensa d'Hostalric.

Podríem ben dir que a partir de la pèrdua del castell d'Hostalric, el 12 el maig de 1810, les exigències de forniment que fins llavors procedien d'estaments civils o militars espanyols canvien d'origen i provenen, fins al final de la guerra, de part de l'administració francesa, les quals, com en aquell primer període, plouen sobre Lloret provinents de tots els vents.

Hi ha unes primeres comunicacions, datades a Sant Feliu; se'n troba una referent a l'ús de l'idioma francès en les relacions amb l'administració d'ocupació, i diverses certificacions d'haver jurat fidelitat i obediència al Govern de Catalunya per tal de poder cobrar determinades percepcions, sobretot pensions.

Però és a partir de l'inici de 1811 que arriben a caure sobre Lloret tot de peticions i exigències d'arreu. Pel febrer, des de Blanes, es demana vi i llenya, malgrat que Lloret, diu l'ordre, depengui del cantó de Sant Feliu de Guíxols. Pocs dies més tard ja es reben amenaces des de Blanes per no haver lliurat dues carretades de farina diàries. A finals de febrer, és des de Vidreres que s'exigeix el lliurament, sota amenaça, en cas d'incompliment, de cinquanta ampolles de bon vi, cada cinc dies.

La disbauxa degué arribar a tal extrem que l'autoritat de Lloret, en data 5 de maig de 1812, s'adreça al prefecte de Girona exposant, i protestant, una multiplicitat d'exigències des de poblacions fora de la capital del cantó al qual pertany, Sant Feliu de Guíxols. Si bé es troba una nota signada pel prefecte del Ter, Chevalier de Roujoux, en el sentit que Lloret només ha de rebre requisicions del cantó de Sant Feliu de Guíxols, la situació continua fins al final de l'ocupació, essent així com encara el dia 14 de febrer de 1814 es rep una comunicació on es demana el lliurament immediat, també sota amenaça d'execució militar, de mil porrons de vi, dotze quarteres de civada i sis bagatges de càrrega.

Sobre si Lloret va ser ocupat o no pels francesos, només hem trobat, dintre del text esmentat de protesta al prefecte de Girona, una al·lusió que fa l'autoritat de Lloret: «Ils vous observent encore qu'ils ont dans la même Commune de Lloret une partie de troupes françaises à qui ils donnent tout ce qui est nécessaire.»

D'acord amb aquestes pinzellades, sembla que bé podem afirmar que Lloret no va ser pas lloc de valor estratègic per a les tropes d'o-

cupació i la permanència de tropes a la població degué ser molt esporàdica, tal vegada només de pas; en general per a obtenir contribucions de tota mena per a un bàndol i altre.³

Francesc Conill i Botet descendia d'una branca de la nissaga dels Conill, de marcada tradició marinera i comercial. El seu pare, Francesc Conill i Pla, botiguer, i el seu avi, Francesc Conill i Gros, també botiguer, ja eren els comptables de l'advocat Jacint Gafarot de Girona, sobretot en el que es referia a les participacions en el comerç amb naus de patrons lloretencs. Gafarot repetides vegades efectuava les seves inversions compartint-les amb un tal Josep Sambola, també de Girona. A la mort de Gafarot i de la seva esposa al voltant del 1810, les seves pertinences passen a la que en el document s'anomena «la Santa Casa de Girona», que era l'hospital general d'aquella capital. És a partir de 1809, arran de la mort de Francesc Conill i Pla, que el seu fill es fa càrrec dels comptes de Sambola, de Gafarot, primer, i després de la Santa Casa.

Vist que els estats de comptes de Francesc Conill i Botet i també el recull dels que portaven el seu pare i l'avi s'estenen al llarg d'un període que comprèn des de 1785 al 1819, l'anàlisi en detall faria que sortíssim del període del qual volem tractar. Ens limitarem a donar algunes dades prou reveladores de l'activitat marinera del període que ens ocupa.

Així trobem que Jacint Gafarot participa en la fusta i mota de vaixells patronejats per lloretencs, els quals gairebé tots estan en activitat durant els anys de l'administració francesa. La documentació ens dona només el nom del patró i la data en què Gafarot fa la primera aportació; això ens permet identificar, en la majoria dels casos, el vaixell de què es tracta.

3. Per a major coneixement del període de la Guerra del Francès a Lloret, recomanem les dues comunicacions que sobre el tema aporta l'autor als *Quaderns de la Selva*, núms. 4 i 6, de títols «Lloret de Mar en temps de la Guerra del Francès» i «Notes d'uns anys atziacs en alguns pobles de la Selva (1808-1810)», respectivament.

QUADRE I

Patrons lloretencs en els vaixells dels quals Jacint Gafarot, de Girona, tenia interessos durant la Guerra del Francès

Patró	Embarcació		Arqueig Tn.
	Tipus	Nom	
Isclé Maig	Bergantí	<i>Nuestra Señora del Rosario</i>	50
Benet Casanovas	»	<i>Sant Quirze i Santa Julita</i>	60
Jaume Parés	Canari	<i>Nuestra Señora del Carmen ?</i>	40
Bonavt. Domènech	Bergantí	<i>Santiago (a) Vencedora ?</i>	60
Pau Conill	»	<i>San Francisco de Paula</i>	65
Narcís Parés	Llondro	<i>San Antonio de Padua</i>	25
Joan Robert	«	<i>La Virgen del Carmen</i>	40

Entrar en l'especificació dels comptes que Francesc Conill i Botet ens proporciona, tant els estats generals com els detallats, fugiria totalment de l'àmbit d'aquesta comunicació, però sí que ens sembla adient dedicar un cert espai per analitzar les rendibilitats que es donaven en el comerç marítim lloretenc durant el període que ens ocupa, referides a les aportacions als fons expedicionals i a la fusta de les embarcacions.

Si prenem dades corresponents a l'any 1810, trobem:

— El dia 5 de juliol de 1810 el patró Joan Parés, per una aportació a la mota de 2,5 «cortons»⁴ (125 lliures), fa a mans 46 lliures i 17 sous, que equival a una rendibilitat del 37,48%.

— El dia 9 del mateix mes, el patró Josep Galí, per un «cortó» i mig (75 lliures) satisfà 25 lliures, 13 sous i 9 diners, equivalent a una rendibilitat del 34,25%.

— I el dia 25 també de juliol, el patró Pau Conill, per un «cortó»

4. En els documents analitzats hem trobat l'expressió «cortó de diners», sobretot quan es tracta d'aportacions a la mota d'una expedició. Analtzats els estats de comptes s'arriba a la conclusió que l'expressió «cortó» no és més que una forma de lèxic corrent emprada en lloc de quartó, quarta part, que en el nostre cas equivalia a un quartó o quarta part del valor que s'atribuïa a cada una de les parts de la massa o mota que constituïen els fons expedicionaris dels nostres vaixells. El fet que el valor del «cortó» passí en un moment determinat de 42 lliures, moneda catalana, a 50 lliures no té altra explicació que la modificació del valor assignat a la part de mota o massa, en passar de 168 lliures a 200 lliures, moment que podem situar a finals de 1802, segons es pot deduir de les anotacions en un dels documents consultats en el qual es fa esment explícit «del nou arreglo de motas se ha fet de 200 lliures cada part».

cupació i la permanència de tropes a la població degué ser molt esporàdica, tal vegada només de pas; en general per a obtenir contribucions de tota mena per a un bàndol i altre.³

Francesc Conill i Botet descendia d'una branca de la nissaga dels Conill, de marcada tradició marinera i comercial. El seu pare, Francesc Conill i Pla, botiguer, i el seu avi, Francesc Conill i Gros, també botiguer, ja eren els comptables de l'advocat Jacint Gafarot de Girona, sobretot en el que es referia a les participacions en el comerç amb naus de patrons lloretencs. Gafarot repetides vegades efectuava les seves inversions compartint-les amb un tal Josep Sambola, també de Girona. A la mort de Gafarot i de la seva esposa al voltant del 1810, les seves pertinences passen a la que en el document s'anomena «la Santa Casa de Girona», que era l'hospital general d'aquella capital. És a partir de 1809, arran de la mort de Francesc Conill i Pla, que el seu fill es fa càrrec dels comptes de Sambola, de Gafarot, primer, i després de la Santa Casa.

Vist que els estats de comptes de Francesc Conill i Botet i també el recull dels que portaven el seu pare i l'avi s'estenen al llarg d'un període que comprèn des de 1785 al 1819, l'anàlisi en detall faria que sortíssim del període del qual volem tractar. Ens limitarem a donar algunes dades prou reveladores de l'activitat marinera del període que ens ocupa.

Així trobem que Jacint Gafarot participa en la fusta i mota de vaixells patronejats per lloretencs, els quals gairebé tots estan en activitat durant els anys de l'administració francesa. La documentació ens dona només el nom del patró i la data en què Gafarot fa la primera aportació; això ens permet identificar, en la majoria dels casos, el vaixell de què es tracta.

3. Per a major coneixement del període de la Guerra del Francès a Lloret, recomanem les dues comunicacions que sobre el tema aporta l'autor als *Quaderns de la Selva*, núms. 4 i 6, de títols «Lloret de Mar en temps de la Guerra del Francès» i «Notes d'uns anys atziacs en alguns pobles de la Selva (1808-1810)», respectivament.

QUADRE I

Patrons lloretencs en els vaixells dels quals Jacint Gafarot, de Girola, tenia interessos durant la Guerra del Francès

Patró	Embarcació		Arqueig Tn.
	Tipus	Nom	
Isclé Maig	Bergantí	<i>Nuestra Señora del Rosario</i>	50
Benet Casanovas	»	<i>Sant Quirze i Santa Julita</i>	60
Jaume Parés	Canari	<i>Nuestra Señora del Carmen ?</i>	40
Bonavt. Domènech	Bergantí	<i>Santiago (a) Vencedora ?</i>	60
Pau Conill	»	<i>San Francisco de Paula</i>	65
Narcís Parés	Llondro	<i>San Antonio de Padua</i>	25
Joan Robert	«	<i>La Virgen del Carmen</i>	40

Entrar en l'especificació dels comptes que Francesc Conill i Botet ens proporciona, tant els estats generals com els detallats, fugiria totalment de l'àmbit d'aquesta comunicació, però sí que ens sembla adient dedicar un cert espai per analitzar les rendibilitats que es donaven en el comerç marítim lloretenc durant el període que ens ocupa, referides a les aportacions als fons expedicionals i a la fusta de les embarcacions.

Si prenem dades corresponents a l'any 1810, trobem:

— El dia 5 de juliol de 1810 el patró Joan Parés, per una aportació a la mota de 2,5 «cortons»⁴ (125 lliures), fa a mans 46 lliures i 17 sous, que equival a una rendibilitat del 37,48%.

— El dia 9 del mateix mes, el patró Josep Galí, per un «cortó» i mig (75 lliures) satisfà 25 lliures, 13 sous i 9 diners, equivalent a una rendibilitat del 34,25%.

— I el dia 25 també de juliol, el patró Pau Conill, per un «cortó»

4. En els documents analitzats hem trobat l'expressió «cortó de diners», sobretot quan es tracta d'aportacions a la mota d'una expedició. Analitzats els estats de comptes s'arriba a la conclusió que l'expressió «cortó» no és més que una forma de lèxic corrent emprada en lloc de quartó, quarta part, que en el nostre cas equivalia a un quartó o quarta part del valor que s'atribuïa a cada una de les parts de la massa o mota que constituïen els fons expedicionaris dels nostres vaixells. El fet que el valor del «cortó» passi en un moment determinat de 42 lliures, moneda catalana, a 50 lliures no té altra explicació que la modificació del valor assignat a la part de mota o massa, en passar de 168 lliures a 200 lliures, moment que podem situar a finals de 1802, segons es pot deduir de les anotacions en un dels documents consultats en el qual es fa esment explícit «del nou arreglo de motas se ha fet de 200 lliures cada part».

(50 lliures) remet 17 lliures i 10 sous, que representa una rendibilitat del 35%.

— Finalment, en data de 28 d'agost de 1810, el patró Salvador Fàbregas, per un «cortó» i mig a la mota, fa a mans 23 lliures, 1 sou i 1 diner, amb rendibilitat, doncs, del 30,73%.

Hom ha de tenir en compte que les rendibilitats que s'indiquen no són anuals sinó per al període que ha durat el viatge d'anada i tornada, però que, pel que hem pogut estimar en els llibres de comptes, no són pas gaire més llargs d'un any, sinó ben al contrari.

Pel que fa a la fusta, el càlcul de la rendibilitat dels diners invertits en els vaixells és més problemàtic, ja que en general desconeixem el valor que s'ha donat a la nau en el moment de fer les aportacions a la fusta. Malgrat tot, ens atrevirem a considerar el cas del patró Pau Conill, el qual lliura, en data de 25 de juliol de 1810, per 1/32 que tenen conjuntament Francesc Conill i Josep Sambola a la fusta de la seva embarcació, 76 lliures i 10 sous. O sia que, per la totalitat de la fusta, 32/32, s'haurien guanyat 2.448 lliures i com que en el document consultat hem trobat que l'embarcació del patró Pau Conill podria haver costat de construcció 5.692 lliures, l'any 1794, resultaria que d'una sola tacada s'hauria amortitzat el 43% del valor de la nau.

Totes les dades de les operacions consignades, si bé corresponen a l'any 1810, són posteriors a la pèrdua d'Hostalric, quan ja s'havien començat a rebre requisicions des de Sant Feliu de Guíxols, la capital de cantó al qual pertanyia Lloret.

Veiem, doncs, que el negoci marítim en un període tan crucial no era pas menyspreable. Segurament, pel mateix fet de la contesa i dels perills per a la navegació que comportava, les rendibilitats eren altes.

Però els comptes que més informació ens proporcionen respecte al comerç de cabotatge de la flota lloretenca durant el període napoleònic són els que corresponen als negocis naviliers de Francesc Conill i Botet junt amb el seu cosí Josep Feliu i Pla, de Pineda, amb el qual van a mitges.

Per tal de fer-nos càrrec de l'activitat naviliera d'aquests dos homes donem, tot seguit, un quadre en què es troben els noms dels nombrosos patrons lloretencs en els vaixells dels quals Feliu i Conill tenien interessos durant el període considerat, amb indicació dels anys en què hi havia hagut algun tipus de transacció comercial entre els dos esmentats negociants i els patrons de Lloret.

QUADRE II

Patrons lloretencs en els vaixells dels quals Josep Feliu i Pla, de Pineda, i Francesc Conill, de Lloret, tenien interessos durant la Guerra del Francès

	1809	1910	1911	1912	1913
Joan Parés, (a) Rabich	x	x			
Joan Parés			x	x	x
Esteve Parés Vilallonga, (a) Galana		x	x	x	x
Josep Gala, (a) Faleta		x	x	x	x
Antoni Monter	x	x	x	x	x
Joan Garriga i Maig	x	x	x	x	x
Joan Mataró i Domènech	x	x	x	x	
Pau Domènech, (a) Taña				x	
Josep Pujol			x	x	x
Ramon Maig				x	
Bonaventura Domènech		x	x	x	
Sebastià Surís					x
Climent Conill		x	x	x	x
Tomàs Botet	x				
Romà Carreras					x
Francesc Fàbregas		x	x	x	x
Esteve Parés, (a) Boté	x	x	x	x	x
Josep Macià		x	x	x	x
Josep Fàbregas, (a) Baldiri	x	x			
Josep Botet				x	x
Salvador Fàbregas, (a) Laico	x	x	x	x	x
Joan B. Casanovas		x	x	x	x
Pau Durall			x	x	
Agustí Conill i Sala				x	
Bonaventura Gala				x	
Jaume Vilallonga				x	x
Joan Robert		x	x	x	x
Pau Fàbregas, fill de Josep		x	x	x	x
Pelegrí Pujol					x
Josep Sala i Barbet					x

A més de la important implicació dels nostres comerciants o negociants en 30 embarcacions de patrons de Lloret dintre dels cinc anys considerats, veritablement amb intensitats diferents segons els anys, segurament en consonància amb les circumstàncies de la guerra, cal fer palesa la gran activitat de la flota lloretenca reflectida només sobre les participacions de dues persones interessades en el negoci marítim.

QUADRE III

Resum de la participació de Josep Feliu i Francesc Conill en activitats comercials de la flota de Lloret durant la Guerra del Francès

Any 1809 activitats comercials amb 8 patrons				
Any 1810	»	»	»	17 »
Any 1811	»	»	»	17 »
Any 1812	»	»	»	23 »
Any 1813	»	»	»	20 »

Aquesta activitat dels nostres negociants no és pas menor que la que s'observa durant els anys posteriors a la guerra, ben al contrari, la qual cosa corrobora el que dèiem més amunt.

QUADRE IV

Participació de Josep Feliu i Pla i de Francesc Conill en activitats comercials de la flota de Lloret durant els anys posteriors a la Guerra del Francès

<i>Anys</i>	<i>Activitat comercial en nombre de patrons</i>
1814	17
1815	19
1816	17
1817	14
1818	18
1819	15
1820	13
1821	15
1822	17

A partir del 1822 l'activitat dels dos homes ja va decreixent, segurament per altres motivacions, entre les quals una podria ser pel fet que Josep Feliu i Pla trasllada, junt amb tota la família, la seva residència de Pineda a Mataró on resta fins al seu traspàs, que degué produir-se entre 1839 i 1840.

Els beneficis obtinguts per aquests patrons, per les quantitats interessades en la mota dels seus vaixells, són del mateix tenor que les que hem indicat anteriorment.

Si bé ens ha estat possible, a través de la informació esmentada, identificar la major part dels vaixells dels patrons que hem relacionat, no hem pogut conèixer les mercaderies amb les quals comerciaven. Només en alguns casos, molt pocs, es dona alguna dada circumstantial d'alguna de les mercaderies transportades. Així, del patró Francesc Fàbregas, trobem que pel mes de juny de 1811 retorna part de la mota d'un dels seus viatges, una part en metàl·lic i l'altra en espècies, consistent en unes quarteres de blat. Diu que deixa un romament de mota per a un nou viatge per a anar a buscar espart. La partida és consignada per Francesc Conill i Botet en el seu llibre de comptes com segueix:

Rebut de patró Fàbregas 5 quarteres de blat comptat a 37 pessetes. val 69 lliures, 7 sous i 6 diners que amb les 80 lliures, 12 sous i 6 diners, fan 150 lliures que torna de la mota de 200 lliures que tenia i sols queden les restants 50 lliures per tornar a fer un viatge a buscar espart. Nota: Lo dit Sr. Feliu disposa de les 5 quarteres de blat.

El patró Antoni Monter ens parla d'haver satisfet el resultat d'uns barrils de farina presos a Vilanova.

Pau Fàbregas, l'agost de 1811, ens diu que ha lliurat una quantitat de diner, a compte de la mota de 250 lliures de Josep Feliu i Pla, del resultat de la tonyina que ha venut a Sant Feliu de Guíxols.

Pel juny de 1810, Josep Macià liquida amb benefici un viatge que ha fet a Malta. D'aquesta illa podria haver portat cereals o cotó, tot i que ens inclinem pel primer supòsit.

Pel que fa als ports de destinació dels vaixells que ens ocupen, solien ser, per dades que tenim dels anys 1812 i 1813, per ordre d'incidència, Maó, Cadis, Malta, Balears, Alacant, el Vendrell, Vilanova i València —aquesta a partir de finals de 1813—, és a dir, poblacions lliures de l'ocupació napoleònica.

Però a més de la informació que ens proporciona aquest document d'un arxiu familiar, també se n'ha trobat d'altra que corrobora el que pressentíem.

Coneixem les entrades de vaixells al port de Vilanova i la Geltrú precisament durant el període comprès entre finals de 1809 i començaments de 1814,⁵ que pel fet de ser l'únic port important de la costa catalana

5. AHMVG (Arxiu històric municipal de Vilanova i la Geltrú), Comerç, 2874, 13.1.5, *Llibreta ahon se notaran tots los patrons i Barcos que se donaren entrada començant lo dia 20 de juny de 1809.*

lliure de l'ocupació napoleònica havia absorbit gran part del tràfic marítim català, sobretot un cop ocupada Tarragona a mitjan 1811. Així veiem com el moviment del port de Vilanova es va incrementant i arriba al seu moment de màxima activitat l'any 1812, durant el qual es comptabilitzen fins a 982 entrades d'embarcacions de diversos tipus.⁶

A partir del document esmentat hem pogut identificar amb tota seguretat un bon nombre de patrons lloretencs que hi consten, amb la particularitat que se'ns donen les dates d'entrada, els noms dels patrons i dels vaixells que comandaven, la procedència, les tripulacions de cada nau i la mercaderia transportada; tot això ho resumim en el quadre que segueix.

QUADRE V

Entrades de vaixells de Lloret al port de Vilanova durant els anys de 1810 a 1813

Any	Nombre patrons	Nombre entrades	Port	Procedència		Mercaderies
					Incidència	
1810	8	8	Torreblanca		3	Blat, favons, garrofes
			Cullera		4	Arròs, favons, blat
			Alacant		1	Blat
1811	6	6	Peníscola		1	Farina, oli
			Calp		1	Garrofes
			Alacant		1	Blat
			Higuereta		1	Tonyina
			Cadis		2	Sardines, farina
1812	35	43	Cadis		18	Farina, cotó, sardines coure, cuirs, cacau, sègol, blat, tonyina.
			Maó		9	Faves, blat, sucre, farina, arròs.
			Palma		2	Blat
			Mallorca		6	Blat, arròs, farina, cuirs i cotó.
			Cullera		2	Arròs, faves i blat.
			Malta		4	Farina, blat de moro, garrofes, blat, arròs.
			Eivissa		2	Procedents de Cadis
			Alacant		1	amb blat, i farina.

6. Oriol PI DE CABANYES, *Vilanova i la Geltrú en la guerra del Francès (1808-1814)* (Rafael Dalmau, Barcelona, 1971).

Any	Nombre patrons	Nombre entrades	Port	Procedència Incidència	Mercaderies
1813	32	36	Algesires	1	
			Malta	2	Blat
			Cadis	14	Blat, farina, cigrons, cuirs, fesols, cotó, bacallà i cacau.
			Maó	4	Blat, arròs i faves.
			Màlaga (1 via Cadis)	3	Farina i llana
			Almeria	1	Espart
			Alacant	4	Sucre, cacau, farina, peixopalo, bacallà i peix.
			Eivissa	1	Arròs i bacallà.
			Cullera	1	Arròs
			València	3	Fesols, arròs i blat.

Veiem, doncs, que les entrades de vaixells lloretencs durant aquest període al port de Vilanova, seguint la tònica general, també prenen gran volada a partir de l'any 1812, arran de l'ocupació de Tarragona, i decreixen de nou un cop alliberada la població. Almenys un 4,38% d'entrades al port de Vilanova durant l'any 1812 correspon a patrons perfectament identificats com a lloretencs.

Però el més important és corroborar la impressió que trèiem de la documentació abans analitzada de Francesc Conill i Botet, que junt amb l'altra d'esmentada ens donen una visió força completa de l'activitat de la flota lloretenca, tant en el seu port com en el cabotatge entre altres punts —en què donà al mateix temps suport i ajuda a les poblacions lliures d'ocupació francesa—, i ensems ens fa conèixer, tot i que parcialment en considera només el moviment de naus lloretenques, el tipus de mercaderies rebudes al port de Vilanova durant un període tan crucial.

Un altre personatge que d'alguna manera ens avala aquesta notable activitat de la flota lloretenca és Miquel Roger, fill de Blanes i veí de Lloret, del qual també Francesc Conill i Botet porta els comptes; si bé només es disposa de dades a partir de l'any 1814, la consideració de les seves aportacions al negoci marítim fa pensar que degueren ser força importants durant els anys d'administració fran-

cesa. De l'any 1814 hem trobat informació de la seva participació en expedicions de 22 patrons de Lloret.

Un altre aspecte és el de les accions dels corsaris francesos contra les nostres naus. Si a les que relacionàvem en el nostre llibre *La marina mercant de Lloret, segles XVIII i XIX*, n'hi afegim un parell més de casos, reflectits en la documentació que ens ha servit de suport, encara podríem dir que no és pas un nombre elevat d'accions. En el nostre recorregut pels documents esmentats només hem trobat un cas, el del patró Joan Robert, que en alguna ocasió vara la barca a la platja de Lloret per por dels corsaris.

Una altra consideració és sobre les dades; es refereixen únicament a les participacions d'unes comptades persones en el negoci marítim comercial de Lloret de Mar, les quals, ben segur, representen només un petit percentatge del total.

Seria bo de conèixer què va passar en altres pobles de la costa. Va ser Lloret un lloc privilegiat o també altres ports van gaudir de les mateixes possibilitats? Considerades les dades extretes de l'arxiu de Vilanova i la Geltrú, ens hem d'inclinar a creure que la situació va ser comuna a d'altres pobles costaners.

Cal dir també que el comerç marítim de cabotatge s'exercia des de ports lliures com Tarragona, mentre ho fou, i Vilanova, per exemple, quasi totalment amb ports lliures. Així, durant l'any 1809 i primera meitat de 1810, és ben palesa la gran activitat del port de Tarragona, segons documentació existent al seu arxiu.⁷ Trobem moviment entre Tarragona i Vilanova amb els ports de Sant Feliu, Blanes i Lloret, aquests dos últims possiblement encara sota administració espanyola. Però si analitzem les entrades al port de Vilanova durant l'any 1812, comprovem que tots els vaixells provenen de ports lliures del sud, de les Balears i Malta; la informació no ens en dóna la destinació. Per tant, sembla que la flota de Lloret degué treballar, mentre li era possible, entre ports lliures, i Cadis era el port de destinació i origen d'un elevat percentatge de les expedicions dels patrons lloretencs. Però Lloret, que com hem dit degué estar sota administració francesa des de mitjan 1810, comercialitza amb ports lliures si hem de fer cas de la informació que ens aporten les patents de sanitat atorgades els anys 1812, 1813 i 1814, a les quals ens hem referit al començament d'aquesta aportació.

7. AHPT (Arxiu històric del port de Tarragona), Junta Protectora Obres del Port, Gestió econòmica, Recaptació, Arbitris dret de port, any 1810, caixes 132 i 133.

Tot i que hem dedicat la nostra atenció a la marina de cabotatge, no podem oblidar que tant Tarragona com Vilanova foren els ports catalans de sortida i de recalada dels vaixells que durant aquells anys mantingueren un cert comerç amb Amèrica, entre els quals n'hem trobat de lloretencs.

Sembla, doncs, que l'activitat de la marina mercant de cabotatge, comparada amb la d'anys successius, no degué rebre excessivament les conseqüències de la guerra napoleònica. Ens podem preguntar per quines raons. Degueren ser diverses; ara podem permetre'ns de fer-ne algunes consideracions:

a) Lloret, pel que hem vist, sembla que a més de les exigències per part de les dues administracions de contribucions de gent, en un cas, i de vitualles, en l'altre, no va ser un punt decisiu en l'estratègia dels francesos; al contrari del poble veí, Blanes.

b) Els patrons lloretencs, tot i saber que s'arriscaven a les accions dels vaixells corsaris francesos, sortien a la mar per beneficiar-se segurament dels bons resultats que obtindrien les seves transaccions comercials com a conseqüència de la situació bèl·lica mateix.

c) Cal també tenir en compte que el domini de la mar sempre restà en mans aliades, la situació de les tropes invasores establertes vora de la costa fou incomodada per la flota anglesa.⁸

d) Pel que fa a la gran activitat de la flota lloretenca amb Vilanova, la podem atribuir al fet de ser l'únic port lliure de francesos, després de la pèrdua de Tarragona, i també el port a través del qual, amb l'ajut de la flota anglesa, es realitzava l'aprovisionament de l'interior del país.⁹

e) Qui sap si, fins i tot, convenia a les autoritats d'ocupació de fer la vista grossa per tal d'afavorir, en benefici propi, una certa estabilitat en les poblacions sotmeses a la seva administració, situació amb la qual sempre els seria més fàcil obtenir les contribucions exigides.

AGUSTÍ M. VILA

8. Oriol PI DE CABANYES, *Vilanova i la Geltrú en la guerra del Francès (1808-1814)*, «Episodis de la Història» (Rafael Dalmau, editor, Barcelona, 1971), p. 37.

9. *Ibidem*, p. 47.

Al llarg de l'any 1994, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana va endegar un ambiciós projecte l'objectiu del qual era conèixer tota la documentació de l'època de la Guerra del Francès existent als arxius de Catalunya.

El projecte comptava amb el suport del Centre d'Història Contemporània de Catalunya i amb la col·laboració de Josep Matas, president de l'Associació d'Arxivers de Catalunya. Es van enviar enquestes a 147 arxius del Principat: en elles es demanava la relació dels fons documentals i de les publicacions periòdiques del període 1808-1814 de què disposava cada arxiu.

Gairebé la meitat dels arxius —70— van contestar. Les respostes van ser recollides per Maties Ramisa, que va elaborar un estudi conjunt i una relació estadística de les informacions aportades pels arxivers i arxiveres. Tot el procés va tenir també la necessària cooperació de Lluís Ferran, secretari de la Coordinadora.

Fons documentals per a l'estudi de la Guerra del Francès a Catalunya

Voldria començar felicitant-me per la iniciativa de la Coordinadora de Centres d'Estudis d'emprendre aquesta enquesta als arxius catalans, que penso que és la primera en el seu gènere però que no hauria de ser l'última, i que hauria d'acabar amb la confecció d'una Guia dels Fons de la Guerra del Francès per tal de facilitar la tasca als investigadors i incentivar-los a ocupar-se d'aquest interessant període, i, així mateix, per correspondre a l'amabilitat demostrada pels arxivers i arxiveres.

La documentació de la Guerra del Francès conservada a Catalunya és, no diré ingent, però sí considerable. Descansa en els innumbrables arxius municipals de cada poble; en els arxius històrics d'àmbit comarcal de la capçalera de districte; en els arxius eclesiàstics units a les diòcesis i a l'arxidiòcesi, a les abadies i als monestirs; en l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de les diputacions, que concentren els papers generats pels organismes directius del Principat durant la guerra; i en arxius més específics com el de la Capitania General, el de l'Ateneu Barcelonès, el Nacional de Catalunya, el de l'Acadèmia de Bones Lletres, el de la Biblioteca de Catalunya, el de Protocols de Barcelona i el de la Universitat de Barcelona, per citar-ne alguns. Per descomptat, fora de Catalunya hi ha documentació tan interessant o més referida al Principat: a Madrid, a París, a Nantes, a Londres, a Andorra, i molt probablement també hi ha informació a les capitals de les regions veïnes: Palma, València, Saragossa, Perpinyà...

HISTÒRIA POLÍTICA I MILITAR

La documentació conservada a Catalunya permetria escriure una detalladíssima història política i militar de l'època de la Guerra del

Francès. Naturalment, aquesta història ja ha estat feta en part; molts pobles i ciutats tenen algun article o algun llibre sobre la Guerra del Francès a la localitat. Per exemple, Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, Igualada, Manresa, Vic, Mataró, Olot, però també Bràfim, Ripoll i Hostalric, per esmentar-ne alguns. De tota manera, són estudis generalment localitzats i inconnexos, que deixen encara a l'ombra una part important del territori i no permeten obtenir una perspectiva global.

La base de la informació político-militar prové dels papers generats pels Ajuntaments i les Juntes Corregimentals: llibres d'Acords, correspondència rebuda i enviada, bans, ordres, disposicions, impresos, memorials... Qui més qui menys tots els arxius locals tenen alguns d'aquests documents, però són molt escassos als pobles petits i relativament abundants a les ciutats capitals de districte. La incúria o les destruccions dels arxius municipals de les petites localitats en les successives guerres i revolucions van donar com a resultat l'escassetat o la simple inexistència de documentació d'aquest període. De fet, els mateixos francesos devastaven sovint els arxius; així va passar a Granollers, a Llagostera, a Roda de Ter o a Santa Coloma de Gramenet, on l'ajuntament va donar-ne fe solemnement l'any 1854: *«Certificamos que a causa de la invasión de los franceses en 10 de octubre de 1808 y de haberse batido con los Migueletes que ocupaban las alturas del referido Lugar, quemaron las casas del mismo y juntamente al pie del Archivo todos los papeles, libros y demás de que constaba y de consiguiente se halla el memorado Ayuntamiento con imposibilidad de dar relación alguna de los papeles y noticias de aquel tiempo.»*

Bona part dels arxius de la majoria de pobles comencen ja ben entrat el segle XIX, i hi ha molt poca cosa d'abans, o gens. Com el de Santa Coloma, tampoc no tenen res de l'etapa de la Guerra del Francès el de Premià, el d'Esplugues, el de Sant Joan Despí o el de Castell d'Aro. En canvi, el panorama és diferent a les capitals comarcals. Aquí, la documentació conservada —fiscal, patrimonial, militar— era massa important per a deixar-la perdre, i si calia els registres se l'emportaven quan fugien per alguna causa. Per això aquestes ciutats solen conservar les actes i la correspondència dels Ajuntaments i, si s'escau, de les Juntes Corregimentals, com també els cadastres i la documentació econòmica i judicial.

L'Arxiu Municipal de Vic guarda, per aquesta raó, desenes de lli-

galls referits a l'època de la Guerra del Francès, i el mateix succeeix a Cervera, Manresa, Lleida, Mataró o Tarragona. En ser caps de corregiment, la seva informació dóna llum sobre un ampli territori circumdant i il·lustra també sobre els veritables organismes de poder de la zona patriota, les Junes. En altres viles mitjanes com Valls, la Bisbal, Terrassa o Calaf, el nivell de documentació polític-militar conservada sembla menor, en part potser pel fet de no ostentar la capitalitat corregimental. A pobles i ciutats, sovint es troben referències a les eleccions practicades per escollir els vocals de les Junes i, des de finals de 1812, per elegir els alcaldes i els regidors.

Alguns arxius mereixen una menció a part. Un d'ells és el d'aquest mateix Institut d'Estudis Ilerdencs. No tan sols conté oficis i correspondència de la Junta Corregimental de Lleida —entre ells uns informes del coronel Joan Baget, a qui posteriorment els napoleònics farien presoner—, sino sobretot alguna documentació gràfica i un conjunt de preciosos manuscrits que aporten valuosa informació administrativa, política i militar. Cal destacar la coneguda «*Memòria Estadística*» del prefecte de les Boques de l'Ebre Alban de Villeneuve Bargemont, que fa una pintura molt completa de la situació de finals del 1812 en aquestes terres de Ponent, però també la còpia de manuscrits de la Biblioteca Universitària de Barcelona referents al territori lleidatà, el relat de la presa de Lleida pels bonapartistes, la informació del capteniment dels habitants de diversos pobles de les rodalies durant l'ocupació francesa, o dades sobre l'amotinament de Femeret del gener de 1809, tot un intent de revolució popular radical. D'entre les publicacions promogudes per l'Institut al llarg de la seva dilatada història, en destaca la d'un informe de l'oficial napoleònic Laffaille sobre el reconeixement secret que aquest va efectuar pel territori de Cardona i Lleida abans de començar les hostilitats el 1808. Laffaille demostraria més endavant amb les seves *Memòries* que s'havia convertit en un bon coneixedor de Catalunya i dels catalans.

Un altre arxiu interessant és el d'Andorra. Conté papers procedents de diversos indrets de la zona fronterera i per això el seu contingut pot ser significatiu per a conèixer la història d'aquestes terres situades en els volubles límits entre Espanya i França. A part de la correspondència i documentació generada per les Valls mateix, hi ha dipositat un fons del departament de l'Arieja amb referències

sobre l'ocupació del sud de França pels exèrcits espanyols, i amb notícies sobre «*prisonniers ennemis et internés*»; un altre conjunt documental procedent de Perpinyà amb informacions sobre la Guàrdia Nacional i els miquelets del Rosselló, i també sobre l'«*occupation française du territoire espagnol*»; i finalment un tercer fons del corregiment de Puigcerdà dit «de la casa *Areny Plandolit*».

Als arxius municipals de pobles i ciutats no hi falta mai una col·lecció de documents de temàtica militar. Ajuntaments i Junes Corregimentals eren els encarregats en primera instància de procedir als allistaments i quintes, sempre de difícil realització. També havien de proveir els cossos de tropes regulars o irregulars —miquelets, sometents, soldats de reserva— que pul·lulaven pels encontorns, i en els primers temps de la guerra les corregimentals controlaven fins i tot l'actuació de les esmentades partides guerrilleres; més endavant es van limitar a organitzar-les. No és estrany, per tant, trobar-hi abundoses referències als allistaments, exempcions, subministraments, deserció —analitzada en alguns articles d'Esteban Canales—, sumaris i correspondència referida a militars. A l'arxiu de Valls hi ha dos lligalls dels Mossos d'Esquadra de la família Veciana. Esteban Canales ha fet aportacions interessants a la temàtica militar.

Qui vulgui analitzar l'actuació dels organismes superiors del govern civil i militar del Principat durant la guerra, és a dir, la Junta Superior de Catalunya i el General en Cap durant el període 1808-1812, i la Diputació, el Cap Superior Polític i el General en Cap en l'etapa 1813-1814, ha d'adreçar-se naturalment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i als de les diputacions. En el primer es conserva la voluminosa documentació de la Junta Superior, ben estudiada per Desdèvises du Dézert en una obra clàssica encara no traduïda, i a ell han anat a raure poc o molt tots els napoleonistes catalans encapçalats per Mercader. A l'arxiu de la Diputació de Barcelona, força més inèdit però no menys interessant de cara a fer la història del primer període liberal de Catalunya, s'hi guarden les actes d'aquesta institució creada per Lacy a finals del 1812, com també la paperassa fiscal i la correspondència amb els caps militars, Cap Superior Polític i ajuntaments. Per descomptat, l'Arxiu General de Mallorca i el de l'Institut d'Estudis Baleàrics mantenen els fons de la Junta Superior, de la Diputació i de l'Audiència de les illes Balears.

Sobre l'ocupació napoleònica de Catalunya tenen molt a dir-nos

els mateixos bonapartistes i els seus partidaris afrancesats. A molts pobles del que ells anomenaven «Alta Catalunya» hi resten encara documents francesos, ja siguin les actes municipals del període de dominació —volgudament neutres— o els fulls dels decrets i de la correspondència. A Salt tenen algunes ordres i decrets, igualment com proclames del bisbe afrancesat Ramírez de Arellano; a la Bisbal conserven la correspondència de l'Ajuntament amb el comandant francès; a Palamós hi ha referències a un corsari local; i a Santa Coloma de Farners un registre de sentències de l'Audiència napoleònica de Girona; a Figueres es guarda la correspondència administrativa de l'intendent, el prefecte i els sotsprefectes; a Olot, les actes i una abundosa correspondència imperial estudiada en dues obres d'història de la vila; a Banyoles, alguns papers francesos de tipus municipal i judicial.

A la «Baixa Catalunya» es troben menys documents francesos, per tal com l'ocupació imperial hi fou més efímera i localitzada. Però Tarragona i Lleida en tenen una bona mostra, analitzada en el primer cas per Josep M. Recasens i en el segon per diversos historiadors locals el primer dels quals fou Rafael Gras. De tota manera els fons bonapartistes es concentren a Girona i sobretot a Barcelona. L'arxiu municipal de Girona recull l'activitat de l'Ajuntament afrancesat presidit per un bon alcalde, el baró de Foixà, i també guarda papers de l'intendent Gérando i el prefecte Roujoux; en ell van pouar historiadors com Carles Rahola i Lluís M. de Puig per fer-ne el perfil d'aquesta ciutat durant la Guerra del Francès.

La capital napoleònica del Principat va ser Barcelona, encara que el seu aïllament convertís Girona en plaça d'armes i magatzem. D'aquí ve que la part essencial de la documentació francesa es concentri a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, sota l'epígraf «Dominació Francesa». Aquí hi descansen els interessantíssims informes dels actius funcionaris civils francesos, la seva correspondència amb els ajuntaments i les autoritats militars, les propostes fiscals i els recomptes de població. A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona hi resten les actes, decrets i correspondència de l'Ajuntament afrancesat, que va mantenir sota els imperials una notable vida pròpia. Dos dels principals napoleonistes catalans, Camp i Mercader, han extret d'ambdós arxius el nucli de la informació que ens proporcionen a les seves obres.

I al costat dels documents, la premsa. Per primera vegada a la

història de Catalunya i d'Espanya, la Guerra del Francès fa generalitzar l'ús dels periòdics com a eina política i militar per a dirigir l'opinió pública. Els napoleònics n'editen dos a Barcelona —en destaca el «Diario de Barcelona», conservat a l'Arxiu de la Casa de l'Arxidiaca— i un a Girona, la «Gazette de Gironne», del qual conserven exemplars molts pobles de l'Alta Catalunya. Al costat patriota, la florida dels diaris és més espectacular i descentralitzada, ja que pràcticament cada ciutat té el seu: Manresa, Cervera, Vic, Igualada, Lleida, Tarragona... La Junta Superior i la comandància de l'Exèrcit també promouen els seus. No cal ressaltar la importància d'aquests petits periòdics com a font històrica.

Finalment, la vessant política i militar de l'època també es pot veure per mitjà dels manuscrits deixats pels contemporanis, molts encara inèdits. Ja he esmentat els de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, però també n'hi ha a l'Arxiu Històric de Sabadell, a la Biblioteca Balaguer de Vilanova i la Geltrú, a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, a la Biblioteca de Catalunya i a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Aquestes dues darreres institucions alberguen escrits, per exemple, del marquès de Zambrano, de López de Frias i del militar i prolífic escriptor Francesc Xavier de Cabanes. Una bona part dels impresos de la col·lecció «Fulletts Bonsoms», de la Biblioteca de Catalunya, també es refereixen a la Guerra del Francès.

HISTÒRIA ECONÒMICA

Però els arxius catalans contenen tanta o més història econòmica que político-militar. Si queda quelcom d'aquest període 1808-1814 a qualsevol arxiu, és inevitable que una part sigui el llibre del Cadastre i les llistes de repartiments d'impostos ordinaris o extraordinaris: capitació, delmes, préstecs forçats, vintens... Sovint hi ha també els llibres de Propis i Arbitris del poble, els comptes de la tresoreria municipal i referències als serveis d'abastament de queviures i d'obres que presta l'Ajuntament. No hi manquen els subministraments que el poble ha de fer als exèrcits, que solen omplir molts fulls, ni els onerosos serveis de bagatge i d'allotjament de tropes. Actualment, molts municipis petits han transferit aquesta documentació a les capçaleres de comarca.

És més difícil però no impossible accedir a informació estadísti-

ca específica, com el volum de producció agrícola o els preus, que interessava conèixer a la direcció militar d'ambdós bàndols contendents. Per exemple, les autoritats de Vic van elaborar un exhaustiu «Quadro de las Producciones del Corregimiento», i el mateix feien els intendants i prefectes francesos per tot el territori català. El poble de Golmés conserva una relació de productors d'oli, i a l'arxiu de Figueres hi ha relacions de preus de productes bàsics, igual com a l'històric de Girona.

També es troba de vegades als arxius municipals registres d'escriptures i d'obligacions, de censals i d'heretats, d'hipoteques i d'arrendaments. Amb tot això es podria construir un quadre real de la situació econòmica i fiscal del Principat, de l'estructura de la propietat, de la relació entre viles manufactureres i zones rurals, i del pes de la guerra sobre el conjunt, concretat per zones geogràfiques i grups socials. Alguns treballs de Josep Fontana apunten encertadament en aquesta direcció.

Naturalment, la documentació econòmica d'àmbit més general es guarda amb els papers de la Junta Superior i les diputacions, que donen una perspectiva molt completa de les dificultats de la Hisenda provincial, esfondrada l'any 1811 i recomposta penosament després. S'hi reflecteix la problemàtica del repartiment d'impostos, que coexistia amb la fiscalitat directa de les tropes, els intents de reforma de les contribucions, i la continuada crisi de subsistències, molt aguda especialment durant la primera meitat de 1812.

Els contemporanis prestaven menys atenció al comerç, fins i tot a nivell fiscal. Però la importància econòmica d'aquest sector fa que negociants i mercaders siguin presents en els lligalls de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i especialment a la Biblioteca de Catalunya, que guarda la correspondència, els acords i els oficis de la Junta de Comerç, incloses les reclamacions al govern francès. D'altres arxius de la costa i de l'interior conserven documentació comercial. Per descomptat, l'Arxiu Històric del Port de Tarragona, però també els de Palafrugell i Palamós; a l'Arxiu Històric de Tarragona es conserven la correspondència i comptabilitat —molt completes— d'una companyia comercial de Calaf, i la documentació de la família Moragas, comerciants de Valls. I el comarcal de Terrassa té el fons patrimonial de la família Sagrera.

D'altra banda, l'Arxiu Nacional de Catalunya guarda els nombrosos lligalls d'almenys deu famílies dedicades al comerç i a la na-

vegació, mentre la Biblioteca de Catalunya conté la documentació de la Casa de la Moneda i la del negociant afrancesat Erasme de Gònima. Més difícils és descobrir detalls sobre la manufactura i la indústria, encara incipient, esparsos normalment entre la resta de documents econòmics, fiscals i gremials. Però l'Arxiu Històric de Girona conserva els comptes de dues fàbriques tèxtils de l'època, i el de Vic un plec titulat «Indústria-fàbriques» dels segles XVIII i XIX.

HISTÒRIA RELIGIOSA

Amb la Guerra del Francès, i contra el que pot semblar en aparença, el clergat va rebre una forta sotragada econòmica i ideològica. Els exèrcits van castigar o expropiar els seus béns, els ajuntaments en van requisar els delmes, ambdós bàndols van abolir els privilegis fiscals de què gaudia. Pitjor encara, els eclesiàstics van notar una disminució de llur influència política i ideològica real —que d'altra banda tothom volia utilitzar en profit propi— en benefici d'altres estaments com els hisendats i comerciants. I els liberals van encetar aquí l'anticlericalisme.

Els arxius de les diferents institucions religioses —diocesans, capitulars, parroquials, conventuals— proporcionen una perspectiva molt completa de l'organització i dels béns del clergat català, dels comptes i de les activitats religioses i de beneficència. El detallisme característic dels eclesiàstics i la cura amb què han conservat els papers permeten una àmplia visió de la infraestructura religiosa del Principat i del seu finançament: delmes, novè, excusat, beneficis, obres pies, donacions, etc.

Però la documentació eclesiàstica també permet entreveure la reacció del clergat davant la invasió francesa i la revolució popular que en seguí. Reacció matisada, en què a la innegable hostilitat contra els ocupants s'hi afegí una certa desconfiança envers les noves autoritats patriotes. Sens dubte, els cinc lligalls de correspondència i memòries de l'Arxiu Diocesà de Solsona ho reflecteixen, igual com els 86 documents del d'Urgell. En aquest sentit, l'Arxiu Episcopal de Vic és un dels més complets, ja que acumula la documentació del bisbe i del capítol, conté impresos i premsa, llibres notariais i processos, i fins i tot algun manuscrit. El mateix cal dir del Capítular de la Catedral de Barcelona. Joan Bada ha fet un interes-

sant estudi del clergat barceloní en aquesta època de crisi de l'Antic Règim, partint dels arxius religiosos de la ciutat: l'episcopal i de la catedral, entre d'altres.

Desconeixem força la situació dels arxius conventuals i monacals, interessants per a conèixer l'evolució del clergat regular, molt més castigat per la guerra que el secular, i per tant d'actuació més radical. En aquest sentit, l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya en pot ser un bon botó de mostra, per tal com aplega també els papers d'altres cinc convents: els de Santa Madrona, Sarrià, Arenys de Mar, Tarragona i Valls.

Així com els arxius eclesiàstics contenen habitualment documentació civil, també succeeix al contrari. Per exemple, l'Arxiu Comarcal de Terrassa guarda el fons del Sant Esperit, del priorat de Terrassa, amb un bon gruix de lligalls referits als béns, comptes, correspondència i vida religiosa d'aquesta institució. A l'Arxiu Històric de Lleida hi ha una secció de papers de la diòcesi d'Urgell i una altra d'ordes militars. I a l'Arxiu Comarcal de Valls es conserva la documentació de l'esglèsia de Sant Joan, i a l'Històric de les Valls d'Àneu, tres plec de comptes i correspondència eclesiàstica.

HISTÒRIA SOCIAL

Queda un darrer aspecte, potser el més escadusser però no el menys interessant. Em refereixo a la història social, propera a l'individu concret i als seus problemes, i per tant càlida i estimable.

Els prohoms de l'època, fins i tot la classe mitjana, han deixat un bon nivell d'informació individual i col·lectiva per mitjà dels nombrosíssims llibres de protocols notariais conservats, i dels fons patrimonials de particulars que detenen les pròpies famílies o els arxius públics. Els llibres notariais es guarden especialment a les capçaleres de comarca: Manresa, Montblanc, Santa Coloma de Farners, Valls, Tarragona, Sitges, Girona... La documentació judicial—concòrdies, expedients, sumaris, jutjats de pau, processos—és més escassa, però se'n troba a Begur, Figueres, Castelló d'Empúries, Sabadell i en molts altres arxius. No cal dir que els processos polítics han estat expurgats per sistema, i si de cas només en resta alguna còpia als arxius centrals de Barcelona. A Vic, el fons notarial i els processos es guarden a l'Arxiu Episcopal.

Moltes famílies d'hisendats i notables catalans conserven a casa seva els papers particulars, d'altres els han transferit als arxius públics. D'entre aquests darrers ja s'han esmentat els comerciants. L'Arxiu Nacional de Catalunya conserva el quantíós fons dels marquesos de Castelldosrius, el del llinatge Moixó i el de la família Castanyer; l'arxiu de Valls, els de les famílies Baldrich i Ferran; l'arxiu Comarcal de Figueres, un complet registre dels títols dels habitants de la ciutat —notaris, militars, metges, hisendats—, que aquests van haver de presentar acabada la guerra per haver-se perdut durant l'ocupació napoleònica.

El poble menut no disposava pas d'aquests punts de referència, però podem deduir molts detalls del seu nombre i condicions de vida per mitjà de la documentació econòmica, de la premsa i de les notícies sobre la beneficència, la instrucció i els hospitals. Notícies relativament escasses, ja que aquestes coses preocupaven poc aleshores. De tota manera, els informes dels funcionaris civils napoleònics, com a exponents d'una nova sensibilitat, són molt explícits en aquests temes.

Als arxius municipals i eclesiàstics es troben alguns recomptes de població i de defuncions, potser sense totes les garanties. Hi ha igualment referències al que podríem denominar «l'assistència social» de l'època, que la guerra va esfondrar: informacions sobre la beneficència, causes pies, sanitat, hospicis i hospitals. Per exemple, l'hospital de Figueres es troba molt ben documentat, igual com el de Girona i el de la Santa Creu de Barcelona —la Biblioteca de Catalunya acull la documentació d'aquest darrer, molt exhaustiva.

Més difícil és saber coses sobre la instrucció, les presons i especialment la prostitució. També respecte de l'ensenyament els francesos mostren més sensibilitat, almenys sobre el paper. Els arxius municipals solen donar algunes notícies de la instrucció pública, en especial la dels sous misèrrims dels mestres. De les presons relaten les condicions físiques d'aquests habitacles insans, però diuen molt poc dels presoners. Quant a la prostitució, a penes podem intuir l'existència dels locals on es portava a terme —molt abundants a Barcelona— i les malalties venèries que se'n derivaven. En un altre ordre de coses, l'Arxiu Històric de Girona conserva un curiós —i gairebé únic pel que sembla— «registre de Dides» de la mateixa ciutat, d'Olot, la Bisbal i Figueres.

Sóc conscient que aquest resum dels fons documentals de l'èpo-

ca de la Guerra del Francès és incomplet, tant pel temps d'exposició —necessàriament breu si es vol suportable— com pel fet que encara no tenim les dades d'alguns arxius. En tot cas, gràcies per haver escoltat fins aquí.

MATIES RAMISA I VERDAGUER

1. DOCUMENTACIÓ POLÍTICO-MILITAR

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Andorra	«Occupation de la France par les armées ennemies»	1808-1814	1
	«Prisonniers ennemis et internés»	Any VI-1818	1
	«Garde nationale et autres corps spéciaux»	1806-1870	1
	«Occupation française du territoire espagnol»	1809-1813	1
	Rebutis, correspondència, certificats	1811-1813	7
	Documents corregiment Puigcerdà	1808-1811	1
Banyoles (comarcal)	Vigilància i seguretat pública	1771-1875	1
	Circulars, cartes, doc. reials diversos	1458-1834	1
	Llibre d'Actes Municipals	1806-1817	1
	Ordres i cartes	1793-1818	1
	Instàncies	1798-1880	1
Barcelona (històric)	Guerres (consellers)	1808-1814	225
	Acords, polític, reial, decrets i representacions	1808-1814	aprox. 15
	Bans	1808-1816	2
Barcelona (diputació)	Actes i oficis Diputació	1812-1814	4
	Forces i lleves	1810-1814	4
	Informes observadors anglesos	1812-1813	1
	Setge de Tarragona		1
	Correspondència Corts de Cadis	1812-1813	2
	Correspondència vocals i diputats	1813-1814	1
	Comunicacions del general Luis Lacy	1812-1813	1
	Comunicacions Cap Sup. Polític Valentí Llozer	1813-1814	4
	Comunicacions general Francisco de Copons	1813-1814	2
	Comunicacions Reial Audiència	1812-1813	1
	Junta Superior de Mallorca	1813	2
	Comunicacions baró d'Eroles	1813	1
	Comunicacions corregidors i alcaldes	1812-1813	1
Assumptes administratius	1812-1814	3	

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Registre de documents, memorials i oficis	1811-1814	3
	Divisió de la península	1812	1
	Infraccions de la Constitució	1812-1813	1
	Cervera i Solsona. Cens electoral	1812	1
	Impugnació eleccions 1812	1813	1
	Constitució ajuntaments	1812-1813	1
	Agregacions i segregacions municipals	1813-1814	1
	Blanes, ordenances municipals	1813	1
Barcelona (dis. Sarrià)	Ordres	1805-1814	3
Barcelona (Sant Martí)	Llibre d'actes	1810-1844	1
	Correspondència general	1810-1814	1
Barcelona (Bibl. Catal.)	Junta de Comerç: acords, oficis, correspondència	1808-1842	8
	Reclamacions al govern francès, també obres d'art	1806-1820	3
	Documents militars corregiment Mataró	1809-1811	1
Bisbal, La (comarcal)	Manual del Comú	1808-1818	1
	Ordres, decrets, edictes.	1800-1837	1
	Correspondència, circulars, bans	1808-1814	3
	Vaixell corsari (Ajunt. de Palamós)	1808	1
	Quintes (Ajunt. Palamós)	1727-1831	1
	Ordres i circulars (Ajunt. Palamós)	1807-1811	1
	Correspondència general (Ajunt. Palamós)	1806-1820	2
	Deliberacions Junta Palamós	1808	1
	Correspondència (Ajuntament de Corçà)	1808-1849	1
	Correspondència (Ajunt. de Cruïlles)	1807-1865	1
Boi de Llobregat, Sant	Correspondència	1803-1814	3
	Llibres d'actes i plens Ajuntament	1769-1808	6
Calaf	Correspondència	1810-1814	3
	Llibre d'actes	1800-1830	1
Castelló d'Empúries	Correspondència	1814	1
Catalunya (Arxiu nacional)	Armament d'un vaixell per la Junta Superior	1808	1
Catalunya (Arxiu trib. just.)	Col·lecció decrets i ordres Corts de Cadis.	1810-1814	5
Cervera (comarcal)	Llibre de Consells	1808-1814	2
	Esborrany del Consell	1808-1814	6
	Correspondència del Consell	1808-1814	1
	Impresos	1808-1814	2
	Miquelets, ordres, correspondència	1808-1820	8
Coloma de Farners, Sta.	Llibre d'actes del Consell (municipi d'Osor)	1740-1815	1

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Escala, l'	Llibre d'ordenances i manaments del Comú	1770-1840	1
Esterra d'Àneu Feliu de Llobr., Sant	Correspondència i documentació diversa	1804-1813	1
	Expedients constitució consell municipal	1812-1936	1
	Bans, edictes, pregons	1810-1939	1
	Correspondència	1809-1816	2
	Expedients de quintes	1812-1845	1
Figueres (municipal)	Allistaments i quintes	1810-1812	2
Figueres (comarcal)	Bans i edictes	1800-1815	2
	Registre de certificacions	1814-1830	1
	Correspondència i memorials	1808-1825	8
	Correspondència (poble de Viladamat)	1787-1833	1
	Correspondència (poble d'Avinyonet de Puigventós)	1814-1860	1
Hospitalet, l' (històric)	Correspondència municipal	1808-1814	4
	Bans i edictes	1808-1814	2
	Quintes	1808-1814	1
Igualada	Serveis militars	1803-1823	11
	Administració general: registres, oficis. Actes	1808-1823	3
	Correspondència militar, tropes	1813-1814	3
Llagostera	Resolucions i llibres d'actes municipals	1797-1831	16
Lleida (històric)	Eleccions (poble de Sarroca de Lleida)	1806-1906	1
	Correspondència (poble de Sarroca)	1767-1826	1
	Allistaments (poble de Golmés)	1800-1899	1
Lleida (municipal)	Actes de la Junta de Govern	1808-1810	2
	Bans, edictes	1808-1813	4
Lleida (Institut Est. Ilerdencs)	Correspondència política i militar	1808	4
	Oficis del governador i Junta de Govern	1808	4
	Comunicats del coronel Joan Baget	1808	4
	Papers, relacions i oficis político-militars	1809-1810	1
	Impresos	1808-1814	
Mallorca (Consell Ins.)	Actes de la Junta Superior	1808-1812	9
	Esborrany d'actes	1808-1812	2
	Actes de la Junta de Presidència	1808-1812	1
	Resolucions de la Comissió Executiva	1810	1
	Expedients	1803-1812	1
	Expedients de Juntes	1808-1810	8
	Correspondència Junta Superior	1808-1812	100
	Memorials i sol·licituds Junta Superior	1808-1812	13
	Informes i comunicacions	1808-1812	12
	Decrets, ordres, instruccions Junta Superior	1808-1812	33

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Junta de Guerra	1808-1812	13
	Actes Reial Junta de Govern d'Eivissa	1806-1812	5
	Llibres d'Actes de la Diputació	1812-1814	2
Mallorca (Inst. Est. Baleàrics)	Esborrany i actes Junta Superior	1808-1812	9
Manresa (històric)	Manual del Consell Municipal	1810-1814	1
Mataró	Llibre d'actes	1813-1815	1
	Junta Corregimental (Govern, veredes, allistaments)	1808-1812	5
Montblanc (comarcal)	Llibres d'Actes Ajuntament Montblanc	1814	1
	Correspondència ajuntament Montblanc	1810-1814	4
	Llibre de la Cort del batlle (poble Blancafort)	1761-1824	1
	Llibre de la Cort del batlle (poble de Solivella)	1791-1845	1
	Llibre de la Cort del batlle (poble de Vilaverd)	1787-1813	1
Palafrugell	Correspondència, bans, edictes	1808-1814	3
	Registre de correspondència	1812-1814	1
	Càrrecs municipals	1811	1
	Allistaments, expedients de quintes	1811	1
	Soldats i armament	1757-1935	1
	Passaports	1804-1809	1
	Eleccions municipals	1808-1814	1
	Comunicacions	1812	1
Perelada, Palau de	Impresos	(fitxes)	357
Rubí (municipal)	Ordres i circulars impreses i manuscrites	1726-1818	1
Rubí (parroquial)	Llibre de Juntetes del poble de Rubí	1807-1828	1
Sabadell (històric)	Llibres de Resolucions	1808-1814	2
Sadurní d'Anoia, Sant	Circulars i comunicacions político-militars	1807-1814	3
Salt	Bans, proclames i decrets	1808-1814	1
Sitges (històric)	Actes municipals	1808-1814	1
	Comunicacions i correspondència general i militar	1808-1814	6
Tàrraga (comarcal)	Llibre de registres d'actes Municipals (Tàrraga)	1806-1814	6
	Correspondència (Tàrraga)	1814-1827	1
	Ordres, crides, circulars	1802-1824	1
Terrassa (comarcal)	Documents històrics (miscel·lània)	1808-1814	2
	Registres	1812-1814	2
	Ordres d'autoritats	1575-1897	3
Torroella de Montgrí	Llibre de resolucions, actes i acords de l'Ajunt.	1805-1841	1

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Correspondència	1810-1816	2
	Correspondència esparsa	1801-1825	2
	Llibres d'ordres	1757-1809	1
	Passaports i cartes de seguretat	1727-1897	1
	Allistaments	1809-1845	1
	Edictes, bans, circulars, veredes, ordres, decrets...	1715-1825	7
Tossa de Mar	Llibre d'actes		1
Valls (comarcal)	Notificacions alcaldes	1812-1813	1
	Correspondència	1808-1814	5
Vic	Quintes i exempcions	1803-1819	6
	Acords municipals	1801-1814	2
	Correspondència, bans, circulars, edictes, memorials	1736-1875	23
	Memorials i correspondència	1800-1825	8
	Junta Corregimental: correspondència, oficis, acords	1808-1812	11
	Cartes baró Savassona, Ponsich i Sallés	1808-1812	1
	Comissió Parroquial de Vic	1811-1812	1
	Guerra (sense títol)	1808-1810	10

2. DOCUMENTACIÓ ECONÒMICA

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Aro (Castell/Plat.)	Llibres del clavari	1728-1750	
Banyoles (comar.)	Cadaastre	1776-1821	5
Barcelona (Diputació)	Subministraments i contribucions guerra	1811-1814	7
	Hospital militar	1812-1813	1
	Reclamacions contribució especial	1812-1813	1
	Cervera: estats de comptes	1814	1
	Reus: reglament propis i arbitris	1813	1
	Cardona: drets salines	1813	1
Barcelona (Bibl. Catalunya)	Junta Comerç: ordres de pagament	1814-1816	1
	Junta Comerç: emprèstits per a l'Exèrcit	1808-1809	1
	Casa de la Moneda de Barcelona	1808-1851	1
	Papers Erasme de Gònima i E. de Janer	1765-1870	187
Begur	Documents de comptes	1803-1816	1
Bisbal, La (comarcal)	Llibre de Tabbas i arrendaments del comú	1801-1835	1
	Comptes municipals	1808-1868	1
	Cadaastre	1809-1844	1
	Subministraments i comptes militars	1808-1814	2
	Subministraments militars (Palamós)	1808-1814	1
	Cadaastre (Palamós)	1803-1831	1

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Llibre de comptes (Cruïlles)	1578-1815	1
	Repartiment talles i cadastre (Cruïlles)	1746-1821	1
Boi de Llobr., St.	Cadastre	1808-1814	2
	Propis i Arbitris	1769-1840	1
Calaf	Subministraments i hospital militar	1809-1821	1
	Cadastre, comptes i emoluments	1779-1821	1
Catalunya (nacional)	Papers de Josep Bernic, capità de vaixell	1808-1813	1
	Documentació empreses Castanyer (comerç)	1808-1814	141
	Administració baronia Dosrius i Canyamars	1660-1874	2
	Patrimoni d'Anglès i la Cellera	1755-1928	1
	Marquesos Castelladosrius (contrib. i allotj)	1715-1900	3
	Marquesos Castelladosrius (patrim. Puiggener)	1801-1809	1
	Marquesos Castelladosrius (patr. Vallgornera)	1811-1825	1
	Llinatge Moixó (collites)	1769-1806	1
	Llinatge Moixó (arrendaments i comptes)	1774-1889	4
	Llinatge Moixó (administració i comptabil.)	1809-1812	1
	Papers de vuit corredors de comerç	1808-1814	43
Cervera (comarc.)	Béns confiscats al corregiment Cervera		1
	Llibres de Capitació pobles corregiment	1809-1813	
Cugat, Sant	Tresoreria/Caixa	1781-1844	1
	Contribucions territorial i pecuària	1811-1863	1
	Impostos, cadastre	1807-1832	1
Escala, l'	Arrendaments de la vila	1765-1836	1
	Cadastre i repartiments al detall	1763-1820	1
Esterrí d'Àneu	Arrendament molí fariner	1812	1
Feliu de Ll., Sant	Talles, estimes i cadastre	1760-1818	1
	Subministraments a la tropa	1812-1845	1
Figueres (munic.)	Proveïments a l'Exèrcit	1808-1814	1
Figueres (comarc.)	Comptes municipals	1808-1814	4
	Llibre de caixa	1804-1819	1
	Cadastre	1814	1
	Recaptació de propis i arbitris	1808-1846	2
	Preus del mercat de productes bàsics	1811-1839	1
	Subministraments tropes franceses i esp.	1808-1818	1
	Comptes municipals de Viladamat i vària	1656-1836	1
	Talles, estimes, cadastre de Viladamat	1772-1849	1
	Subministraments i allotjaments Viladamat	1815	1
	Talles, estimes, cadastre de Cistella	1794-1842	1
	Bagatges	1812	1
	Llibre de comptes de Boadella	1771-1848	1
Girona (històric)	Comptadoria d'hipoteques de Girona, Figueres, la Bisbal i Sta. Coloma		
	Farners	1808-1814	21
Igualada (comar.)	Arbitris i bagatges	1808-1813	2

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Lleida (històric)	Subministraments i contribucions guerra	1808-1815	1
	Comptabilitat poble de Sarroca	1696-1878	1
	Cadastre i contribucions (Sarroca)	1808-1814	1
	Fiscalitat, relacions propietaris i productes (poble de Golmés)	1800-1899	4
	Cadastre i registre fiscal finques (Soses)	1800-1899	3
Lleida (municip.)	Cadastre de 92 pobles demarcació Lleida	s. XVIII-XIX	39
	Expedients obres públiques	1809	1
Mallorca (Con. Ins.)	Subministraments tropes i consum	1808-1810	3
	Junta d'Hisenda (Junta Superior)	1808	6
Mallorca (Inst. Est. Balearics)	Donativos Guerra Independencia	1808-1814	1
	Repartiments ordinaris i extraordinaris	1808-1814	22
Mataró	Manual de Negocis	1807-1819	1
	Documents de caixa (tresoreria)	1808-1814	1
	Comptes, correspondència, rebuts, albarans	1799-1814	4
	Llibre de Caixa Junta Corregimental	1810	1
	Contribució especial Mataró i Terrassa	1808-1819	3
Montblanc (comarcal)	Censal Ajuntament	1814	1
	Construcció camí Montblanc-Prenafeta	1812-1921	1
	Arrendament del molí (Blancafort)	1808	1
	Taba arrendament béns municipals (Pira)	1814	1
	Comptes de Solivella	1757-1846	1
Palafrugell	Llibre de quística (Vilaverd)	1813	1
	Llibres d'arrendaments	1723-1823	1
	Actes d'arrendament	1809-1814	1
	Arrendaments (vària)	1809	1
	Comptes d'ingressos i despeses	1808-1913	2
	Comptes de propis i arbitris	1780-1831	1
	Endeutament	1774-1780	1
	Clavariat	1802-1814	1
	Caixa Ajuntament	1802-1812	1
	Talls, estims, repartiments, cadastre	1809-1812	1
Sabadell	Reducció de pesos i mesures	1716-1907	1
	Subministraments, allotjaments, requises	1721-1935	1
	Vaixells, port, duana	1808-1893	1
	Cadastre	1814	1
	Arrendaments de propis	1813-1814	1
	Comptes de propis i arbitris	1808-1814	1
	Contribucions, impost sal	1811-1813	1
	Subministraments i bagatges Exèrcit	1809-1838	1
	Comptes del clavari	1808-1814	1
	Sadurní d'Anoia, St.	Subministraments, allotjaments	1807-1814
Sitges	Allotjaments	1808-1814	1
	Comptes i Cadastre	1808-1814	3

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Tarragona (hist.)	Tresoreria, comptes, propis i arbitris	1808-1809	1
	Proveïments municipals, propis i arbitris	1808-1809	3
	Manual d'hipoteques de Montblanc	1808-1814	3
	Registre d'hipoteques de Montblanc	1768-1862	4
	Registre d'inscripcions defectuoses (Montblanc)	1769-1862	1
	Registre d'hipoteques de Reus	1806-1815	2
Tarragona (port)	Manual d'hipoteques de Tarragona	1808-1814	3
	Junta Obres Port: certificacions i lliuraments	1808-1814	10
	Junta Obres: arbitris sobre consums	1791-1835	3
	Arbitris drets port (9 i 6 morabatins)	1808-1814	2
Tàrrrega (comarcal)	Drets d'ancoratge	1802-1810	1
	Arrendaments diversos	1808-1814	1
	Comptes municipals, propis i arbitris	1760-1831	2
	Llibres de censals	1602-1832	2
	Llibre de pòlisses	1775-1832	1
	Factures, rebuts	1800-1816	1
	Cadastre	1717-1813	3
	Contribucions diverses	1810-1850	1
	Preus dels grans	1808-1811	4
	Subministraments a l'Exèrcit	1608-1840	1
Terrassa (comarcal)	Comptadoria d'hipoteques: extractes d'inscripcions circumscriptió Terrassa	1769-1862	4
Torroella Montgri	Tabes d'arrendament	1701-1811	5
	Censals i lluïsmes. Endeutament	1605-1855	6
	Comptes del clavari	1805-1822	3
	Llibre del clavari	1741-1809	1
	Rebuts, factures, cartes pagament	1709-1911	1
	Comptes del recaptador	1748-1937	1
	Cadastre, llevadors pagament	1808-1817	1
	Llibres de vintens	1741-1847	1
	Contribució industrial, comerç i patents	1812-1851	1
	Contrib. de prestació personal i padrons	1810-1952	1
	Correspond. Junes i comissions Hisenda	1804-1924	2
	Administració proveïments municipals	1718-1857	1
	Pou de glaç, font i sífo (aigües)	1686-1907	1
	Escorxador municipal	1801-1936	1
	Allotjaments i subministraments tropes	1720-1940	4
Valls (comarcal)	Cadastre	1809-1814	2
	Contribucions	1812	1
	Expedients obres	1804-1844	1
Vic (municipal)	Comptes i albarans	1800-1815	5
	Cadastre	1808-1814	2
	Llibre de negocis	1808-1814	1
	Llibre Major de Nova Planta (Taula canvi)	1766-1821	1
	Allotjaments i utensilis	1791-1813	1
	Comptes 1808-1812	1808-1812	1
	Registre de lliuraments	1808-1812	1
	Contribucions, subministraments, allotjaments, caixa d'armament, bagatges	1800-1839	13

3. DOCUMENTACIÓ RELIGIOSA

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Barcelona (Diputació)	Restabliment béns a l'Església	1813	2
Barcelona (Caputxins)	Llibre del Convent Sta. Madrona (Barcelona)		1
	id. de Sarrià		1
	id. d'Arenys de Mar		1
	id. de Tarragona		1
	id. de Valls		1
Barcelona (capitular)	Resolucions capitulars	1800-1817	34
	Gestió de la secretaria capitular	1803-1821	32
	Capsa Major (esborranys d'actes)	1766-1845	21
	Copiadors de cartes	1804-1815	29
	Cartes rebudes	1806-1816	65
Esterri d'Àneu	Església: subsidis guerra, comptes, delmes	1807-1814	1
	Relacions entre clergat i senyors Pallars	1679-1804	1
Lleida (històric)	Disposicions, correspondència, comptes i parròquies (diòcesi Urgell)	1415-1872	6
	Ordres militars	1562-1842	1
Palafrugell Sabadell (històric)	Llibre comptes ermita St. Sebastià	1709-1978	1
	Llibre d'actes de la comunitat de S. Feliu	1808-1814	1
	Comunitat de St. Feliu: fundacions	1812	1
	id.: llevadors de rendes	1809-1848	1
	Parròquia St. Julià d'Altura: comptes i administració de confraries	1808-1814	10
	Parròquia St. Julià d'Altura: sagramental	1808-1814	5
Salt	Proclames Bisbe Ramírez de Arellano	1810	1
Solsona (diocesà)	Guerra de la Independència	1808-1814	2
	Correspondència	1808-1814	1
Tarragona (històric)	Circulars parròquia la Guàrdia dels Prats	1808-1814	1
Tàrrega (Comarcal)	Llibre d'Obra del Temple	1672-1872	1
Terrassa (comarcal)	Rendes del priorat de Terrassa	1807-1814	2
	Notes i comptes del priorat	1810-1813	1
	Sant Esperit de Terrassa: privilegis, cartes i ordres	1115-1911	1
	Sant Esperit: comunitat i beneficiats	1808-1814	1
	Sant Esperit: beneficis i capellanies	1586-1930	3
	Sant Esperit: fundacions pietoses, misses	1806-1831	1
	Sant Esperit: Llibre de dipòsits	1787-1820	1
	Sant Esperit: comptes, procuradors, herències	1648-1875	1
	Sant Esperit: entrades i sortides. Obra	1809-1865	1

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Sant Esperit: confraries, assoc. religioses	1579-1987	7
	Sant Esperit: Llibres Convent St. Francesc	1731-1910	11
	Sant Esperit: Sagramental	1713-1899	3
	Confraries	1745-1821	2
	Parròquia de St. Pere: registre comunions	1800-1883	1
Urgell (diocesà)	Reials ordres i altres informes	1808-1824	1
Valls (comarcal)	Església St. Joan: comptes i administració	1701-1876	2
	Església St. Joan: llibre venda béns	1805-1868	1

4. DOCUMENTACIÓ SOCIAL

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
Barcelona (Bibl. Catalunya)	Hospital de la Sta. Creu	s. xv-1853	633
Barcelona (capitular)	Manual de resolucions (notarial)	1804-1815	1
Begur	Processos	1804-1814	1
Bisbal, la (Comarcal)	Correspondència de Sanitat (Palamós)	1812-1818	1
Boi Llobr. Sant Castelló d'Empúries	Fons Carles Martí i Vilà (manuscrit)	1790-1850	1
	Processos	1810	1
	Processos (poble de Siurana)	1808	1
Catalunya (nacional)	Correspondència de Raimunda Riquer i Pere i Francesc de Sentmenat	1790-1909	5
	Docum. militar 5è. marquès de Castellldosrius	1803-1826	1
	Arxiu familiar i professional de l'advocat Josep Pol i Coll, de Vic	1785-1832	14
Coloma Farners, Sta.	Protocols notarians de notaris d'Anglès, Arbúcies, Blanes, Hostalric, Lloret, Tossa, Vidreres i Sta. Coloma	1777-1817	40
	Registre sentències Audiència napoleònica de Girona	1810-1814	1
Esterri d'Àneu	Doc. notarial: fundacions d'aniversaris	1678-1846	1
	Doc. notarial; concòrdies i avinences	1678-1846	1
	Doc. notarial: censals	1626-1832	3
	Judicis verbals	1810	1
Figueres (municipal)	Padró municipal habitants	1812	1
	Justícia: inspeccions oculars i sentències rurals	1814	1
	Justícia: denúncies i expedients sobre béns eclesiàstics	1800-1808	2
	Jutjat de pau: judicis verbals	1808-1814	1
Figueres (comarcal)	Llibre-registre títols habitants Figueres	1807-1830	1
	Expedients de judicis	1803-1837	1

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Manual d'acords hospital de Figueres	1814-1828	1
	Correspondència i oficis hospital Figueres	1778-1871	4
	Comptes de l'hospital de Figueres	1794-1834	6
	Farmàcia hospital Figueres	1808-1835	2
	Moviment de malalts i òbits hospital Figueres	1744-1854	5
Girona (històric)	Protocols de notaries dels districtes de Girona, la Bisbal i Figueres (28 pobles)	1808-1814	221
	Fons de l'hospital de Santa Caterina: comptes, entrades i sortides malalts, rendes	1807-1814	11
	Hospici: actes, correspondència, comptes, contractes, manuals de notaris de l'hospital	1769-1834	10
	Hospici: registre de dides, dides, d'Olot, la Bisbal i Figueres	1803-1817	8
	Serveis d'assistència hospici: registre d'ingressos a l'hospici i Hosp. Militar, Llibres de Baptismes	1761-1847	11
	Patrimoni de l'hospici: heretats, fàbrica de lli i cànem, i de mitges de cotó	1770-1833	4
Igualada (comarcal)	Hospital Militar	1814	1
Lleida (històric)	Arxiu Jover i Tàrrega: afers familiars i professionals	1525-1815	3
	Documents notariais i judicials		
	Ajuntament Anglesola	1773-1834	1
	Protocols notariais de Lleida, la Seu d'Urgell i nou pobles més del districte	1786-1819	92
	Jutjat municipal de Sarroca de Lleida	1809-1899	1
Lleida (municipal)	Expedients jurídics	1808-1810	3
	Expedients de personal: instàncies, jornals, comptes, sous	1808-1813	2
Mallorca (consell insular)	Comptes casa general d'Expòsits	1798-1815	5
	Hospital General: llibres de misses	1757-1816	1
	Hospital General: enterraments	1807-1812	1
	Hospital General: registres de difunts	1799-1829	1
Mallorca (Ins. Est. Balearics)	Audiència Regne de Mallorca	1801-1841	1
Manresa	Jutjat de Primera Instància	1808-1814	19
	Protocols notariais de diversos notaris	1808-1814	61
Matadepera	Fons Mas Torras (llibre de notes)	1699-1825	1
	Fons Mas Gorina	1777-1893	1
Montblanc (comarcal)	Protocols notariais de Montblanc	1789-1828	20
	Protocols notariais de l'Espluga de Francolí	1767-1852	12
	Protocols notariais de Sarraí	1801-1814	8

<i>Arxiu</i>	<i>Unitats d'Instal·lació</i>	<i>Dates</i>	<i>Nombre d'unitats</i>
	Protocols notarial de Sta. Coloma de Queralt	1808-1816	6
Palafrugell	Comptes i estats de beneficència	1809	1
	Recomptes de població	1721-1825	1
Sabadell	Manuale notarial	1808-1814	7
	Plets municipals	1813-1814	1
	Mas Arnella: capítol matrimonial, emfiteusi	1810-1812	1
Sitges	Expedients de Sanitat	1808-1814	1
	Cort del batlle: registres, processos	1808-1814	7
	Protocols notarial i testaments	1808-1814	20
Tarragona (històric)	Protocols notarial districte de Reus: Reus i sis pobles més	1808-1814	25
	Protocols notarial districte Tarragona	1808-1814	9
	Protocols notarial districte de Tortosa: Tortosa i quatre pobles més	1808-1814	16
	Documentació d'una companyia comercial de Calaf		
	Patrimoni família Moragas de Valls		
Tàrrrega (comarcal)	Estadístiques locals	1808-1814	1
Terrassa (comarcal)	Processos batllia Terrassa	1808-1814	11
	Protocols notarial de Terrassa i Olesa Mont.	1808-1814	11
	Patrimoni casa Sagrera i llibre comptes	1783-1832	2
Torroella Montgrí	Concòrdies i expedients contenciosos	1576-1826	1
	Beneficis, causes pies, dotalies	1718-1900	1
	Trasllat, manteniment i llicència presoners	1809-1876	1
	Instrucció pública i actes Junta Instr. Local	1810-1936	1
Valls (comarcal)	Racions i despeses del Pio Hospital	1811	1
	Protocols notarial de Valls	1802-1831	31
	Protocols notarial Alcover i Vila-rodona	1807-1817	6
	Processos i sentències	1800-1836	2
	Documentació patrimoni família Baldrich	1809-1816	2
	Documentació família Veciana (mossos d'esqu.)	1809-1814	2
	Documentació família Ferran	1808-1814	1
	Documentació hospital	1810-1814	1
Vilafranca (comarc.)	Processos	1808-1814	4

5. MANUSCRITS, PUBLICACIONS, VÀRIA

<i>Arxiu</i>	<i>Autor</i>	<i>Títol</i>	<i>Data</i>
Andorra		Còpies documentació vària	1815
		Súplica	1815
Barcelona (històric)	Baró de Maldà (R. d'Amat)	<i>Calaix de sastre</i> (catorze manuscrits)	1808-1814
		Diario de Barcelona	1792-1993
		Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña	1808-1813
		Calendario para el Principado de Cataluña	1809-1812
		Gaceta de Cataluña	1814
		Estafeta Diaria de Barcelona	1814-1816
		Periódico Político Mercantil de Barcelona	1814-1816
Barcelona (Acadèmia Bones Lletres)	Camp, Frederic	Italians a Catalunya durant la guerra napoleònica, 1808-1814	s.d.
	Sala, Josef Fr.	Memoria sobre lo ocurrido en la Villa de Villafranca desde la primera entrada que hicieron en esta los franceses...	s.d.
	López de Frías, Andrés	Defensa sobre el proceso criminal que pende sobre su persona por haver jurado a la fuerza a José Napoleon.	1814
	Ferrando, Pedro	Reflexión sobre la historia de nuestro Principado.	1816
	Cabanes, Fco. Xavier	Historia de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de usurpación...	1816
	Gutiérrez, José	Sobre la conducta de los militares y paisanos españoles en el día de la ocupación de los Fuertes de Barcelona.	1818
	Casals, Bruno Fr.	La expedición de los franceses a Tarragona en la lucha tan extraordinaria como desigual que por espacio de 6 años con tanta constancia ha sostenido la Nación.	1818
	Bahi, Juan Fco.	Del entusiasmo que manifestaron los catalanes en las batallas del Bruch en junio de 1808	1818
	Amat, Rafael de	Disertación sobre la conducta de los franceses desde la entrada hasta la ocupación de la plaza de Barcelona.	1818

<i>Arxiu</i>	<i>Autor</i>	<i>Títol</i>	<i>Data</i>
	Casa, Bruno Fr.	Disertación sobre los horrores causados en Tarragona por el ejército francés cuando se apoderó de aquella plaza el día 28 de junio del año 1811.	1819
	Mayet Perelló, Nicolás	Lo que vio Barcelona a la retirada de los franceses del Bruch.	1820
Barcelona (Biblioteca Catalunya)		Follets Bonsoms (impresos)	XVIII-XIX
	Zambrano, Marquès de	Organización de... Ministerio de la Guerra... Presupuesto de sus gastos.	1825
	Cabanes, Fco. Javier	Rápida ojeada sobre la guerra de España contra Bonaparte...	1816
		Historia de la guerra de Usurpación... (tomo I)	1816
		Objetos varios... sobre organización militar (6 vols.)	XIX
		(Vàries obres en una miscel·lània)	XIX
		Diari i cartes referents a la Guerra d'Independència.	XIX
		Cartes de Braulio Molina referents a la guerra.	1810
		Vària sobre el regnat de Carles IV i la Guerra d'Independència	XIX
		Documents sobre l'empobriment Hospital Sta. Creu degut a la guerra	1810-1815
Castelló d'Empúries	Escoiquiz, Joan	Idea sencilla de las razones que motivaron el viaje del rey Don Fernando VII a Bayona.	1814
		Tratado de táctica moderna para la infanteria	1808
		Espíritu de la instrucción militar que el rey de Prusia dió a sus generales aplicado a las circunstancias militares (en) que se halla España.	1813
Catalunya (Trib. Justícia)		Colección de los Decretos y Ordenes de las Cortes Generales y Extraordinarias.	1810-1814
Cervera (comarcal)		Diario de Cervera (4 vols.)	1808-1810
		Diario de Igualada (1 exemplar)	1808
Lleida (Ins. Est. Ilerdens)		Diario de la ciudad de Lérida	1808-1809

Arxiu	Autor	Títol	Data
		Documentació gràfica Fons Tarragó: bandera batalló Almogàvers i uniformes infanteria i cavalleria	
		Gravat sobre un atac espanyol contra els francesos a Mataró	
		Doc. gràfica Fons Areny: setge i presa de la ciutat de Lleida	
		Papeles de Cataluña de 1808 a 1817 (còpia manuscrits Biblioteca Universitària de Barcelona)	1808-1817
		Memoria estadística sobre el Departamento de Bocas del Ebro	1812-1813
	Olives i Roca, Maria	Colección de noticias, ó sea, memorias para formar la historia de la antiguísima ciudad de Lérida	1840
	Olives i Roca, Maria	Historia de Lérida	S. XIX
	Pinós, Anastasi	Sitio y toma de Lérida por los franceses en 1818 (sic)	1808(?)
	Arnaú, Salvador	Apunts sobre «Mémoires des Préfets du département des Bouches de l'Ebre adressés a l'intendant de Barcelone»	1813
		Recopilació de material per demanar a l'Estado Mayor del Ejército (Servicio Histórico Militar, Madrid)	
		Apunts sobre l'organització de la resistència a la ciutat contra els francesos i sobre la participació ciudadana	
		Còpies d'informes de diversos ajuntaments (Cervera, Omellons, Ivars d'Urgell) sobre el comportament dels seus habitants durant la invasió francesa	
		«Extracto de las memorias del Mariscal Suchet referente a la ciudad de Lérida durante la Guerra de Independencia	
		«Idea del estado de Cataluña y de Barcelona a principios de mayo de 1810»	
		Transcripció de quatre documents referents a la presa de Lleida pels napoleònics, al motí de Femeret i a la conducta del governador José Casimiro de Lavalle	
Manresa (històric)		54 lligalls de documentació corregimental desglossada al següent apartat (1808-1814)	
		Diario de Manresa	1808-1810
		Correo patriótico	1812

<i>Arxiu</i>	<i>Autor</i>	<i>Títol</i>	<i>Data</i>
		Abeja manresana	1813
		Argos manresano	1813
Palafrugell		Eco de los Pirineos	1809
		Gazette de Gironne	1812
		Gazeta de Madrid	1809
Perelada (Palau)		Manuscrits (972 fitxes)	
Sabadell (històric)	Llobet i Font, Pere	Memòries de... batlle de Sabadell el 1805	1808-1809
		Breu relació de lo succehit en Sabadell y Comarca () per la invasió dels francesos	
Torroella de Montgrí		Gasseta de Girona	1810-1814
Vic (episcopal)		Diario de Vich	1808
		Gazeta de Vich	1808
		Correo Diario de Vich	1809-1810
		Diario de Vich	1811
		Noticiero de Vich	1811-1813
		Redactor General de Cataluña	1814
Vilanova (Museu Balaguer)		Almanaque para el Principado de Cataluña	1812
		Calendario General... en las Islas Baleares, Mallorca, Menorca e Iviza	1814
		Calendario para el Principado de Cataluña	1799-1808
		Calendario para el Principado de Cataluña	1810-1812
		Calendario para el Principado de Cataluña	1813
		Calendario para el Principado de Cataluña	1809
		Calendario para la provincia de Cataluña	1814
		Diario del Gobierno de Cataluña y Barcelona	1811
		Gazette de Gironne	1812-1814
	Barborés i Homs, J.	Historia de la guerra... contra França	
	Muñoz Maldonado, J.	Historia política y militar de la guerra... contra Napoleón...	
		Memoria de las campañas del Cuarto Ejército en los años 1813 y 1814	
	Parcet, Jaume	Barbarie francesa en Tarragona	
	Marquès de La Romana	Voto de La Romana	1809

<i>Arxiu</i>	<i>Autor</i>	<i>Títol</i>	<i>Data</i>
		Entradas de las tropas francesas y de la Confederación del Rhin en España y su regreso a Francia...	
		Copia de dos cartas hablando del atentado contra Napoleon en 1801 y de las campañas del ejército francés en la misma fecha	
	Navia, Fernando de	Resumen de las coaliciones de las diferentes potencias de Europa contra la Francia desde el año 1791 hasta el 1814.	
	Caballero, Manuel	Defensa de Zaragoza. Extracto de la relación de los dos sitios sostenidos en los años de 1808 y 1809 por Don Manuel Caballero, teniente coronel de Ingenieros empleado en la plaza	1815
	Roquiát	Extracte de «El segundo sitio de Zaragoza»	
		Recuperación de Lérida, Monzón y Mequinenza	1814
		Batalla de Almonacid, descripta por una sociedad de militares y literatos en la obra de victorias, conquistas, desastres... de los franceses	
	Saavedra, A. de	Suscinta relación de lo ocurrido en Valencia desde agosto pasado hasta... el 9 de enero de 1812	
		Extracte de l'obra «Memoria de lo... que ha ocurrido en Zaragoza con motivo de haberla atacado el exto. francés en 1808	1812
		Láminas relativas a la táctica de Batallón	
	Massanés (coronel)	Papeles del... relativos a las islas Medas	
	Massanés (coronel)	Antecedentes y servicios del...	

Documentació del corregiment de Manresa del període 1808-1814 conservada a l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa

Una de les seccions més interessants del fons municipal de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa és la que està formada per un conjunt de més de 1.000 lligalls on es recull documentació dels segles XVI al XIX de diversa procedència. Una part d'aquesta secció són els lligalls que van del núm. 3 al 56, que recullen, de manera bastant arbitrària, documentació que podríem qualificar com a procedent de l'administració del Corregiment de Manresa, barrejada amb altres documents que sí que ja són d'origen municipal. Tota ella, però, fa referència a la Guerra del Francès i les seves teòriques dates extremes són els anys 1808 i 1814.

Aquesta documentació va ser ordenada i inventariada l'any 1908 per l'arxiver Joaquim Sarret i Arbós, partint d'uns criteris més d'historiador que no pas d'arxiver; va desfer algunes sèries lògiques i naturals per crear-ne d'altres de fictícies, en molts casos, agrupant documentació diversa amb l'únic criteri de l'ordre cronològic. Així, Sarret i Arbós va barrejar arbitràriament documents de procedència diversa, els va ordenar cronològicament (per mesos i anys) i després els va numerar.

El principal problema amb què ens hem trobat ara, a l'hora de voler refer les sèries originals, és el d'aquesta numeració dels documents i dels molts estudis que, des d'inicis de segle, s'han fet utilitzant aquesta documentació i que donen com a referència els lligalls i la numeració establerta per Sarret.

Per aquest motiu, tot i que som plenament conscients que l'actual ordenació no és correcta i que a la llarga caldria reorganitzar tota aquesta documentació, en fer aquest petit inventari hem optat per mantenir la majoria de la numeració dels documents, com també la major part de la numeració dels lligalls. Els principals canvis

que hem fet són els referents als noms i descripcions de les sèries.

Un altre dels problemes amb què ens hem trobat és el dels diferents noms de qui genera o rep la documentació. Noms que en alguns casos responen a la mateixa institució. Així, a més de l'Ajuntament de Manresa, al llarg de la documentació veiem aparèixer els noms de Junta i comissió corregimental, Junta superior de Manresa, Junta corregimental de Manresa, Junta general de Manresa i del corregiment, etc. Noms que, donada la barreja documental amb què ens hem trobat, hem assimilat en unes sèries i sotssèries úniques que els agrupen a tots.

En aquest cas també som conscients que, a la llarga, caldrà separar les diverses institucions i administracions que han generat o rebut aquesta documentació i crear les seves sèries pròpies. Amb tot, però, abans cal fer un estudi molt aprofundit d'aquesta documentació i establir quins van ser els diferents òrgans de govern i de poder que van existir a Manresa i al seu corregiment entre 1808 i 1814, com funcionaven, quins eren els seus organigrames i com van anar evolucionant i succeint-se. Estudi que en aquests moments encara està per fer i només a partir del qual es podrà reordenar correctament aquesta documentació.

Així, doncs, pel que fa al nostre inventari, com ja hem dit, només ens hem limitat a reordenar i classificar aquesta documentació a nivell teòric, establint un mínim quadre de classificació que sempre quedarà supeditat a una reordenació definitiva que s'haurà de fer un cop tinguem els estudis i organigrames de funcionament de les diverses juntes i comissions que van generar o rebre la documentació. D'altra banda, pel que fa a l'ordenació física, hem respectat la major part de les unitats d'instal·lació en l'ordre en què es trobaven, per tal que es pugui trobar la documentació referenciada en els estudis fets seguint l'ordenació de Sarret i Arbós. Amb tot, malgrat respectar la numeració dels documents, en alguns casos els hem canviat de lligall.

Així mateix, volem deixar constància que tret dels llibres de registre, les ordres i oficis i la documentació referent a quintes, la resta de documentació és molt parcial i incompleta. Per aquest motiu, algunes de les sèries i sotssèries estan formades per només tres o quatre documents. Això es dona, sobretot, a la sèrie de «Diversos».

De la mateixa manera, hem d'indicar que circulars, cartes, oficis, cèdules i ordres estan completament barrejats. També és força

freqüent trobar documents manuscrits barrejats amb documents impresos. Com que en molts casos aquesta documentació va ser numerada per Sarret i Arbós i ha estat força utilitzada, hem optat per deixar-la tal com l'hem trobada, intentant, això sí, separar-ne un mínim de sèries.

Pel que fa a la referència topogràfica, hem indicat entre parèntesis el número del lligall on es troba la documentació que ressenyem.

Així mateix, ens ha semblat que podia ser útil donar en apèndix la llista dels pobles i parròquies dels quals es conserva documentació de quintes.

MARC TORRAS

TAULA DE CLASSIFICACIÓ

JUNTA I COMISSIÓ CORREGIMENTAL DE MANRESA

- Llibre d'acords de la Junta Corregimental de Manresa. Documentació entre 26 octubre 1808 i 23 setembre 1810. Volum de 6 ff. en blanc + 133 ff. (alguns numerats i alguns en blanc) + 20 ff. en blanc + 9 papers, fa 300 x 205 mm, enquadernat amb paper folrat amb pergamí (lligall 30).
- Registre de la Junta i comissió corregimental de Manresa, anys 1810-1812. Volum de 212 ffsn + 5 papers, fa 205 x 145 mm, relligat sense cobertes. Conté notificacions d'ordres i cèdules rebudes i emeses per la Junta, passaports i altra documentació diversa (lligall 50).
- Junta Superior de Defensa de Manresa, documentació diversa, anys 1808-1812; no és documentació estrictament del corregiment (lligall 28).
- Junta General de Govern de la ciutat de Manresa i del corregiment, octubre-desembre de 1808. Documentació diversa rebuda i emanada de la Junta, barrejada amb documentació impresa (lligall 29).
- Comissió militar corregimental, anys 1810-1811 (lligall 40).

- Impresos rebuts i emesos per la Junta Superior de Manresa, any 1808 (lligall 28).
- Impresos rebuts, anys 1811-1812 (lligall 28).

ORDRES I CÈDULES

Registres

- «Órdenes del año 1808». Volum de 118 ffsn (alguns manuscrits, la majoria impresos), fa 310 x 215 mm, enquadernat amb paper folrat amb pergamí. Conté ordres rebudes i emeses (lligall 31).
- «Órdenes del año 1809». Volum de 116 ffsn (alguns manuscrits, la majoria impresos), fa 290 x 190 mm, enquadernat amb paper folrat amb pergamí. Conté ordres rebudes i emeses (lligall 31).
- «Cédulas expedidas en el año de 1810». Volum de 179 ffsn impresos, fa 300 x 200 mm, enquadernat amb paper folrat amb pergamí. Conté ordres rebudes i emeses (lligall 31).
- «Órdenes del año 1811». Volum de 3 ff. en blanc + 254 ffsn impresos + 3 ff. en blanc + 3 papers, fa 290 x 200, enquadernat amb cartró folrat amb pergamí. Conté ordres rebudes i emeses, impreses (lligall 35).
- «Registro de órdenes», anys 1812 i 1813 (lligall 39).

Lligalls

- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), any 1809. Barrejats manuscrits i impresos (lligall 32).
- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), any 1810. Barrejats manuscrits i impresos (lligall 33).
- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), gener-juny de 1811. Barrejats manuscrits i impresos (lligall 35).
- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), juliol-desembre de 1811. Barrejats manuscrits i impresos (lligall 36).
- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), gener-juny de 1812. Barrejats manuscrits i impresos (lligall 37).
- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), juliol-desembre de 1812. Barrejats manuscrits i impresos (lligall 38).

- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), any 1813. Barrejats manuscrits i impresos (llogall 39).
- Circulars, ordres, oficis (rebuts i emesos), any 1814. Barrejats manuscrits i impresos (llogall 39).

OFICIS

Rebuts i emesos

- «Registro de los officios así expedidos como contextados por la Ilustre Junta Corregimental de Manresa». Documentació entre 14 de febrer de 1810 i 24 de setembre de 1810. Volum de 2 ffsn + 47 ff. numerats + 111 ffsn + 8 ff. en blanc + 3 papers, fa 300 x 210 mm, enquadernat amb paper folrat amb pergami (llogall 30).

Emesos

- «Oficios expedidos por disposición de la Ilustre Junta Corregimental de Manresa». Documentació entre 26 de setembre de 1810 i 31 de juliol de 1811. Volum de 1 fsn + 261 ff. numerats + 20 ffsn + 10 ff. en blanc + 5 papers, fa 300 x 205 mm, enquadernat amb cartró folrat amb pergami. Té índex (llogall 34).
- «Oficios de la Ilustre Comición». Documentació entre 1 d'agost de 1811 i 31 de desembre de 1811. Volum de 209 ffsn + 4 papers, fa 300 x 210 mm, enquadernat amb cartró folrat amb pergami (llogall 34).
- «Oficios expedidos por la Ilustre Comisión corregimental de Manresa». Documentació entre 1 de gener de 1812 i 30 de gener de 1813. Volum de 303 ffsn + 5 ff. en blanc + 2 papers, fa 290 x 205 mm, enquadernat amb cartró folrat amb pergami (llogall 38).

Rebuts

- «Copiador de officios». Documentació entre 15 de desembre de 1810 i 3 de juliol de 1811. Volum de 81 ffsn + 4 ff. en blanc + 10

- papers, fa 300 x 205 mm, sense enquadrar. Conté còpia de les cartes que es rebien (lligall 35).
- «Registro de oficios». Documentació entre 26 de juliol de 1813 i 2 de gener de 1814. Quadern de 12 ffsn + 1 paper, fa 300 x 210 mm, sense enquadrar (lligall 39).
 - Oficis rebuts, any 1809 (lligall 41).
 - Oficis rebuts, gener-juliol de 1810 (lligall 42).
 - Oficis rebuts, agost-desembre de 1810 (lligall 43).
 - Oficis rebuts, any 1811 (lligall 46).
 - Oficis rebuts, gener-juny de 1811 (lligall 44).
 - Oficis rebuts, agost-desembre de 1811 (lligall 45).
 - Oficis rebuts, gener-març de 1812 (lligall 47).
 - Oficis rebuts, abril-juny de 1812 (lligall 48).
 - Oficis rebuts, juliol-setembre de 1812 (lligall 49).
 - Oficis rebuts, octubre-desembre de 1812 (lligall 50).
 - Oficis rebuts per l'Ajuntament de Manresa, gener-juliol de 1813 (lligall 51).
 - Oficis rebuts per l'Ajuntament de Manresa, agost-desembre de 1813 (lligall 52).
 - Oficis rebuts per l'Ajuntament de Manresa, any 1814 (lligall 53).

QUINTES

Allistament general de 1810: 3 lligalls (20 a 21).

- «Libreta para las filiaciones del cupo de los 600 hombres del segundo alistamiento», pobles del corregiment (lligall 20).
- cens de solters i vidus, amb fills o sense, dels pobles del corregiment (lligall 20).
- allistament general de Manresa (lligall 21).
- allistament, diversos documents referents als pobles del corregiment (lligall 20).
- allistament de solters i vidus, amb fills o sense, de la ciutat de Manresa (lligall 20).
- incorporació a files amb referència dels admesos i dels inútils, pobles del corregiment (lligall 20).
- allistament dels que reemplaçem als exempts per curts de talla (lligall 20).

- resolucions d'expedients de quintes, Manresa (l·ligall 20).
- expedients d'inutilitat, Manresa (l·ligall 22).
- registre i certificació d'inútils, pobles del corregiment (l·ligall 20).

Allistament general de 1811: 2 l·ligalls (23 i 24).

- allistament general (l·ligall 23).
- expedients de gent de diferents municipis del corregiment (l·ligall 24).
- cens de jornalers i criats, pobles del corregiment (l·ligall 24).
- expedients d'exempció, pobles del corregiment (l·ligall 24).
- expedients d'exempció, Manresa (l·ligall 24).
- expedients d'exempció (l·ligall 23).

Allistament de 1812: 1 l·ligall (24).

- documentació diversa (l·ligall 24).

Documentació d'expedients per parròquies: 17 l·ligalls (3 a 19) (vegeu apèndix).

Entre els anys 1808 i 1814 (1810-1812, bàsicament) agrupada per parròquies, alguns pobles comencen abans (1804 o 1805).

- documentació de quintes i lleves forçoses (l·listes dels homes entre 18 i 40 anys, solters i vidus sense fills, expedients d'al·legacions per a excedència o inutilitat).
- l·listes de les mules i cavalls
- l·listes de les rendes del poble (no a tots).
- l·listes dels ingressos de propis i arbitris que es fa al poble (no a tots).
- declaracions on no hi ha càrrecs remunerats.

Altres: 2 l·ligalls (21 i 26).

- documentació diversa, pobles del corregiment, anys 1806-1810 (l·ligall 21).

- desertors, miquelets i sometent, anys 1808-1812, expedients, llistes, ordres i comunicacions militars, notificacions de desercions, notificacions de captures de desertors (lligall 26).
- llistes de l'estat de les forces de reserva, anys 1808-1812 (lligall 26).
- informes sobre soldats, anys 1809-1812 (capsa A).

HISENDA

- repartiment per a cobrir un emprèstit de 220.000 duros, any 1809 (lligall 25).
- emprèstit de 100 duros per a les despeses de la presa del castell de Figueres, any 1811 (lligall 25).
- comptadoria, anys 1809-1812 (lligall 40).
- comptadoria i contribucions, repartiments de capitació, 1810-1813 (lligall 25).
- documentació referent al cadastre, any 1808 (capsa A).

COMISSIÓ MILITAR

- fàbrica de pólvora, anys 1808-1812 (lligall 40).
- municions, anys 1808-1812 (lligall 40).
- hospital militar, anys 1810-1814 (lligall 40).
- contraban, any 1811 (capsa A).

SUBMINISTRES

- subministres, anys 1809-1812 (lligall 54).
- subministres, anys 1811-1812 (capsa A).
- subministres, any 1811 (lligall 55).
- subministres, any 1812 (lligall 56).
- carniceries, anys 1811-1814 (capsa A).

DIVERSOS

- passaports (lligall 40)

- Comissió del vintè del corregiment, any 1811. Conté informes per pobles, bàsicament del partit de Berga (llogall 35).
- declaració de riquesa dels pobles del corregiment, any 1808 (capsa A).
- enquestes dels béns que estan en mans dels enemics, per pobles, any 1810 (capsa A).
- visites a presons (capsa A).
- armes i armers, any 1811 (capsa A).
- víctimes, anys 1809-1812 (capsa A).
- documents diversos, anys 1808-1813 (capsa A).
- documents diversos, sense data (capsa A).
- impresos diversos (capsa A).

APÈNDIX

Parròquies del corregiment de les quals es conserva documentació de quintes. En les parròquies on hi ha asterisc (*), aquesta documentació es troba barrejada amb altra documentació de caràcter estrictament municipal.

Aguilar de Segarra (*)	(llogall 3)
Alpens	(» 3)
Argensola	(» 3)
Artés (*)	(» 3)
Avià	(» 3)
Avinyó (*)	(» 3)
La Baells	(» 4)
Bagà	(» 4)
Balsareny (*)	(» 4)
Baronia de Toses	(» 18)
Berga	(» 4)
Borredà	(» 4)
Brocà	(» 4)
Calders (*)	(» 5)
Callús	(» 5)
Cardona	(» 5)

Casserres	(lligall 5)
Castell de l'Areny	(» 5)
Castelladral	(» 5)
Castellar	(» 5)
Castellar de n'Hug	(» 5)
Castellar de Riu	(» 5)
Castellbell	(» 5)
Castellcir	(» 5)
Castellfollit del Boix	(» 6)
Castellfraumir	(» 6)
Castellgalí	(» 6)
Castellnou de Bages	(» 5)
Castelló i Busa	(» 5)
Castellterçol	(» 6)
Cercs	(» 5)
Coforb	(» 5)
Cornet	(» 5)
Dòrria	(» 7)
L'Espà	(» 7)
Espinalbet	(» 7)
L'Espunyola	(» 7)
L'Estany	(» 7)
Ferrerons	(» 7)
Fígols	(» 7)
Frontanyà	(» 7)
Fumanya i Peguera	(» 7)
Gaià	(» 8)
Gavarrós	(» 8)
Gironella	(» 8)
Gisclareny	(» 8)
Gósol	(» 8)
Granera	(» 8)
Gravaloza	(» 8)
Gréixer	(» 8)
La Guàrdia	(» 8)
Horta	(» 9)
Josa	(» 9)
Juncadella (*)	(» 9)
Lluçà	(» 9)

Maians	(lligall 11)
Marfà	(» 11)
Marganell	(» 11)
Massana	(» 10)
Massanés	(» 11)
Merola	(» 11)
Moià	(» 10)
Monistrol de Calders	(» 11)
Monistrol de Montserrat (*)	(» 10)
Montclar	(» 11)
Montmajor (*)	(» 11)
Montserrat	(» 10)
El Mujal	(» 11)
Mura	(» 11)
Navarcles	(» 12)
La Nou i Malanyeu	(» 12)
Obiols	(» 12)
Olost	(» 13)
Olvan	(» 12)
Olzinelles	(» 12)
Palmerola	(» 13)
Perafita	(» 13)
Pinós	(» 13)
La Pobla de Lillet	(» 13)
La Portella	(» 13)
Prats de Lluçanès	(» 13)
Puig-reig	(» 13)
La Quart	(» 14)
Rajadell	(» 14)
Rellinars	(» 14)
Rocafort	(» 14)
Rodós	(» 14)
Sagàs	(» 15)
Saldes	(» 16)
Salelles	(» 15)
Sallent (*)	(» 16)
Salselles	(» 15)
Sant Agustí de Lluçanès	(» 9)
Sant Cugat del Racó	(» 15)

Sant Feliu Sasserra (*)	(lligall 16)
Sant Feliu de Terrassola	(» 18)
Sant Fruitós de Bages (*)	(» 17)
Sant Iscle de Bages	(» 15)
Sant Joan de Montdarn	(» 15)
Sant Joan d'Oló	(» 13)
Sant Joan de Vilatorrada	(» 19)
Sant Julià de Cerdanyola	(» 15)
Sant Martí del Bas	(» 15)
Sant Martí de Merlès	(» 11)
Sant Martí del Puig	(» 13)
Sant Martí de Serraïma	(» 15)
Sant Martí de Torroella	(» 18)
Sant Mateu de Bages	(» 15)
Santpedor	(» 17)
Sant Quirze de Pedret	(» 13)
Sant Salvador de Guardiola	(» 15)
Sant Vicenç de Castellet	(» 15)
Sant Vicenç de Rus	(» 14)
Santa Eugènia de Relat	(» 15)
Santa Maria de Merlès	(» 11)
Santa Maria d'Oló	(» 15)
Serrassanç	(» 15)
Serrateix	(» 16)
Solà	(» 15)
Súria	(» 15)
Talamanca	(» 18)
Torre de Foix	(» 18)
Vacarisses	(» 19)
Vallcebre	(» 19)
Valldan	(» 19)
Vall dels Horts	(» 19)
Vallformosa	(» 19)
Vallhonesta	(» 19)
Vilada	(» 19)
Viladecavalls	(» 19)
Viladordis	(» 19)
El Vilar	(» 19)
Viver	(» 19)

Índex

PIERRE VILAR, Carta	5
---------------------------	---

GUERRA DEL FRANCÈS: L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

JOSEP FONTANA, L'estudi de la història de la Guerra del Francès a Catalunya: un gran objectiu a cobrir en la proximitat del segon centenari	11
ESTEBAN CANALES, Resistència armada, costos de la guerra i comportaments socials: algunes consideracions	19

ESTUDIS

MATIES RAMISA I VERDAGUER, El departament de les Boques de l'Ebre	39
PERE ROCA I FABREGAT, Els efectes de la Guerra del Francès sobre la dotació de força de tir de les masies del Vallès Occidental	51
ROBERT VALLVERDÚ I MARTÍ, La milícia urbana de Tarragona. Un moviment de resistència dirigit per les classes privilegiades durant la Guerra del Francès	59
AGUSTÍ M. VILÀ I GALÍ, Aproximació a un estudi més profund sobre l'actuació de la marina mercant de cabotatge de Lloret durant el període de la Guerra del Francès	73

ELS ARXIUS

MATIES RAMISA I VERDAGUER, Fons documentals per a l'estudi de la Guerra del Francès a Catalunya 89

MARC TORRAS, Documentació del corregiment de Manresa del període 1808-1814 conservada a l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa 117

AM

9 788478 266937

17622